

Copyright © Ravza Yayınları, 2019

Eserin tüm hakları Ravza Yayınları'na aittir.

İzinsiz tamamı veya bir kısmı hiçbir ortamdakopyalanamaz.

Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

ADALET VE MİLLÎ BARIŞ
Prof. Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî

Genel Yayın Yönetmeni
ÖMER FARUK KASADAR

Yayın Koordinatörü
Mustafa Kasadar

Kapak
Yunus Karaaslan

Sayfa Düzeni
Ahmet Kahramanoğlu

Sertifika No
31896

ISBN
978-605-7577-35-1

Basım Yeri ve Yılı
Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
Kale İş Merkezi No: 51-52
Davutpaşa / İstanbul
Tel: 0212 481 94 11

1. Baskı: Şubat 2019

RAVZA YAYINLARI

Büyük Reşitpaşa Cad. No: 22/42
Vezneciler - Eminönü / İstanbul

Tel: (0212) 528 46 17
Fax: (0212) 514 27 31

www.ravzakitap.com
ravzasiparis@hotmail.com

PROF. ALÎ MUHAMMED MUHAMMED ES-SALLÂBÎ

ADALET VE MİLLÎ BARIŞ

Dinî ve İnsanî Zorunluluktur

Çeviri

İsa Demirkaynak

İçindekiler

Kısaltmalar	11
Çevirmenin Önsözü.....	13
Giriş	15
1. Barışı Sağlamak İçin Tarafların Görevleri	25
A. Kötülüğü En Güzel Yöntemle Savmak	25
1. Kötülüğü İyilikle Savmak	25
2. Kötülüğü Güzel Muamele ile Karşılama.....	25
3. Kötülüğü Güzel Sabırla Karşılama.....	26
4. Kötülüğü Güzel Ayrılmakla Savmak	26
5. Kötülüğü Barışı İstemekle Karşılama.....	26
6.Kötülüğü Aynı Derecede Bir Kötülük ile Savmak	26
B. Barış Çağrıcısına İcabet Etmek	27
C. Çekişmeye Düşürme Konusunda Şeytanın Kışkırtmasına İcabet Etmemek	28
D. Hakkının Bir Kısmından Vazgeçmek	29
E. Hayırlı Araçlardan Destek İstemek.....	30
F. Açıklandıktan Sonra Karara Razı Olmak	32
2. Kısas Diyet ve Had Konularında Arayı Bulmak.....	35
1. Varislerin Affetmesi	36
2. Öldürülenin Ölmeden Önce Affetmesi	37
3. Küçüğün Yerine Velinin Affetmesi	38

4. Sultanın Affetmesi.....	39
3. Affin Geçerlilik Şartları.....	41
4. Barışla Kısas Hakkının Düşmesi.....	43
5. Diyet Konusunda Uzlaşmak.....	45
6. Had Konusunda Uzlaşmak.....	47
7. Hz. Peygamberin Hadislerinde Barış	51
8. Hadislerde Aff ve Merhamet	53
9. Arabuluculuk Haramı Helal Helâli Haram Yapmak Üzere Kurulmaz	55
10. Hadislerde Arabulucuğun Fazileti.....	57
11. Arabuluculuğun Önemliliği	59
1. Yargının Yükünü Hafifletmek.....	59
2. Muhaliflerin Yükünü Hafifletmek	59
3. Adaleti Gerçekleştirme	59
4. Toplumsal Bilinci Yayılmak.....	60
5. Toplumun Fertleri Arasında Barışı Yayılmak	61
6. Gönülleri Birleştirmek.....	61
12. Arabuluculuğun Araçları	63
1. Toplumun Arabuluculuktaki Rolü	63
a. Aile.....	63
b. Toplum.....	65
c. Cami	66
2. Eğitim Kurumların Uzlaşmadaki Rolü	67
a. Metot.....	67
b. Öğretmen	67
c. Okul	68
3. Medyanın Rolü	69
13. Arabuluculuğun Pratik Yöntemleri	71
Objektif Açıklama	71
1. Memnun Etmek.....	72

2. Samimiyet ve Sakın Karşılama.....	73
14. Arabuluculuk Yapanın Nitelikleri	75
Kişisel Nitelikler	75
a. İhlâs.....	75
b. Sabır	76
c. Hikmet.....	76
d. Sadakat	77
e. Girişimcilik	77
f. Tevazu	78
g. Cömertlik.....	79
15. Arabulucunun Bilimsel ve Aklı Nitelikleri.....	81
1. Bilgi	81
2. Adalet	81
3. Güçlü Akıl.....	83
4. Yoğunlaşma Yeteneği	83
5. Ön Plana Çıkış Olmak.....	84
16. Hazreti Yusuf	87
1. Ayetin Nurundan Feyizler	89
2. Yusuf'un Kardeşleri Hatalıydılar	89
3. Kardeşlerin Tövbe Etmesine Katkısı Olan Etkenler.....	90
4. Yusuf (a.s.)'un Güç Kaynağı.....	94
5. Affetmek ve Mağfiret Dilemek.....	95
17. Mekkenin Fethi ve Genel Aff	101
1. İslam İlkelerine Düşmanlık.....	101
a. Vahdaniyet İlkesine İtiraz Etmeleri.....	101
b. Ahireti İnkâr Etmeleri.....	102
c. Hz. Peygambere İtiraz Etmeleri	102
d. Kur'an'a Karşı Tutumları.....	103
2. Hz. Peygambere Fiziksel Eziyetleri.....	103
a. Hz. Peygamberin Maruz Kaldığı Eziyeti Gösteren Bir Örnek.....	104
b. Bir Grup Kureyşin Rasulullahı Dövmesi.....	105

3. “Gidiniz, Sizler Serbestsiniz!”	108
1. Güç Terazisi Müslümanların Kefesini Tercih Ediyordu.....	110
2. Affin Göstergeleri.....	111
3. Af Kureyşin Efendisiyle Sürüyor.....	113
4. Genel Affin Güven Atmosferini Oluşturması.....	115
5. Tevazu Dolu Giriş.....	116
6. Bu Gün Allahın Kabeyi Yücelttiği Gündür	118
7. İyilik ve Vefa Günü	120
8. Genel Af İlanı	121
9. Genel Aftan Birkaç İstisna.....	122
10. Hz. Peygamberin Hutbesi ve Mekke Halkının Müslüman Olmaları.....	123
11. Hind Binti Utbenin Affedilmesi ve Müslüman Oluşu	124
12. İnsanlarla Diyalog Konusunda Yüce Güç.....	125
18. Huneyn Gazvesi ve Hz. Peygamberin Hevazinle Diyalogu....	141
1. Hevazin Kabilesinin Lideri Malik b. Avfın Müslüman Oluşu.....	145
2. Şair Ka'b b. Züheyr'in Müslüman Oluşu.....	147
19. Hz. Ebubekirin (r.a) Affetmesi	151
1. İfk Hadisesi	151
2. Ridde Savaşlarındaki Affi.....	155
a. Eş'as b. Kays el-Kindî	157
b. Esad ve Ğatafan Oğullarının Heyeti İle Hz. Ebû Bekir.....	158
c. Uyeyne b. Hısn ve Tuleyha el-Esedî	159
20.Hz. Hasanın Hz. Muaviye (r.a) İle Barışması	165
1. Hilafetinin Meşruiyeti	167
2. Hz. Hasanın Konumunu ve Yönetim Gücünü Değerlendirmesi.....	168
3. Tecrübeli Komutanların Saffında Bulunması	168
4. Irak Halkının Psikolojisini Bilmesi.....	169
5. Amr b. Âs'ın ve Muâviyenin Hz. Hasanın Gücünü Değerlendirmesi	169
6. Barışın En Önemli Aşamaları	171
7. Barışın En Önemli Sebepleri.....	176

a. Allah'ın Katındakine Rağbet Etmesi ve İslam Ümmetini	
Islah Etmek İstemesi	176
b. Hz. Peygamber (s.a.v) in Duası	177
c. Müslüman Kanının Dökülmesini Engellemek İstemesi	177
d. Ümmetin Birliğine Düşkün Olması	178
e. Hz. Alinin Öldürülmesi	179
f. Muâviyenin Şahsiyeti	180
g. Irak Ordusunun ve Küfe Halkının Tedirginliği	180
h. Muâviyenin Ordusunun Gücü	181
8. Barışın Şartları	182
a. Allahın Kitabına Peygamberinin Sünnetine ve	
Halifelerin Uygulamalarına Uyum	182
b. Mallar	182
c. Genel Af	183
d. İstişare ve Seçim İlkesi	185
9. Müslümanların Arasındaki Uzlaşının Sonuçları	186
a. Ümmetin Bir Liderlik Altında Birleşmesi	186
b. Fetihlerin Eski Haline Dönmesi	188
c. İç Güvenliğin Sağlanması	189
d. İlmî Kalkınmanın Gerçekleşmesi	190
e. Tarihi Tecrübe	191
21. Milli Barış İçin Dinî İlkeler	195
22. Günahın Birey ve Toplum Üzerindeki Olumsuz Etkileri	201
Günahın Birey Üzerindeki Etkileri	201
1. İradeyi Zayıflatması	201
2. Sürekli Hale Gelmesi ve Günahtan Kurtulmanın Zorluğu	201
3. Kalbin Mühürlenmesi ve Paslanması	202
4. Nimetlerin Alınması ve Felaketlerin Gelmesi	202
5. Psikolojik Endişe	202
Günahın Toplum Üzerindeki Etkileri	203
Ümmetin Birbiriyle Savaşan Gruplara Bölünmesi	204
Açlığa ve Korkuya Maruz Kalmaları ve Meyvelerin Eksikliği	204

Müsibetlere Maruz Kalmak	208
23. Tövbeye Davet ve Tövbenin Şartları	209
1. Müslüman olmak.....	210
2. Samimiyet.....	211
3. Günahı İtiraf	211
4. Günahtan Dönüş/Vazgeçiş	212
5. Pişmanlık.....	212
6. Tövbeye Azim	213
7. Hakları Sahiplerine İade Etmek	214
8. İstikamet	214
9. Durumu Düzeltmek	215
10. Doğru Olana Dönüş Yaptığını İlan Etmek.....	215
24.Hadler Kefaret Olur.....	217
1. Tövbenin Savaş Açma Haddindeki Etkisi	218
a. Savaş Açmanın Dünyadaki Cezası.....	219
b. Savaş Açmanın Tevbesi ve Sonucu	220
2. Savaşanın Ele Geçirildikten Sonra Tevbe Etmesi	222
3. Tevbenin Öldürme Haddindeki Etkisi.....	223
4. Tevbe ve Kısas Cezası.....	226
5. Tevbenin Kulların Mali Haklarıyla İlgili Etkisi	227
6. Tevbenin Kulların Malî Olmayan Haklarıyla İlgili Etkisi	228
7. Tevbenin Büyük Günahlara Kefaret Olmadaki Etkisi	229
8. Tevbenin İnsan Üzerindeki Etkisi	231
9. Tevbenin Psikolojik Sağlıkla İlgili Etkisi.....	232
10. Tevbenin Sosyal ve Ahlakî Açıdan Etkisi.....	234
Sonsöz	236
Kaynakça	237

Kısaltmalar

b.	bin.
bkz.	Bakınız.
c.c.	celle celalüh.
Ç.	Çevirmen.
H.	Hicrî
Hz.	Hazreti.
Ö.	Ölümü.
r.a.	Radiyellahü anh.
rh.	Rahimehüllah/rahimehümüllah.
s.	sayfa.
s.a.v.	Sallallahü aleyhi ve sellem.
Thk.	Tahkik.

Çevirmenin Önsözü

Çağımızın velut kalemlerinden prof. Dr. Ali es-Sallabî'nin; adalet ve millî barışı konu edinen *el-Adaletü ve'l Müsâlehetü'l Vataniyye* adlı ikinci bir eserini Türkçeye kazandırma çalışmamızda bizi müvaffak kılan yüce Allah'a hadm ve resulüne, al ve ashabına salat ve selam olsun.

Prof. Sallabî'nin söz konusu eserinin dikkat çektiği adalet ve barış kavramları tarih boyunca en çok tartışılan kavramlar arasında yer aldığı gibi günümüzde de en çok tartışılan ve özlem duyulan konulardır. Bu anlamda çok güncel bir konuyu ele alan eser, Kur'an-ı Kerim'den, nebevî sünnetten ve islamî ve insanî tarihî tecrübelerinden yararlanarak adalet, barış, uzlaş, af ve güven konularını değerlendirilmekte ve analiz etmektedir.

Doğrusu çalışmada dikkat çekilen Mekke'nin fethindeki nebevî tecrübeden istinbat edilen dersleri, Hz. Yusuf'un kisasından çıkartılan ince nükteleri, Hz. Ebûbekir'in örnek alınacak hayat kesitlerinden alınan mesajları ve Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye'yle yaptığı barış antlaşmasındaki hikmetleri okuduğunuzda bu güne kadar hiç düşünmediğiniz nükteleri,

hikmet ve ibret dolu incelikleri yakalayacak ve söz konusu İslamî ve İnsanî tarihî tecrübeden günümüze ışık tutacak birçok bilginin ve öğretinin olduğunu göreceksiniz.

Eseri Türkçeye kazandırma metodumuza gelince bu konuda şunlara dikkat ettik: Kitapta geçen ayetlerin meallerini verirken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealini vermeyi tercih ettik. Ayet ve hadislerin önemine vurgu yapmak için italik yazıyla yazdık. Eserde geçen bazı terimlere, kavram ve konulara kısa da olsa yeterli olduğunu düşündüğümüz dipnotlarla bir açıklama yapmayı uygun gördük. Bu açıklamaların müellife değil çevirmene ait olduğunu belirtmek amacıyla dipnotun sonuna çevirmen sözcüğünün kısaltılmışı olarak Ç harfini koyduk. Kitapta ismi geçen şahsiyet ve müelliflerin yaşadığı dönemi hatırlatma amacıyla ölüm tarihlerini miladî ve hicrî olarak parantez içinde vermeye çalıştık. Eserde yer alan bazı bilgi ve açıklamaların kavramsal ifadelerine parantez içinde yer verdik. Çeviri sırasında literal çeviriden çok eserin orijinalinden ayrılmadan ifade edilmek istenen muhtevayı aktarmaya önem verdik. Müellifin gerek kaynak belirten gerek açıklama mahiyetini taşıyan dipnotlarını orijinaline sadık kalarak vermeye gayret ettik. Çevirinin sonuna faydalı olacağını düşünerek kaynakça bölümünü ekleyerek eserin kaynaklarını açıklamaya çalıştık.

Son olarak çevirimizle sizi baş başa bırakırken bütün dikkatlerimize rağmen olabilecek hatalar için siz okuyucuların bizi mazur görmenizi temenni eder, faydalı okumalar yapmanızı dileriz. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

İsa DEMİRKAYNAK

2018-ARDAHAN

Giriş

Doğrusu ulusal uzlaşma her erkek ve kadının ihtiyaç duyduğu dinî, insanî, medenî, ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik bir zorunluluktur. Bu uzlaş, vatandaşlar arasında kaynaşmanın sağlanması, ulusal birlik ilkelerinin kökleşmesi, halkın farklı oluşumları arasında sevgi ve uyum havasının yayılması ve diktatörlük sisteminin ve kurtuluş savaşının koşullarının arkada bıraktığı zulüm, haksızlık ve intikam gibi izleri tedavi etmek için gerçekleşmelidir. Genç-yaşlı kadın-erkek bütün halk, büyük hedeflere, amaçlara ve halkların ulaşmak için mücadele ettiği yüce insanî değerlere ulaşmak için gece gündüz demeden süratle devamlı çalışmalıdırlar.

Evet, ulusal barış, dinî bir zorunluluktur. Çünkü Yüce Allah (c.c) Müslümanlara, aralarında savaş bittikten sonra adaletin ilke ve değerleri üzerinde barışı sağlamalarını emretti ve Müslümanlar arasındaki savaş konusundaki yeterli metodolojiyi ve dikkat etmemiz gereken aşamaları sıralayacağımız şekilde açıkladı:

1- Yüce Allah: *“Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşılırsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı*

*haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever. Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”*¹

buyurmaktadır. Bu ayet-ı kerimede Müslümanların gönülden bağlanması gereken ilahi öğreti ve ilkelere yönelik bir açıklama söz konusudur. Nitekim ayette yüce Allah, savaşan Müslümanları mümin olarak nitelemiş, birbirleriyle savaştıklarından ötürü imansızlıkla nitelendirmemiştir.

Müslümanlar arasında savaşın patlak vermesi durumunda yüce Allah, barışı sağlamaya çalışarak savaşı durdurmayı emretmektedir. İki taraftan biri barışın sağlanmasını ve savaşın durmasını istememesi durumunda yüce Allah, savaşmaktan vazgeçip İslam dininin hükümlerine boyun eğinceye kadar bütün Müslümanların; haksız, zalim, adaletsiz taraf ile savaşmaya çalışmalarını emretmektedir. Şayet savaşmaktan vazgeçerse veya diğer grup karşısında yenik döşerse Müslümanların adalet ilkelerine ve kıst² kurallarına dayalı arabuluculuk gayretinde bulunmaları gerekir. Yüce Allah, kendi muhabbetine ulaşmamız için bizleri teşvik ederek adaletli davrananları sevdiğini açıklamıştır.

Ayette geçen Kıst kavramı adaletten farklıdır. Çünkü kıst: savaşta yenilenlerin ve yaralananların duygularını, hislerini ve şahsiyetlerini dikkate alarak adaletle davranmaktır.

¹ Hucurât, 49/9-10.

² Adalet, pay; bir kimseye payına düşen hakkı âdil bir şekilde verme anlamında Kur'an terimi. Ç.

Dolayısıyla ulusal uzlaş, adaletin, duyguların, hislerin ve kişiliklerin dikkate alınmasıyla sağlanmalıdır.

Kişiliklerin; barış, güven, hoşgörü ve affetme gibi değerlere derinlemesine yönelmesi ve kulu yüce yaratıcısına yaklaştıran iman kardeşliğinin boyutuyla savaş aşamasının sonuçlarını aşması için söz konusu ayette yüce Allah müminlerin kardeş olduğunu açıkladı ve savaştan ötürü keçeleşmiş kardeşlik duygularını insan ruhunun derinliklerinde harekete geçirdi.

Yüce Mevla, toplum ve birey üzerinde etkili olan yönetimlere kardeşler arasında uzlaş sağlamalarını ve savaşın psikolojik, sosyal ve ekonomik etkilerini gidermelerini emretmektedir. Ayrıca bu yönetimlerin: eylemlerinde, sözlerinde ve intikam duygularında veya kişiliğin yenileni küçük düşürme iştiafında, ya da savaş bittikten sonra kinin genel sahneye hakim olması gibi konularda Allah'ın azabından korkmalarını hatırlamaktadır. Çünkü bu konudaki korku ve titizlik, yüce Allah'ın halka ve ülkeye rahmetine vesiledir.

2- Yüce Allah; sadaka vermeyi, iyilik yapmayı ve insanların barıştırmayı emreden kişinin dışında insanların konuşmalarının çoğunda hayrın olmadığını bildirmektedir. Nitekim yüce Mevla: *“Bir sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı yahut da insanların arasını düzeltmeyi emredenleri hariç, onların aralarındaki gizli konuşmaların çoğunda hiçbir hayır yoktur. Kim bunları sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz.”*³ İnsanların arasını düzeltmek, şayet Allah'ın rızası gözetilerek yapılırsa yaratıcı tarafından büyük mükâfata vesile olan

³ Nisâ, 4/114.

amel-i sâlihlerdendir.⁴ Ayetin: “*insanların arasını*” ifadesi bütün insanları kapsamaktadır. Buna göre Yahudilerle Hristiyanların veya başka toplulukların arasını düzeltmek de aynı değere ve konuma sahiptir. Sonuç itibariyle ayet-ı kerime, bu güzel kulluk misyonunu gerçekleştirmek için yaratıcısına bağlı olan kişiye bu sorumluluğu sunmaktadır. Ki bizler; zülüm, zorbalık, cehalet ve geri kalmışlık sözleşmelerinden kurtulduktan sonra bu gün yeni toplumumuzda buna en yoğun ihtiyaç duyduğumuz bir dönemdeyiz.

3- Yüce Allah: “(Ey Muhammed!) *Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: “Ganimetler, Allah’a ve Resûlüne aittir. O hâlde, eğer mü’minler iseniz Allah’a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Resulüne itaat edin. Müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O’nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü’minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.”*”⁵ Bu ayette yüce Allah, kendisine karşı gelmekten sakınmanın arayışını düzeltmeye sevk eden güç olduğunu, bu konudaki gayretin Allah’a ve resulüne itaat kapsamına girdiğini ve buna düşkün olmanın da yüce Mevla’nın sevdiği iman şubelerinden olduğunu açıklamaktadır.

4- Yüce Allah; barışın, kullarını teşvik ettiği genel iyilik

⁴ Amel-i sâlih; Sâlih ameller dinin yapılmasını emir veya tavsiye ettiği, iyi, doğru, faydalı ve sevap kazanmaya vesile olan işlerdir. Ç.

⁵ Enfâl, 8/1-4.

grubundan olduğunu zikretmektedir. Nitekim: *“Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”*⁶ buyurmaktadır.

Arabuluculuk, tarafların ortak bir görüşte bir araya gelmeleri için taraflardan her birinin hakkının bir kısmından vazgeçmesi suretiyle çatışan taraflar arasında hakları alma konusunda çok fazla incelememeye ihtiyaç duymaktadır. Ancak insan ruhunun doğası, barışı sağlamak için haklarından vazgeçme konusunda cimridir. Bu nedenle yüce Allah, yukarıdaki ayette; iyilik etmenin, küçük-büyük, gizli-açık işlerde Allah’a karşı gelmekten sakınmanın, uzlaşmaya engel olan ruhun cimriliğini yeneceğinin teminatçısı olduğunu açıklamaktadır. Yüce Allah, ayetin son bölümünde: *“Eğer iyilik eder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”*⁷ buyurmuştu.

5- Yüce Allah: *“Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”*⁸ Bu ayet, küçük ailelerde eşler arasındaki anlaşmazlığın nasıl giderileceğinden

⁶ Nisâ, 4/128.

⁷ Nisâ 4/128.

⁸ Nisâ 4/35.

söz etmektedir. Söz konusu ayette yüce Mevla, hakemlerin hedeflerini gerçekleştirme noktasında niyetin önemini açıklamaktadır. Küçük bir ailede arabuluculuk yapanların niyeti bu denli önemli ise uzlaşa ve arabuluculuk halk ve ümmet⁹ düzeyinde olduğu zaman niyetin önemini siz düşünün. Çünkü niyetler, insanları hedefine ulaştırır. İyi niyet ve Allah'ın rızasının gözetildiği yöneliş, arabulucuların amaçladığı arabuluculuklarını desteklemektedir. Ayetin: *“İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır”* pasajında vurgulanmak istenen mesaj da budur.

6- Yüce Allah: *“(Dünyalık olarak) size her ne verilmişse, bu dünya hayatının geçimliğidir. Allah'ın yanında bulunanlar ise daha hayırlı ve kalıcıdır. Bu mükâfat, inananlar ve Rablerine tevekkül edenler, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanlar, öfkelenedikleri zaman bağışlayanlar, Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namazı dosdoğru kılanlar; işleri, aralarında şûrâ (danışma) ile olanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcayanlar, bir saldırıya uğradıkları zaman, aralarında yardımlaşanlar içindir.”*¹⁰ buyurmaktadır

Yani; onlar düşmanları tarafından bir saldırıya uğradıkları zaman, güçlü ve saygın olduklarından aralarında yardımlaşanlar, asla boyun eğerek düşmanlarını yenmekten aciz olmazlar. Yüce Allah müminleri; iman etmekle, Allah'a tevekkül etmekle, büyük günahlardan ve iğrenç eylemlerden sakınmakla, tam itaatle, rablerine icabet

⁹ Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk. Ç.

¹⁰ Şûrâ, 42/36-40.

etmekle, namazı dosdoğru kılmakla, iyilik yollarında infak etmekle, işlerinde istişare etmekle, güçlü olmakla ve düşmanlarına galip gelmekle nitelendirdi. Bütün bunlar bir arada topladıkları olgunluk özellikleridir.

Yüce Allah: *“Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez. Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır. Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”*¹¹ buyurmaktadır.

Bu ayet-i kerimede yüce Allah, cezaların derecelerini zikretmekte ve söz konusu derecelerin, adalet, fazilet ve zulüm olmak üzere üç kademe olduğunu bildirmektedir. Adalet mertebesi, kötülüğün cezasının fazla ve eksik olmaksızın aynen onun gibi bir kötülüktür. Buna göre; cana can, organa organ, mala onun gibi mal ile cezalandırılır. Fazilet mertebesi ise kötülük yapanı affetmek ve onunla arayı düzeltmektir. Bu nedenle yüce Allah: *kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir.”* buyurmaktadır. Yani yüce Allah affedeni büyük mükâfat ve bol sevapla ödüllendirir. Söz konusu mükâfata nail olmak için yüce Allah’ın kişinin affedip arayı düzeltmesini şart koşması, suçlu kişi affetmeye layık olmadığı ve dinî barış cezalandırmasını gerektiriyorsa bu durumda kişi affetmekle memur olmadığını ifade etmek içindir. Affedenin mükâfatının Allah’a ait olması, affetmeye yönelik

¹¹ Şûrâ, 42/40-43.

insanda bir heyecan oluştururken kulun insanlarla Allah'ın kendisine yapmasını istediği muameleyi yapmasını teşvik etmektedir. Kişi nasıl Allah'ın kendisini affetmesini istiyorsa o da insanları affetmelidir. Zulüm mertebesi ise ayetin: “*Şüphesiz O, zalimleri sevmez*” pasajında zikredilmiştir. Yani: yüce Allah, ilkin zulmü başlatarak zulmedenleri veya yapılan zulme yapılandan daha fazla bir zulümle karşılık verenleri sevmez. Çünkü Yapılan kötülüğe karşı fazladan gerçekleşen kötülük zülümdür.

Dinînin belirlediği cezaya yönelik kanıt ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere yönelmektedir. Bu zülüm; cana, mala ve ırza yönelik bütün zulümleri içine alacak kadar geneldir. İşte onlar için yaptıkları zulüm oranında gönülleri ve bedenleri acıtacak elem dolu bir azap vardır.

Kendilerine halk tarafından yapılan eziyetlere tahammül edip sabır gösterenler ve affedenlerin yaptıkları bu erdem; yüce Allah'ın teşvik ettiği, ancak sabırlı, azimli, akıl ve basiret sahibi erdemlilerin göğüsleyebileceklerini bildirdiği güzel işlerdendir. Çünkü gerek sözle gerek eylemle yenilgiyi kabul etmek nefse en ağır gelen şeylerdendir. Eziyete sabretmek, affetmek ve bunu iyilikle karşılamak kat kat daha da zordur. Ancak yüce Allah'ın kendisine kolaylaştırdığı kişi, bu erdeme ulaşmak için mücadele eden ve bu konuda başarılı olmak için Allahtan yardım isteyen kişi için kolay olur. Sonra kul bu erdemin tadına tattığında ve gönül rahatlığıyla ve huy genişliğiyle sonuçlarını karşısında bulduğunda yaptığı kendisine daha kolay olmaktadır.

7- Yüce Allah başka bir sürede: “*Eğer ceza verecekseniz,*

size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret! Senin sabrın ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan yana üzülmeyin. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşmeyin. Şüphesiz Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla beraberdir.”¹² buyurmaktadır.

Söz konusu ayette yüce Allah, adaleti mubah kılarak, fazilet ve iyiliğe davet ederek size söz ve eylemle kötülük yapanı cezalandırmak isterseniz size yaptığından fazlasını yapmadan size yapılanın aynıyla cezalandırabileceğimizi ancak yaptıklarını affedip cezalandırmaktan vazgeçmemizin bizim için cezalandırmaktan daha hayırlı olduğunu ve Allah'ın katındaki mükâfatın bizim için daha sonuç açısından daha iyi olduğunu bildirmektedir.

Sonraki ayetlerde ise yüce Mevla, insanları Allah'a davet etme konusunda sabır göstermesini, bu konuda Allah'tan yardım istemesini ve nefesine güvenmemesini emrederek sabır konusunda kendisine yardım edenin yüce Allah olduğunu, insanları Allah'a davet etmesi durumunda davetine icabet etmemeleri durumunda üzülmesinin bir faydasının olmadığını ve davetine icabet etmeyenlerin peygamber için yaptıkları tuzakların kendilerine döneceğini bildirmektedir. Ayrıca yüce Allah, yardımıyla başarıyı yaratmasıyla kendisine karşı gelmekten ve günahlardan sakınanlarla, ibadetlerinde Allah'ı görüyormuşçasına kulluğunu gösteren ve insanlara iyilikte bulunanlarla beraber olduğunu haber vermektedir.¹³

¹² Nahl, 16/126-128.

¹³ *Tefsirü's-Sadî*, s. 90.

Kısa değerlendirmesini yaptığımız Nahl süresinin 126. Ayetinden sürenin sonuna kadar devam eden ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili gerek müfessirler gerekse kuran ilimleriyle ilgili yazılan eserler konuşmuşlardır. Bir kısım müfessirler söz konusu ayetlerin uhud gazvesinin akabinde indiğini zikretmektedirler. Bezzar, Ebû Hüreyre'den şöyle rivayet ediyor: *“Hamza b. Abdülmuttalib şehit edildiğinde resulüllah başucunda durdu ve kendisinden daha fazla kalbe acı verecek bir vaziyet olmayan bir manzaraya baktı. Müşrikler Hamza'nın organlarını kesmişlerdi. Hz. peygamber: 'İyi bilirim ki sen hısım ve akrabalık haklarını gözetir, daima hayırlı işler yapardın. Şayet senden sonrakiler sana üzülmeseydi Allah seni yırtıcı hayvanların karnından toplayıncaya kadar seni böyle bırakmak isterdim. Allah'a yemin olsun senin yerine onlardan yetmiş kişinin organlarını parçalayacağım' buyurdu. Bunun üzerine bu ayet indi. Ve Hz. Peygamber yemininin kefareti verdi.”*

Bir kısım âlimler de Nahl süresinin söz konusu üç ayetinin iki kez nazil olduğunu söylemektedirler. Buna göre ayetler, Uhud savaşı günlerinde bir de Mekke'nin fethinde nazil olmuştur. Birden fazla kez ayetlerin inmesinin hikmeti, ayetin içerdiği mesajları uygulamaya şiddetli ihtiyacın söz konusu olması ve Kuran'ın sabra çağırmasıdır.

Söz konusu ayetler, sabra ve tahammüle yapılan ilahi bir davettir. Bu çağrı; insana, topluluklara ve milletlere faydalı bir düsturdur. İlgili ayetler ister uhud savaşında ister Mekke'nin fethinde ister hicretten önce Mekke'de inmiş olsun ayetlerin verdiği mesajlar ve taşıdığı manalar geneldir, yaşam ve birey için önemli ve gereklidir.

1. Barışı Sağlamak İçin Tarafların Görevleri

A. KÖTÜLÜĞÜ EN GÜZEL YÖNTEMLE SAVMAK

Bu yöntemin altı aşaması söz konusudur:

1. Kötülüğü İyilikle Savmak

Kötülüğü iyilikle savma aşamasıyla ilgili yüce Allah (c.c):
*“Sen, kötülüğü en güzel bir tutumla sav. Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyi çok iyi bilmekteyiz.”*¹⁴ *“İyilikle kötülük bir olmaz, Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.”*¹⁵ buyurmaktadır.

2. Kötülüğü Güzel Muamele ile Karşılama

Bu konuda yüce Allah (c.c): *“Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık. O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et.”*¹⁶

¹⁴ Mü'minûn 23/96.

¹⁵ Fussilet 41/34.

¹⁶ Hicr 15/85.

Şimdilik sen onlardan yüz çevir ve size selam olsun de. Yakında bilecekler!”¹⁷ buyurmaktadır.

3. Kötülüğü Güzel Sabırla Karşılama

Söz konusu konuyla ilgili: “(Resûlüm!) Şimdi sen güzelce sabret.”¹⁸ “(Resûlüm!) Sen şimdi sabret. Bil ki Allah’ın vâdi gerçektir. (Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevk etmesin!”¹⁹ “(Resûlüm!) Onların dediklerine sabret.”²⁰ ayetleri dikkatlerimizi çekmektedir.

4. Kötülüğü Güzel Ayrılmakla Savmak

Yüce Allah, “Onların (müşriklerin) söylediklerine katlan ve onlardan güzellekle ayrıl.”²¹ buyurmaktadır.

5. Kötülüğü Barışı İstemekle Karşılama

Yüce Allah (c.c): “Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır.”²² buyurmaktadır.

6. Kötülüğü Aynı Derecede Bir Kötülük ile Savmak

Yüce Allah, “Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülük-tür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah’a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez.”²³ buyurmaktadır.

¹⁷ Zuhruf 43/89.

¹⁸ Meâric 70/5.

¹⁹ Rûm, 30/60.

²⁰ Kaf, 30/39

²¹ Müzzemmil, 73/10.

²² Nisâ, 4/128.

²³ Şûrâ, 42/40.

Bu ilkeleri üstlenen kişi ahlakını kontrol altına almış olur. Yüce Allah, “*O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.*”²⁴ buyurmaktadır.

B. BARIŞ ÇAĞRICISINA İCABET ETMEK

Çekişen muhalifler Allah’tan korkmalı, husumeti sonlandırmaya koşmalı ve barış çağrıcısına icabet etmelidir. Muhaliflerin aralarını bulmaya ilgi gösterenler onlara barışmayı sunduklarında gururları onları daha çok günaha sürüklememeli, dolayısıyla barış çağrısını kabul etmekten kaçınmamalı, bozuşma ve küsmeyi sürdürmemeliler. Aksi takdirde amellerinin kabul olma ve Allah katından mükâfat kazanma şanslarını kaybederler. Nitekim Rasulullah (s.a.v) yüce Allah’ın aşırı husumet sahibi ve münakaşa yapan kişiden hoşnut olmadığını haber vererek: “Allah’a en sevimsiz kişi azılı düşmandır.”²⁵ Buyurdu.

Amansız ve öfkeli kişi toplumunun başında bir felaket ve onların güvenliğine bir risktir. Çünkü böyle biri yıkıcı olur yapıcı olmaz. Böyle birinin yapacağı eylem ancak yeryüzünde bozgunculuk olur. Bu karşın barışa icabet eden, ilgi gösteren kişi insanların en hayırlısıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) bu kişinin üstünlüğünü şu sözlerle açıklamıştır: “Birbirleriyle ilgiyi kesen kişilerden en hayırlısı selam ile başlayan kişidir.”²⁶

Anlaşıldığı gibi barışa koşan taraf, İslam terazisinde hayır işleyenlerdendir. Bu, kalbin temizliğini, kişilik yüceliğini ve

²⁴ Âli İmrân 3/134.

²⁵ Buharî, 2475.

²⁶ Buharî, 6077.

özünün hoşluğunu göstermektedir. İşte bu nitelikler; kendisini, barışı kabul etmekle elde ettiği üstünlüğe ulaştırmaktadır.

C. ÇEKİŞMEYE DÜŞÜRME KONUSUNDA ŞEYTANIN KIŞKIRTMASINA İCABET ETMEMEK

Doğrusu şeytan insanları kışkırtmaya aralarını açmaya, düşmanlık tohumlarını ekmeye, aileleri parçalamaya, sevenleri ve kardeş olanları birbirinden ayırmaya düşkündür. Dolayısıyla o insanlığın düşmanıdır. Yüce Allah şöyle buyurur: “Çünkü şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinde olmaya çağırır.”²⁷

Akıllı kişi, saffın birliğine önem verir, acılardan, yaralardan ve gerçekleşmiş felaketlerden vazgeçer, herkes için iyilik ister, kendisine zulmedeni affeder ve kendisine vermeyene verir. Bunlar Müslüman kişiyi sahip olması gereken niteliklerdir. Çünkü tartışmanın çok zararları vardır. Tartışma başarısızlığa, toplumun parçalanmasına ve devletin zayıflanmasına sürükler. Bu durum halkın düşmanlarına, halkın işlerine karışma imkânını sağlar. Ayrıca tartışma ortamında şeytanın gireceği geniş bir kapı vardır. Bu kapıdan giren şeytan, araları bozma, insanlar arasında ailenin fertleri arasında, kardeşler arasında ve baba oğul arasında nefreti yayma imkânına sahip olur. Rasulüallah (s.a.v): “*Şüphesiz şeytan, Arap yarımadasında Müslümanların kendisine kulluk etmelerinden ümidini kesmiştir. Fakat onları birbirlerine düşürmeye, aralarını açmaya çalışacaktır.*”²⁸ buyurdu.

²⁷ Fâtır, 35/6.

²⁸ Müslim, 2812.

Şeytan insanlar arasında husumeti yerleştirmeye düşkündür. İslam ise barışa çağırıyor, mensuplarını bu barış metoduyla uygulamaya teşvik ediyor. Sadık şahsiyet, kötülüğü bertaraf edendir. Bize öğüt veren Ebû Zerr Ömer b. Zerr'in metodunda bizim için örnekler vardır. Bir defasında kendisini bir adam sövünce kendisi adama: *“Ey adam! Bizi sövmekte boğulma barış için bir yer bırak. Bizler, bizim hakkımızda Allah’a isyan edeni kendisi hakkında Allah’a itaat etmekten daha fazla bir şeyle mükâfatlandırmayız.”*²⁹ dedi.

D. HAKKININ BİR KISMINDAN VAZGEÇMEK

Muhalif, muhalifiyle bakış açılarını yakınlaştırmak ve muhalifiyle ülfet kurmak için bazı haklarından vazgeçmelidir ki, kalplerin ülfet bulmasını ve kızgınlığın sükûnete ermesini sağlayan barışı kabul etsin. Resulullah (s.a.v) zamanında gerçekleşen birçok pozisyon bunun kanıtıdır. Çünkü bir kısım hak sahipleri bazı haklarından vazgeçmişlerdir. Örneğin Ka'b b. Malik muhalifiyle sesleri yükselince Resulullah evinden seslerini ıstır, kendilerine doğru çıkar ve odasının perdesini çekerek şöyle seslenir: *“Ey Ka'b! Ka'b: 'Buyur ya resülüllah' deyince Efendimiz elleriyle hakkının yarısından vazgeçmesini işaret eder. Bunun üzerine Ka'b: Yarısından vazgeçtim ey Allah'ın resulü! Deyince Allah resulü şöyle buyurur: kalk ver.”*³⁰ Muhalif hakkının bir kısmından vazgeçmekle iyilik yapmaktadır.

Hiç silinmeyecek şekilde tarihteki yerini alan pozisyonlardan biri de Hz. Hasan'ın hilafet hakkından vazgeçip

²⁹ *Hilyetü'l-Evliyâ Ve Tabakâtü'l-EsfîAyâ* 5/113, Ebû Nu'aym Esfehânî.

³⁰ *Buhârî*, 2710.

hilafeti Muâviye b. Ebî Süfyan (r.a.)'a bırakmasıdır. Böylece Müslümanlar arasında ülfet oluştu, bir araya geldiler. Öyle ki bu yıla 'cemaat yılı' denildi.³¹

Hız. Hasan (r.a.) büyük bir güç fırsatına sahip idi, dağlar gibi süvari birlikleri var idi. Buna rağmen barış yolunu seçti, Hız. Peygamber (s.a.v.)in; “Şüphesiz bu oğlum efendidir. Umarım ki Allah onunla iki Müslüman grup arasını ıslah eder.”³² hadisinin gerçekleşmesini istediğinden hilafet hakkından feragat etti.

Doğrusu Hız. Hasan (r.a) hilafeti gücünün azlığından veya boğun eğdiğinden ya da başka bir nedenden dolayı değıl, bilakis Allah katındaki mükâfata rağbet ettiğinden bıraktı. Çünkü Hız. Hasan Müslümanların kanlarının akacağını öngördü. Dolayısıyla dinin emrine ve ümmetin maslahatına riayet etti. Hız. Hasan'ın bu tavrında insanlar arasında barış sağlama fazileti söz konusudur. Bu barış, özellikle Müslüman kanının akması söz konusuyken sağlanmıştır.³³ Hız. Hasan'ın barışı sağlama konusunu detaylı olarak Allah'ın izniyle ilgili bölümde ele alacağız.

E. HAYIRLI ARACILARDAN DESTEK İSTEMEK

İnsan bazen bir hataya düşer, sonra kendisinden meydana gelen bu hataya üzülr ve hoşgörü arzular. Böyle bir durumda yapması gereken, kötülük yaptığı kişiden ya bizzat kendisi veya kendilerinde barışı sağlayacak gücü düşündüğü kişilerin aracılığıyla özür dilemek olabilir. Nitekim

³¹ *İslahü Zatil Beyn*, s. 141, Kamil Ahmed.

³² el-Bidaye en-Nihaye, İbni Kesir, 8/16.

³³ Feth'ü-l Barî, 5/306-307.

Abdullah b. Zübeyr bir defasında annemiz Hz. Âişe (r.a)'nin sattığı veya verdiği³⁴ bir şey hakkında: “Âişe ya bu tasarruflarından vazgeçer veya onun harcamalarına el koyarım.”³⁵ Der. Bu söz kendisine aktarılınca, Hz. Âişe “Bu sözü Abdullah mı söyledi?” dedi. “Evet, o söyledi” dediler. Hz. Âişe de “Allah’ın benim boynumda nezri olsun ki ebediyen onunla konuşmayacağım.” dedi. Bu haberi alan Abdullah üzülen, teyzesinin kendisini affetmesi için araya adamlar koydu. Fakat Hz. Âişe “Hayır, Allah’a yemin ederim ki, hiç kimsenin aracılığını kabul edip nezrimi bozmam.” dedi. Zaman uzadığını gören Abdullah b. Zübeyr, Misver b. Mahreme ile Abdurrahman b. Esved b. Yâgûs’a giderek “Allah için, beni Âişe’nin yanına götürün. Çünkü Âişe’nin benimle konuşmamayı nezretmesi helâl değildir.” dedi. Bunun üzerine Misver ile Abdurrahman hırkalarını giyip Abdullah’ı da yanlarına alarak Hz. Âişe’nin yanına gittiler. Kapıya gelince “Allah’ın selamı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun. İçeri girebilir miyiz?” dediler. Hz. Âişe “Giriniz.” dedi. Onlar “Hepimiz de girelim mi?” dediler.³⁶ Hz. Âişe “Hepiniz de girin.” dedi. Hz. Âişe onların yanında Abdullah’ın olduğunu bilmiyordu. Abdullah içeri girer girmez örtünün arkasına geçip Âişe’nin boynuna sarıldı ve ağlayarak ona yalvarmaya başladı. Misver ile Abdurrahman da ona arabuluculuk ederek Hz. Peygamber (s.a.v)’in “Bir müslümanın diğer bir müslümanla üç günden fazla küs kalması caiz değildir.” dediğini sen de bilirsin.” diyerek Hz. Âişe’yi

³⁴ Hz. Âişe eline geçen her şeyi elinde tutmuyor, onları derhal sadaka olarak veriyordu.

³⁵ Feth’ü-l Barî, 13/66.

³⁶ İslahü Zatil Beyn, Kamil Ahmed, s. 143.

sıkıştırıyorlardı. Hz. Âişe ise “Ben nezrettim. Nezir ise ağır bir şeydir.” diyordu. Misver ile Abdurrahman, Hz. Âişe Abdullah ile konuşuncaya kadar uğraştılar. Hz. Âişe Nezrini bozduğu için de kırk köle azat etti. Fakat nezrini bozduğunu hatırladıkça ağlıyordu. Öyle ki gözyaşları örtüsünü ıslatıyordu.³⁷

Görüldüğü gibi Abdullah b. Zübeyir, onunla Hz. Âişe’nin arasını bulsunlar diye bu iki sahabeden yardım istedi. İki sahabe, Hz. Âişe’yi razı etmek ve Abdullah b. Zübeyir’in kendisinden özür dilemesi için hileye başvurdular. Böylece Abdullah b. Zübeyir Teyzesi Hz. Âişe’nin yanına girme imkânını buldu. Abdullah b. Zübeyir ve beraberindeki iki sahabe Hz. Âişe razı oluncaya kadar kendisin razı etmeye çalıştılar. Böylece küslük sona erdi, aralarında ülfet oluştu ve her şey normale döndü. Allah hepsinden razı olsun.³⁸

F. AÇIKLANDIKTAN SONRA KARARA RAZI OLMAK

İki muhalif, aralarını bulacak arabulucuyu seçtiklerinde bu seçimlerini güven temeli üzerinde kurmalıdırlar. Muhafiflerin barışa ve arabulucunun sorunu tanıma, iki tarafı memnun edecek uygun bir karar verme gücüne sahip olduğuna güvenmeleri gerekir. Muhafifler arabulucunun tarafsız ve adil olduğuna, yağcı olmadığına ve hakka ve doğruya uygun bir barışı sağlayacağına güvenmeleri gerekir.

Hükme razı olmaktan amaç tartışmayı sona erdirmektir, mazlumu bütün veya bazı haklarına kavuşturmaktır ve

³⁷ Feth’ü-l Barî, 10/491-492.

³⁸ *İslahü Zatil Beyn*, s. 143, Kamil Ahmed.

zulmün günahını mazlumdan bertaraf etmektir. Bunun kanıtı Zübeyir (r.a) ile ensardan olan din kardeşinin hadisesidir. Zübeyir (r.a) ile Ensar kardeşinin beraberce suladıkları Harre bahçesi için tartıştılar. Resûlullah (s.a.v)'ın yanın gidip kendisini hakem tayin ettiler. Resûlullah (s.a.v), aralarında barışı sağlamak istedi ve Zübeyr'e: "Bahçeni sula, sonra suyu komşuna sal!"³⁹ buyurunca, Ensar'dan olan adam kızarak: "Ey Allah'ın Resûlü! O (Zübeyr) halanın oğlu olduğu için öyle mi?" dedi. Bu söz üzerine Resûlullah'ın (s.a.v) yüzünün rengi değişti ve: "Ey Zübeyr! Sula, sonra duvara ulaşınca kadar suyu tut!"⁴⁰ buyurdu.

Resûlullah (s.a.v) barış temeline dayanan bir karar verdi. Çünkü barış husumeti sonlandırmak amacıyla bir kısım haklardan vazgeçmektir. Ancak ensardan olan şahıs resûlullah (s.a.v)'tan gelen bu barışa razı olmadı ve Hz. Peygamberi kızdıran o sözünü söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ey Zübeyr! Sula, sonra duvara ulaşınca kadar suyu tut!" diyerek hukuki olarak bir karar verdi.⁴¹ Böylece Hz Peygamber (s.a.v) açık bir hükümle Zübeyr'in hakkını almış oldu.

Saydığımız bu görevler barışı gerçekleştiren, husumetin sonlandırılmasına vesile olan ve sevgi ve dostluğu toplumun bireyleri arasında yerleştiren en önemli unsurlardır.

³⁹ Feth'ü-l Barî, 5/309.

⁴⁰ Yani; su ağaçların köküne ulaşınca kadar.

⁴¹ Feth'ü-l Barî, 5/309.

2. Kisas Diyet ve Had Konularında Arayı Bulmak

Kisas⁴² hakkında uzlaşmaya varmak caizdir hatta kisası uygulamaktan daha üstündür. Af etmek ise en üstündür. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor: “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kisas farz kılındı. Hüre hür, köle köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.”⁴³

Kur'an'ın belirlediği bu düsturu sünnet de desteklemektedir. İbni Abbas(r.a), kendisinden rivayet edilen bir hadiste şöyle der: “İsrail oğullarında kisas var idi ama diyet⁴⁴ yok

⁴² Kisas; kasten adam öldürme ve müessir fiil suçlarında suçlunun işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Ç.

⁴³ Bakara, 2/178.

⁴⁴ Diyet; İslâm hukukunda adam öldürme ve yaralamalarda mağdur tarafa ceza ve kan bedeli olarak ödenen maldır. Ç.

idi. Yüce Allah bu ümmete şöyle buyurdu: Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraf) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.” Ayetin ‘Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa’ kısmını İbni Abbas şöyle açıklar: “Burada söz konusu olan aff, uygulamada diyeti kabul etmektir. Yüce Allah şöyle buyurdu: ‘artık (taraf) hakkaniyete uymalı’ yani: hakkaniyetle istemeli ve öldüren taraf güzellikle ödemelidir.”⁴⁵

Kısasta barışmak diyette barışmaktan daha fazla caizdir.⁴⁶ Affederek kısıstan vazgeçme yetkisine sahip olanlar çoktur bazıları şunlardır:

1. VARİSLERİN AFFETMESİ

Ebû Hanıfeye, Şafiîye, rivayet edilen meşhur görüşe nazaran Ahmed b. Hanbel’e ve kendisinden yapılan bir rivayete izafeten Malik’e göre affetmek bütün varislerin hakkıdır. Bu konuda ashâb’ül fereaz⁴⁷ ile asabeler⁴⁸ eşittir. Bu hakka sahip

⁴⁵ Feth’ü-l Barî, 12/305.

⁴⁶ İslahü Zatil Beyn, s. 168, Kamil Ahmed.

⁴⁷ Mirastaki payları ferdi sisteme uygun olarak tek tek belirlenen mirasçılara, “belirli pay sahibi mirasçılar” anlamında bu isim verilmektedir.

⁴⁸ Asabe, tek başına bulunduğu zaman mirasın tamamını, belli hisseli mirasçılarla beraber bulunduğu zaman onlardan arta kalanı alan mirasçıdır.

varisler arasında koca karı da yer almaktadır. Varislerden birisi vefat ederse hak onun varislerine intikal eder.⁴⁹

Bunun delili Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisteki Hz. Peygamber(s.a.v)'in şu sözüdür: "Her kimin bir yakını öldürülür ise o, iki hayırlı şeyden birisini yapmakta serbesttir. Ya fidye alır ya da (kısas gereği onu) öldürür."⁵⁰ Bu hadiste söz konusu olan ölenin yakını erkekleri ve kadınları kapsamaktadır.

Ma'mer, A'meş'ten, o da Zeyd b. Vehb'ten şöyle rivayet etti: "Hz. Ömer b. Hattab'ın yanına bir adamı öldüren bir erkek getirildi. Ardından öldürülenin yakınları gelip katili öldürmek istediler. Bu sırada katilin kız kardeşi ki kendisi öldürülenin eşi oluyor şöyle dedi: 'eşimle ilgili hissemi affettim.' dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle buyurdu: 'adam öldürülmekten kurtuldu.'⁵¹

Bu hadisler, kısasın bütün varisler arasında ortak bir hak olduğunu gösterdiği gibi affetmenin de bütün varislerin hakkı olduğunu ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi Hz. Ömer (r.a) Kadının, eşinin kanından vazgeçip katili affetmesini katile yapılacak kısasa bir düşürücü olarak gördü. Buna hiçbir sahabe karşı çıkmadı.⁵²

2. ÖLDÜRÜLENİN ÖLMEDEN ÖNCE AFFETMESİ

Bir kısım fıkıh âlimlerine göre cinayete uğrayanın cinayeti işleyen affetmesi kısas hakkını düşürmektedir. Bu görüşlerine kanıt şu ayeti kerimedir: "Tevrat'ta onlara şöyle

⁴⁹ Fethü'l-Kadir, Şevkani, 3/222.

⁵⁰ Buhârî, kitabü'd-Diyat.

⁵¹ el-Mehellî, İbni Hazm, 2/242.

⁵² İslahü Zatil Beyn, s. 169, Kamil Ahmed.

yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o keffâret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.”⁵³

Yüce Allah şöyle buyurur: “Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez.”⁵⁴

Ebü'd-Derdâ (r.a)'nın rivayet ettiğine göre Allah resûlü(s.a.v) şöyle buyurdu: “Bir kişi vücudundan bir yara alıp bunu yapanı affederse bu yaptığıyla Allah onun derecesini yükseltir ve günahını affeder.”⁵⁵

Eş'as b. Suur, Ebûbekir b. Hafs'tan şöyle rivayet eder: “Adıyçoğullarından bir grup ile diğer bir kabile arasında taşla, ayakkabıyla birbirine girdikleri bir kavga oldu. Kavga sırasında Ömer'in akrabalarından bir genç yaralandı, nefes alamaz oldu. Gencin ölmeden önce: ‘kavmim arasındaki sağlayabileceğim barıştan gelebilecek sevabı umduğumdan beni yaralayanı affettim.’ demesi üzerine İbni Ömer onun sözünü onayladı.”⁵⁶ Gencin bu sözü dinin ruhuyla ve büyük amaçlarıyla uyumlu bir sözdür.

3. KÜÇÜĞÜN YERİNE VELİNİN AFFETMESİ

Küçüğün velisi, affetmek malın dışında bir şeye veya küçüğün ihtiyaç duymadığı bir mala dayanıyorsa küçüğün

⁵³ Mâide, 4/45.

⁵⁴ Şurâ, 42/40.

⁵⁵ Sünen İbni Mace, 2/898. Tirmizî, 4/14.

⁵⁶ el-Mehellî, İbni Hazm, 12/257.

hakkı olan kısıstan vazgeçme yetkisi bulunmamaktadır. Bu konuda İslam hukukçuları ittifak halindedirler. İmam Kasanî, bu konuda şöyle der: “Affetme eylemi hak sahibi tarafından gerçekleşmelidir. Çünkü affetmek kisas hakkını düşürmek demektir. Hak sahibi olmadan hakkı düşürmek imkânsızdır. Yabancı biri, küçüğün kisas hakkını düşüremez. Çünkü böyle bir yetkisi yoktur. Baba ve dedenin de küçüğün hak ettiği kisas hakkını düşüremezler. Çünkü kisası düşürme hakkı küçüğe aittir, asla baba ve dedeye ait değildir. Baba ve dedenin sadece küçüğün hakkını alma yetkileri vardır. Oysaki affetmek çocuğa sadece zarardır.”⁵⁷

4. SULTANIN AFFETMESİ

İslam hukukçuların ittifakıyla, kanını dava edecek bir varisi olmayan biri öldürüldüğünde sultan onun velisi olur. Çünkü sultan bütün Müslümanların varisidir, haklarını alma konusunda onların vekilidir.⁵⁸

⁵⁷ Bedai's-Sanai', kasanî, 7/246.

⁵⁸ *İslahü Zatil Beyn*, s. 173, Kamil Ahmed.

3. Affin Geçerlilik Şartları

İslam hukukçuları, söz konusu affin sıhhati için üç şeyi şart koşmuşlardır:

1. **Affedenin ergen olması.** Nitekim Allah resulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

*“Üç kimseden kalem kaldırıldı: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergen oluncaya kadar çocuktan, aklî dengesi yerine gelinceye kadar deliden...”*⁵⁹

2. **Affedenin akıl sahibi olması.** Bu nedenle aklî dengesi yerinde olmayan birinin affetmesi geçersizdir. Nitekim yukarıdaki hadis bu gerçeği ortaya koymaktadır.

3. **Affedenin baskı altında olmaması.** Buna göre zorlanan ve baskı altında olan birinin affetmesi hükümsüzdür. Çünkü Kur'an-ı Kerim ve Sünnet, zorlanan şahsın eylemlerine itibar etmemektedirler. Zira *“Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç”* mealindeki ayet-i kerime⁶⁰ ve Rasûlullah'ın (s.a.v) *“Gerçekten Allah ümmetinden hata*

⁵⁹ Sünen Ebü Davud, 2/452. Söz konusu hadis sahihtir.

⁶⁰ Nahl, 16/106.

*ederek unutarak ve zorlanarak yaptıkları işlerin sorumluluğunu kaldırmıştır.”*⁶¹ anlamındaki hadisi bu hakikati açıkça ifade etmektedir.

⁶¹ Sahih-i İbni Mace, 2043.

4. Barışla Kisas Hakkının Düşmesi

Geçerliliğini sağlayan belli şartlarla tamamlanmış ve bilerek gerçekleştirilen bir öldürme diyeti üzerine yapılan barış, âlimlerin ittifakıyla cinayeti işleyenden kisası düşürmektedir.

Üzerinde anlaşılan bedelin mal olup veya olmaması, az veya çok olması, öldürülenin bütün varislerinin barışa katılması veya bazılarının katılması bu konuda bir sonuç değiştirmemektedir.⁶² Çünkü kisas, varislerin her birisinin hakkıdır. Kısasta antlaşma yapma yetkisi, diğer ortaklı haklarda olduğu gibi varislerden her birisinin hakkıdır.

Kisas yetkisine sahip olanlardan birisinin kisas yetkisi uzlaşma yapma suretiyle düşmesi halinde geri kalanların kisas yetkisi de düşer. Çünkü kisas bölünmez bir haktır. Kisas yetkisine sahip olanların bazısı antlaşma yoluyla kisas haklarından vazgeçmeleri neticesinde kisası uygulamak mümkün değildir. Çünkü böyle bir durumda kisas hakkı

⁶² Fethü'l-Vahhab, Ebü Yahya Zekerîyye'l-Ensârî, 2/134.

diyete dönüşür. Böylece öldürülenin kanını isteme yetkisine sahip olanların her biri diyetten kendisine düşen payını isteyebilirler.⁶³

⁶³ İslahü Zati'l-Beyn, s. 175, a.g.e.

5. Diyet Konusunda Uzlaşmak

Bilerek öldürülen kişinin kan bedelinde diyetten az veya fazla bir miktar üzerinde uzlaşılabilir.⁶⁴ Diyet, yanlışlık gerçekleşen öldürme, yaralama ve kesmede olduğu gibi ya aslî bir ceza olur veya kısas hakkına sahip olanlar bir mal üzerinde uzlaştıklarında kısasın bir alternatifi olur. Çünkü diyet miktarından fazla bir meblâğ üzerinde uzlaşmayı sağlayabilirler. Diyet, bilerek öldürülen birinin kısasına alternatif oluyorsa yanlışlıkla öldürülenin diyetinin miktarı kadar olabileceği gibi, miktarından fazla veya az da olabilir, diyetin cinsinden olabileceği gibi cinsinden olmaya da bilir, beşin olabileceği gibi vadeli de olabilir. Çünkü bu diyet akit ile gerekli olan bir maldır. Dolayısıyla neyin üzerinde uzlaşa sağlanmışsa o gereklidir. Yanlışlıkla öldürmekle veya kesmekle ya da yaralamakla vacip olan diyetle ise bu durum söz konusu değildir. Zira bu diyetin miktarı dince belirlenmiştir. Söz konusu yanlışlıkla gerçekleşen

⁶⁴ el-Kafi Fi Fıkhî'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel, 2/208, Abdullah b. Kudame.

eylemlerin diyeti, dinin açıkladığı ve miktarını belli ettiği öldürülene ait bir maldır. Bu diyet dinin belirlediği miktardan fazla olamaz.⁶⁵ Unutulmamalı ki, diyetle uzlaşmak bütün varislere ait bir haktır.

⁶⁵ Bedai's-Sanai', kasanî, 6/49.

6. Had Konusunda Uzlaşmak

Hadlerde⁶⁶ uzlaşma sorunuyla ilgili fakihlerin görüşleri, aşağıda açıklanan hadlerin konumlarına göre değişen haddin doğasına göre farklılık göstermektedir.

1. Zina ve hırsızlık gibi, Allah hakkının galip olduğu haklar. Böyle bir hakta uzlaşma yapılamaz.

2. Kisas gibi, kul hakkının galip olduğu haklar. Bu tür haklarda uzlaşma yapılabilir.

3. İffetli birisine zina iftirasında bulunmak (kazf) örneğinde olduğu gibi, fakihlerin, Allah hakkının galip veya kul hakkının galip olduğu konusunda ihtilaf ettiği haklar. Söz konusu haklarda, Allah hakkının galip olduğu tarafını tercih eden fıkıh âlimleri, bu tür haklarda uzlaşmanın olamayacağını; kul hakkının galip olduğu tarafını tercih eden âlimler ise uzlaşmanın yapılabileceğini söylerler.⁶⁷

⁶⁶ Had; Kur'an ve Sünnet'te belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezai müeyyideleri ifade eden bir fıkıh terimidir. Ç.

⁶⁷ Bedai's-Sanai', kasanî, 6/48.

Zina eden veya içki içen ya da hırsızlık yapan kişiyle kendisine had uygulanmamak üzere bir uzlaşma yapılırsa, bu uzlaşma geçersiz olur. Çünkü bu tür suçların hadleri sadece yüce Allah'ın hakkıdır. Allah'ın haklarında ise fukahanın ittifakıyla o hadleri uygulamadan vazgeçilerek bir uzlaşmaya varılamaz. Bu konuda fıkıh âlimlerinin delili, Buharî (ö. 256/870)'nin Ebu Hüreyre (ö. 58/678) ve Zeyd b. Halit'ten (r.a.) rivayet ettiği şu hadistir. "Bizler, Peygamber (s.a.v.) yanındaydık. Bir adam kalktı ve şöyle dedi: 'Allah için, aramızda sadece Allah'ın kitabıyla hükmetmeni istiyorum.' Davalı daha çok fıkıh bilen biriydi, o da kalktı ve şöyle dedi; "Aramızda Allah'ın kitabı ile hükmet ve konuyu anlatmam için bana izin ver.' Peygamberimiz, 'konuş' dedi, o da şöyle konuştu: "Bu oğlum, bu adamın işçisiydi, karısıyla zina etti. 100 koyun ile bir hizmetçi fidye olarak verdim. Sonra bilenlere sordum, oğluma 100 değnek ve bir yıl sürgün, kadına da recim gerektiğini söylediler.' Peygamberimiz dedi ki: 'Canım elinde olana yemin ederim, aranızda elbette şanı yüce Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim. 100 koyun ile köle geri alınır. Oğluna 100 değnek ve bir yıl sürgün gerekir. Üneys! şu adamın karısına git, suçu itiraf ederse recmet."⁶⁸

İbni Hacer bu hadisi yorumlarken şöyle der: "Bu hadis, haddin fidye kabul etmediğini ifade etmektedir. Bu ilke; zinanın, hırsızlığın, yol kesmenin ve sarhoş edici içecekleri içmenin hadlerinde ittifakla kabul edilmiş, iffetli birisine zina iftirasında bulunma suçunun haddinde ise ihtilaf edilmiştir. Doğru olan görüş, bunun da yukarıdaki diğer suçlar

⁶⁸ Buharî, Kitabü'l-Hudud, 6827.

gibi fidiye kabul etmemesi ve fidiyenin, can ve uzuvların kıyasında olduğu gibi sadece bedenlerde geçerli olabileceğidir. Hadis ayrıca, dinde geçerli olmayan temeller üzerinde kurulan barışların kabul edilemeyeceğini ve böyle bir barışta alınan malın iade edileceğini göstermektedir.⁶⁹

Görüldüğü gibi Rasulüllah(s.a.v), haddin düşürülmesine neden olan, kadının kocası ile işçinin babası arasında gerçekleşen barışı iptal etmiştir. Hz. peygamber(s.a.v.) arabuluculuğu çok sevmesine rağmen Allah'ın koyduğu haddin iptaline yönelik olan bu barışı iptal etmiş, Kuran-ı Kerim'de buyrulduğu gibi, kadının itiraf etmesi durumunda kendisine haddin uygulanmasını emir buyurmuştur.

Söz konusu hadisin açık ifadesi, hadler hâkime götürülmeden önce hadlerden vazgeçmek üzere bir uzlaşma sağlanabileceğini bildirmektedir. Çünkü Resulullah(s.a.v.) kendi aralarında uzlaşıp barış sağlayanları kınamamıştır. Abdullah İbni Ömer(r.a.)'in rivayet ettiği "Hadleri kendi aranızda affediniz. Bana ulaşan haddi uygulamam vacip oldu."⁷⁰ Hadisi bunu teyit etmektedir. Ayrıca Malik b. Zübeyr b. Avim'in naklettiği; "Malik, bir hırsız yakalan ve onu sultana götürmek isteyen bir adamla karşılaştı. Zübeyr hırsız serbest bırakması için arabuluculuk yapmak istedi. Adam, 'Kabul etmem, onu sultana götüreceğim.' Deyince Zübeyr, 'Sen onu sultana götürdükten sonra arabuluculuk yapana ve arabuluculuğu kabul edene Allah lanet etmiştir.'⁷¹ Rivayeti de bunu desteklemektedir.

⁶⁹ Fethü'l-Barî, İbn Hacer, 12/141.

⁷⁰ Sünen Ebi Davud, 3476.

⁷¹ Muvatta Malik, Kitabü'l-Hudud, 29.

Malik b. Enes'in İbni Şihap'tan onun da Safvan b. Ümeyye'den rivayet ettiği; "Safvan'a eğer hicret etmezsen helak olursun denildi. Bunun üzerine Safvan Medine'ye hicret etti, kaftanını kendisine yastık yapıp mescitte yattı. Bir hırsız gelip kaftanını aldı. Safvan hırsızı yakalayıp Resulullah(s.a.v.)'a götürdü. Rasulü Allah(s.a.v.), hırsızın elinin kesilmesini emretti. Bunu üzerine Safvan; 'Ben elinin kesilmesini istemedim, o kaftan ona sadakam olsun.' deyince Rasulü Allah(s.a.v.), bunu hırsızı bana getirmeden yapsaydın ya.'buyurdu."⁷² hadisi de söz konusu söylediğimizi desteklemektedir. Bütün bu rivayetlerden anlaşıldığı gibi haddi gerektiren konu hâkime götürülmeden önce uzlaşarak hadd düşürülebilir ancak hâkime götürüldükten sonra haddi düşürmek suretiyle barışın sağlanması caiz değildir.⁷³

⁷² Muvatta, Malik, 685.

⁷³ *İslahü Zatil Beyn*, s. 184.

7. Hz. Peygamberin Hadislerinde Barış

Barışla ilgili birkaç hadisi şerif şöyledir:

1-“İnsanların her mafsalı üzerine, güneşin doğduğu her gün için bir sadaka vardır. İki kişi arasında adaletle hükmetmen bir sadakadır. Bir adama hayvanına binmek için yardım etmen ve onu bineğine bindirmen bir sadakadır. Veya onun eşyasını hayvan üzerine kaldırıp vermek bir sadakadır. Hoş söz bir sadakadır. Namaza gitmek için attığın her adım bir sadakadır! Halka eza verecek bir şeyi yoldan kaldırman bir sadakadır.”⁷⁴

2- Ümmü Külsûm Binti Ukbe b. Ebû Muayt (r.a.), Resûlullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu işittim: “İnsanların arasını bulmak için hayırlı haber götüren veya hayırlı söz söyleyen kimse yalancı değildir.”⁷⁵

3- Ebû Eyyub el-Ensârî’den, Rasulullah (s.a.v.)’in “Bir Müslüman’a, kardeşini üç günden fazla terk etmesi(küs

⁷⁴ Buhârî ve Müslim’in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

⁷⁵ Buhârî ve Müslim’in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

*olması) helal değildir. Birbirleriyle karşılaşsınlar; o yüz çevirir, bu da yüz çevirir. İkisinden en hayırlısı ilk selam veren-
dir.*"⁷⁶ söylediği rivayet edilmektedir.

4- Ebû Hüreyre'den, Rasulullah (s.a.v)'in "*Cennet kapıları pazartesi ve Perşembe günleri açılır. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan her kula mağfiret edilir. Yalnız, din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kişi hariç! Onlar hakkında şu iki kişiye barışuncaya kadar mühlet verin! Şu iki kişiye barışuncaya kadar mühlet verin! Şu iki kişiye barışuncaya kadar mühlet verin! deniler.*"⁷⁷ buyurduğu rivayet edilmektedir.

⁷⁶ İmam Malik *Muvata* adlı eserinde rivayet etmiştir.

⁷⁷ Önceki kaynak.

8. Hadislerde Aff ve Merhamet

1- İbni Mesud'un "*Rasulullah (s.a.v)'a bakıyordum, peygamberlerden bir peygamberi anlatıyordu. O peygamberin ümmeti kendisini dövüp kanatmalarına rağmen o yüzünden kanı silerek şöyle dua ediyordu: 'Allah'ım kavmimi affet çünkü onlar bilmiyorlar!*"⁷⁸ dediği rivayet edilmektedir.

2- Ebû Hüreyre (r.a.)'den, Rasulullah (s.a.v)'ın "*Gerçek pehlivan güreşte rakibini yenen değil, öfkelenildiğinde öfkelerini yenendir.*"⁷⁹ buyurduğu rivayet edilmektedir.

3- Yine Ebû Hüreyre (r.a.), Rasulullah (s.a.v)'ın "*Hiç bir sadaka malı eksiltir olmadı. Allah affeden kulun ancak iz-zetini artırır. Bir kimse Allah için tevazu gösterirse, Allah da onu yükseltir.*"⁸⁰ buyurduğunu rivayet ediyor.

4- Enes b. Malik (r.a.), Rasulullah (s.a.v)'ın "*Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize haset etmeyiniz. Birbirinize sırt çevirmeyiniz. Ey Allahın kulları kardeş olunuz. Bir*

⁷⁸ Buharî ve Müslim'in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

⁷⁹ Buharî ve Müslim'in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

⁸⁰ Müslim.

Müslüman'ın kardeşini üç günden fazla terk etmesi (küskalması) haramdır.”⁸¹ buyurduğunu rivayet ediyor.

5-Ebû Hüreyre (r.a.)’den, Rasulullah(s.a.v)’ın “*Kim bir müminden dünya sıkıntılarından bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet gününün sıkıntılarından birini giderir. Kim maddi sıkıntı çeken birine kolaylık tanırsa yüce Allah dünya ve ahirette kendisine kolaylık verir. Kim bir Müslüman'ın aybını ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin aybını ve kusurunu dünyada ve ahirette örter.*”⁸² Buyurduğu rivayet edilmektedir.

6- Ebû Musa el-Eşâri, Rasulullah (s.a.v)’ın; “*Mümin, mümin için birbirini perçinleyen duvar gibidir.*”⁸³ buyurduğunu rivayet etmektedir.

7-Numan b. Beşir (r.a), Rasulullah (s.a.v)’ın “*Müminlerin birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet etmeye ve şefkat göstermelerindeki durumu bir vücudun durumu gibidir. Vücudun bir uzvu rahatsız olunca, bütün vücut, uykusuzluk ve ateşli hastalıkla o uzva iştirak etmeye çağrışırlar.*”⁸⁴ buyurduğu rivayet etmektedir.

⁸¹ İmam Malik, Muvata.

⁸² Müslim.

⁸³ Buhârî ve Müslim’in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

⁸⁴ Buhârî ve Müslim’in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

9. Arabuluculuk Haramı Helal Helâlî Haram Yapmak Üzere Kurulmaz

Sulh;⁸⁵ hakkı icra etmek, yanlış düzeltmek ve arayı bulmak amacıyla meşru kılınmıştır. Bu nedenle bir kişinin başka biriyle haramı helal kılma veya haramı helal kılma üzerine kurulu bir sulh yapması caiz değildir. Nitekim Rasulullah (s.a.v): “*Helâlî haram, haramı helal kılan sulh dışında Müslümanların kendi aralarında sulh yapmaları caizdir.*”⁸⁶ Hadisiyle söz konusu haramı helal, helâlî haram yapan sulhu yasaklamıştır.

⁸⁵ Karşılıklı rıza ile çekişmeyi ortadan kaldıran akid veya görülmekte olan davanın anlaşmayla sona erdirilmesi anlamında bir fıkıh terimidir. Ç.

⁸⁶ Sünen Tirmizi, 3/624, Sünen ebû Davud, 3/304.

10. Hadislerde Arabulucuğun Fazileti

1- Ebû Hüreyre(r.a.)’den, Rasulullah(s.a.v)’ın; “*Âdemoğlu, namaz kılmaktan, iki kişinin arasını düzeltmekten ve güzel ahlaktan daha faziletli bir amel işlemiş değildir.*”⁸⁷ buyurduğu nakledilmektedir.

2- Ümmü Derda’nın, Ebû Derda (r.a.)’dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Size orucun, namazın ve sadakanın derecesinden daha üstün bir amel bildireyim mi?*” Sahabe, “Evet, ey Allah’ın Rasulü!” deyince Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurur: “*İki kişinin arasını düzeltmektir. İki kişinin arasını bozmak ise (dini) kökünden kazır.*”⁸⁸

⁸⁷ Buharî, et-Tarihü'l-Kebir, 1/63.

⁸⁸ Sünen ebû Davud, 4/280, rakam: 4919.

11. Arabuluculuğun Önemliliği

1. YARGININ YÜKÜNÜ HAFİFLETMEK

Düşmanlar arasındaki sulh, bazen dava yargıya intikal ettirilmeden gerçekleşir. Bu şekilde gerçekleşen sulh, yargının farklı alanlarında çalışanların yükünü hafifletir. Şair ne doğru söylemiş: “İnsanlar adaletli olsaydı hâkim (yargıç) rahat ederdi, herkes kardeşinden razı olurdu.”

2. MUHALİFLERİN YÜKÜNÜ HAFİFLETMEK

Şüphesiz muhalifler arasındaki kavgayı yargıya intikal ettirilmeden önce bir barışla sonlandırmak büyük oranda muhaliflerin yükünü hafifletmek anlamına gelmektedir. Ancak mahkemeler yoluyla bu kavgalar sona erdirilmeye çalışılması durumunda bu durum söz konusu değildir. Bilakis mahkeme yöntemi, zaman aldığı gibi güçleştirmeyi, meşakkati, yorulmayı, ağır maliyetleri, muhaliflerin emeklerini ve mallarını tüketmeyi içermektedir.

3. Adaleti Gerçekleştirme

Doğrusu kavganın iki tarafı arasındaki anlaşmazlığı sulh yoluyla sona erdirmek, insafa daha uygun ve adaleti

gerçekleştirmeye daya yakın bir yöntemdir. Çünkü münakaşa eden taraflar, dava edilen hakta her birinin istihkakını herkesten daha iyi bilirler. Çünkü taraflardan her biri vicdanına başvurduğunda hakkın nerede olduğunu ve çekişmeli hakkın kime ait olduğunu çok iyi biliyorlar. Rasulullah (s.a.v), Ümmü Seleme (r.a.)’nin rivayet ettiği şu hadiste bu noktaya işaret etmektedir: “Eski miraslarla ilgili birbirinden davacı olan iki adam Resulullah (s.a.v)’a geldiler. İkisinin de elinde davasına dair bir kanıt yoktu. Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *‘Birbirinizden davacı olarak bana geliyorsunuz. Ben ancak bir beşerim. Belki sizlerden bazıları delil getirmedi daha becerikli olabilir. Ben ancak işittiğim söze göre aranızda hüküm veririm. Kardeşinin hakkını kimin lehine hükümetmiş isem onu almasın. Çünkü (bu durumda) ona ateşten bir parça ayırmış olurum. Kıyamet gününde boyununda köseğiyle ateşle gelir.’* Rasulullah’ın bu sözleri üzerine o iki adam ağlayarak her biri: ‘Hakkım kardeşimindir’ dedi. Bu gelişme üzerine Rasullah; “*Madem böyle dediniz gidiniz dava ettiğinizi aranızda paylaşınız sonra hakka yöneliniz sonra birbirinizi helal ediniz.*”⁸⁹ Buyurdu.

4. TOPLUMSAL BİLİNCİ YAYMAK

Toplumsal bilinç; husumetin kökünü koparır, birbirlerinden nefret eden gönülleri birleştirir, düşmanlıkların geride bıraktığı kalplerdeki kinlere ve göğüslerdeki öfkelere sınır koymaktadır.

⁸⁹ Ahmed, 6/320; ebu Davut, Sünen, 3853.

5. TOPLUMUN FERTLERİ ARASINDA BARIŞI YAYMAK

İnsanlar barıştığında, aralarındaki düşmanlıklar ve çekişmeler ortadan kalktığında ve muhalefetin yerini uyum aldığına, toplum birbirine güvenir ve toplumun bireyleri arasında sosyal barış gerçekleşir.

6. GÖNÜLLERİ BİRLEŞTİRMEK

Şüphesiz husumet; sevenleri ayırır, düşmanlık ve uyuşmazlığı aralarında derinleştirir, gönüllerin birbirinden nefret etmelerine ve birbirini hazmetmemelerine sebep olur. Arabuluculuk ve uzlaş; adalet ve eşitliğin esaslarına göre sağlanıp haklar icra edilip taraflar birbirleriyle tokalaşp karşılıklı bağışlama ve şefkat gösterme gerçekleştiğinde gönüller birleşir.⁹⁰

⁹⁰ *İslahü Zatil Beyn*, s. 41,42.

12. Arabuluculuğun Araçları

Arabuluculuğu birçok araçları vardır. Bunların bir kısmı; sözlü, işitsel, görsel ve yazınsal araçlardır. Arabuluculuğun araçları; kişisel iletişim, hutbe, konferans, seminer, radyo, kaset, tiyatro, televizyon, kitap, gazete, dergi, internet, iletişim cihazları ve benzeri birçok vasıtaları kapsamaktadır. Saydığımız bu araçlar hakkıyla kullanılırsa insanlar sevgi, kardeşlik ve uyum içinde yaşarlar; fertler, toplumlar, kabileler ve ülkeler düzeyinde husumet ve kavga azalır.

1. TOPLUMUN ARABULUCULUKTAKİ ROLÜ

a. Aile

Şayet ailede çocukların eğitimi güzel ve gereği gibi yapılırsa bu demektir ki, büyük toplum, yargının dümenini güzel ve gereği gibi yönetip yönlendiren üyeleri karşılayacaktır. Çünkü büyük küçük herkes sevgiye ve nefrete dair dersleri ailede öğrenir. Baba ailede öncü ve model olduğunda ailenin içinde ihtilaf olmadığı gibi evin dışında da kavga olmaz. Böyle bir ailede her birey hoşgörü atmosferinde yaşar,

zulmedenî affetme niteliğini taşır, muhalefetten uzak durur ve ayrılığı sevmez.

Asıl aile, eziyete katlanma, affetme ve bağışlama konularında Hz. Peygamber (s.a.v)'in izini takip eden ailedir. Nitekim Rasulüllah (s.a.v) Taif'e gittiğinde ileri gelenlerinden kimseyi bırakmadan kendilerine giderek, konuşarak İslam'a davete etmeye başladı. Taif halkı Rasulullah'ın davetine icabet etmediler. Gençlerinin İslam'ı seçmesinden korktuklarından "Ey Muhammed! Şehrimizden çık sevdiğin yere git." dediler, sefihlerini kışkırttılar. Sefihleri, Rasulullah'ın ayakları kanayınca kadar kendisine taş attılar.⁹¹ Rasulullah (s.a.v) Taif'ten döndüğünde uğradığı bahçeden çıktıktan sonra üzgün, gönlü kırık bir şekilde Mekke tarafına yöneldi. Karnü'l-menazil⁹² denilen yere ulaştığında Mekke'nin etrafında bulunan iki dağı onların üzerlerine birbirine kapatıvermek için Rasulullah'tan emir vermesini istemek üzere kendisine Cebrail ve onun eşliğinde dağlarla görevli melek gönderildi. Hz. Peygamber (s.a.v), "*Hayır! Allah'ın, onların nesillerinden, yalnız Allah'a ibadet edecek, Ona hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim.*"⁹³ dedi. İşte bu Hz. Peygamberin düşmanlarına olan hoşgörüsüdür, uyguladığı affıdır, bunların ötesinde, yüce Allah'ın onların zürriyetlerinden sadece Allah'a ibadet

⁹¹ *el-Vefa bi-Ahvali'l-Mustafa*, İbnü'l-Cevzi, 10/212.

⁹² Karnülmenâzil, Mekke'ye 94 km. uzaklıktaki bu yer günümüzde Seylül-kebir adıyla tanınan büyük bir köydür. Necid bölgesi başta olmak üzere Körfez ülkeleri, Irak, İran ve diğer doğu ülkelerinden gelen hacılar burada ihrama girer. Ç.

⁹³ Buharî, Bedü'l-Vahy, 1/458.

edecek Ona hiçbir şeyi ortak koşmayacak gençlerin çıkacağını bilmesidir.

Aile ilk kaledir. İmam Ali (r.a.), “*aile bireylerine öğretin ve onları edeplendirin.*”⁹⁴ buyurmaktadır. Aile, kişinin ihtiyaç sırasında kendisiyle korunduğu ve güçlendiği sağlam zırhtır.⁹⁵ Aile, bireylerini eğitmesi için öğrenmelidir. Büyük sahabe Abdullah ibni Mesud (r.a.), “*Öğreniniz, öğreniniz! Bildiyseniz amel ediniz.*”⁹⁶ Sonuç olarak aile, çocuklarını eğitmesi için kendisini eğitmelidir.

b. Toplum

Toplum, üyelerini eğitirken, onları iyi ve kötüye yönlendirirken sorumluluğu yenilenmektedir. Çünkü toplum, fertlerin kendisinde yetiştigi ortamdır. Birbirleriyle iletişim ve ilişki içerisinde olduklarından ötürü olumsuz ve olumlu etkilerler etkilendirirler. Bu nedenle toplum, kendisini oluşturan bütün fertleri ve grupları etkilemektedir. Nitekim geçmiş günahlarından tövbe etmek isteyen katilin kıssası Hz. Peygamber (s.a.v)den rivayet edilmiştir. Buharî ve Müslim’in Ebû Said el-Hudrî (r.a.)’den rivayet ettikleri⁹⁷ hadisin bir pasajında “*Falanca yere git. Çünkü orada Allah’a ibadet eden insanlar vardır, sen de onlarla beraber Allah’a ibadet et. Kendi memleketine dönme çünkü orası kötü bir yerdir.*”⁹⁸ İfadeleri geçmektedir. Bakınız Hz. Peygamber tövbe etmek

⁹⁴ *İslahü Zatil Beyn*, s. 223.

⁹⁵ *İslahü Zatil Beyn*, s. 223.

⁹⁶ Sünen Daremi, 1/103.

⁹⁷ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 222.

⁹⁸ Buharî, Rakam, 32830; Müslim, Kitabü't-Tövbe.

isteyen katili, Salih olan çevreye ve temiz, hoş, rabbine ibadet eden topluma nasıl yönlendirmektedir.

Toplum, olumsuz veya olumlu olarak kişide etki eder. Bunun ötesinde toplum çoğu zaman kişinin davranışlarında caydırıcı ve etkileyici olur. Bilfiil Rasulullah (s.a.v.), toplumu komşusuna eziyet eden adamın edeplendirmesine vesile kılmıştır. Nitekim Ebu Hüreyre (r.a.)'nin rivayet ettiği hadis şöyledir: *“Bir adam ‘Ey Allah’ın resulü! Doğrusu bana eziyet eden bir komşum vardır.’ dedi. Bunun üzerine Allah resulü, ‘git ev eşyalarını dışarı çıkar’ buyurdu. Adam ev eşyalarını dışarı çıkardığında insanlar başına toplandılar ve Ne yapıyorsun! dediler. Adam, bana eziyet eden bir komşum var. Durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)e anlattım Hz. peygamber, ‘git ev eşyalarını dışarı çıkar.’ buyurdu dedi. Bunun üzerine insanlar Allah’ım ona lanet et Allah’ım onu rezil et! diye söylenmeye başladılar. İnsanları bu sözleri o komşuya ulaştı. Kalkıp komşusunun yanına geldi, ‘evine dön! Vallahi artık sana eziyet etmeyeceğim.’”⁹⁹*

c. Cami

Cami, konferansların seminerlerin ilmî derslerin ve insanları birbirlerini sevmeye, gönül hoşnutluğuna ve arabuluculuğa davet edildiği imanî vaazların icra edildiği yerdir. Bütün bu davet çeşitleri, Allah’ın kelamı, rasulullah’ın söz ve eylemleri, sahabesinin eylemleri ve rasulullah’ın yolunu izleyen fazilet erbabının eylemleri ölçü edinerek örnek alınarak rehber edinerek icra edilmektedir.¹⁰⁰

⁹⁹ *El-Edebü'l-Müfred*, Buharî, rakam 28, 1/216.

¹⁰⁰ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 236.

2. EĞİTİM KURUMLARIN UZLAŞMADAKİ ROLÜ

a. Metot

Eğitim kalkınmanın omurgası ve direği olduğu gibi her ulusun cephanesi ve senedidir. İslam ümmeti ilim ve öğrenme ümmetidir. Çünkü semavî kitapları Kur'an'ı-Kerim'i Hz. Muhammed (s.a.v.)e indirilen ilk ayet olan "Oku"¹⁰¹ kelimisiyle başlayan ümmet İslam ümmetidir.

Metot; öğrencide bilgiyi, ahlaki, işleyişi, samimiyeti ve güveni yerleştirir. Özellikle metot, Kur'an'ı-Kerim'in ve Rasulullah'ın hayatının tablolarından kıssalar ve gerçekleşmiş hikâyeler sayesinde bir takım numuneler içerdiğinde bu yerleştirmeyi daha sağlam ve başarılı bir şekilde gerçekleştirir. Öğrenciler için sevgiyi, vefayı ülfeti hoşgörüyü, arabuluculuğu; kinden, kıskançlıktan, birbirinden nefret etmekten, çekişmelerden, düşmanlıklardan uzak durmayı destekleyen kıssalar seçilmelidir. Bu nedenle Kur'an'ı-Kerim'i ve Sünnet'ı-Nebeviyye'yi sevgi ve hoşgörü anlamlarını yerleştirdiğini görürüz. İşte Ebûbekir (r.a.) affa davet eden ayeti işittiğinde Mistah'ı affediyor.¹⁰² İslamî metodun sulh ve uzlaşmada büyük etkisi vardır.¹⁰³

b. Öğretmen

Öğretmen esas olarak düşünülmektedir. Bunun ötesi öğretmen, toplumun oluşması ve ilerlemesi için esas destektir. Öğretmenin kişiliğinin öğrencilerin akıllarında ve gönüllerinde büyük etkisi vardır. Çünkü öğretmen

¹⁰¹ Alak, 96/1.

¹⁰² *Tefsirü'l-Kurani'l-Kerim*, İbni Kesir, 3/287.

¹⁰³ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 238.

duruşuyla, şekliyle, ilişkisiyle, sevgisiyle, nefretiyle, kiniyle ve sergilediği davranışıyla etkili olmaktadır. Öğretmen, çocuklarının kalplerine sevginin, hoşgörünün affın, bağışlamanın, yumuşaklığın, özverinin ruhunu yerleştirirken ne güzeldir. Öğretmen çocuklarının gönlüne; anlaşmazlığı, kavgayı, çekişmeyi, kıskançlığı, nefreti, kini ve intikamı bırakmanın ruhunu yerleştirirken ne güzeldir.¹⁰⁴

Doğrusu İslam öğretmeni ödüllendirdi, taltif etti. Rasullah (s.a.v.), öğretmen olduğunu ilan ederken öğretmeni överek; *“Ben ancak öğretmen olarak gönderildim.”*¹⁰⁵ buyurdu. Öğretmenin konumu büyüktür. Çünkü öğretmen eğitim konusunda peygamberin varisidir. Yüce Allah şöyle buyurur: *“Andolsun, Allah, mü’minlere kendi içlerinden; onlara âyetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.”*¹⁰⁶

c. Okul

Okul kişinin ömrünün büyük bir kısmını geçirdiği eğitim kurumlarının en önemlilerindendir. Okul, arabuluculuğun önemini ve öğrenciler arasında her hangi bir kavga gerçekleştiğinde okulda uygulanan uzlaşma çözümleri sayesinde ihtilafları çözme metot ve üsluplarını tanıma bilincini öğrencilere vermek için uygun çevredir. Öğrencilerin kendi aralarındaki sorunları sulh metoduyla çözülmektedir. Okul; değerlerin ve İslamî ahlakın kalkınması ve sevgi,

¹⁰⁴ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 239.

¹⁰⁵ Sünen İbni Mace, rakam, 225.

¹⁰⁶ Âli İmran, 3/164.

hoşgörü, tevazu, başkalarına şefkat, kötülük yapıp edep sınırını aşandaki hakkından vazgeçme kültürünü yaymak için temel dayanaktır. Okul; fert ve toplumda değerleri, ilkeleri, düşünceleri ve inançları yerleştirmeye ve bunları pratikte eylemsel bir davranışa çevirmeye çalışmaktadır. Böylece akli, vicdanı ve nefsi formüle etmeyi ve genel tutumlarını belirlemeyi hedefleyen değerli ve ayrıcalıklı bir aktivite oluşur.¹⁰⁷

3. MEDYANIN ROLÜ

Medyanın; yazınsal, işitsel, görsel ve benzeri araçlarıyla halkların bilgisel, hissi ve toplumsal kalkınmasına büyük bir etkisi vardır. Özellikle modern asrımızda medyanın önemi artmaktadır. Hiçbir ev yoktur ki, radyo, televizyon, gazete ve kaset gibi araçlar bulunmasın. Bu araçlar; yönlendirmeye, ulusun dinamiklerini korumaya, dinamiklerin farklı akımlar karşısında dimdik durmasına ve topluma ve ferde kuvvet metanet vermeye çalışmaktadırlar.

Doğrusu bu tür araçların; arabuluculuğun öneminden bahseden, düşmanlığın birey ve toplum için tehlike ve zararlarını açıklayan bir bilgini veya bir davetçiyi konuk etme sayesinde hoşgörü ve şiddeti bırakma duygusunu güçlendirmekte büyük bir rolü vardır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 240.

¹⁰⁸ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 242.

13. Arabuluculuğun Pratik Yöntemleri

OBJEKTİF AÇIKLAMA

Sahabe Hz. peygamber (s.a.v.)den sonra kimin halife olacağı konusunda ihtilafa düştüklerinde Ensar,¹⁰⁹ kendilerinin hilafete başkalarından daha layık olduğunu düşündüler. Çünkü hilafet konusu Rasulullah (s.a.v.) tarafından açıklığa kavuşturulmadan bırakıldı. Nitekim Kur'an'dan ve sünnetten, bu konuda insanların karara varacakları kesin bir nass¹¹⁰ yoktur. Artık bu konuda sorunu çözmek için ellerinde sadece hikmetle, görgüyle, ihtilaf adabıyla ve en güzel duygulara ve vazgeçmekle, krizi kontrol altına almakla ve sorundan çıkıp güvenin iyiliğine yönelmekle iki tarafa göre en iyi olana sevk eden sakin, akılcı diyalogla donanımlı olmak kaldı.

Karşılıklı açıklama muhacir ile ensar arasında gerçekleşti.

¹⁰⁹ Ensar; Hz. Peygamber'e ve hicret eden Mekkeli Müslümanlara yardımcı olan Medinelî Müslümanlardır.

¹¹⁰ Nas; hüküm kaynağı olması yönüyle Kitap ve Sünnet'in ifadeleri anlamında, fıkıh usulünde lafzın açıklık düzeyini belirtmek üzere kullanılan bir terimdir.

Önce ensarın sözcüsü sonra Hz. Ebûbekir konuştu. Hz. Ebûbekir (r.a.), konuşmasında “*Hakkınızda söylediğiniz iyiliklere gelince sizler onlara sahip ve layıksınız.*”¹¹¹ dedi, onları övdü, dinlerine ve muhacir kardeşlerine yaptıkları emek ve fedakârlıkları övdü, onların sözcüsünün değinmediği meziyet ve hünelerine zikretti. Sonra konuyu, ensarın sözcüsünün koyduğu çerçeveden çıkartmaya başladı. Konuşmasını, “*Konu sadece Medine’yle sınırlı değildir. Çünkü bu gün Arap yarım adası İslam gölgesiyle gölgeleniyor. Medine’deki muhacirler hilafeti ensar kardeşlerine teslim edip faziletlerini itiraf etseler bile diğer Araplar Kureyş’in dışında kimseye boyun eğmezler.*” Şeklinde sürdürdü. Böylece Hz. Ebûbekir, hilafeti Kureyşli kardeşlerine bıraksınlar diye bu açık ifadeleriyle onlara konuyla ilgili açıklamada bulundu.¹¹²

1. MEMNUN ETMEK

Bazen karşı tarafın tutarlı bir şikâyeti olur, senden istediği hakkı olur. Bu durumda çekişmenin sona erip uzaması için bu hakkı kabul etmelisin, mümkün olduğu sürece hakkını geri vermelisin sonra da onun rızasını alıp kendisini memnun etmelisin. Voltaire,¹¹³ “Uzun süren çekişme iki tarafın da hatalı olduğunu göstermektedir.” demektedir.¹¹⁴

Rasulullah (s.a.v.) sahabelerinin rızasını istedi. Kendi bedenini kısasa arz ederek, “*Ben kimin sırtına vurmuş isem işte sırtım, gelsin sırtımdan kısas hakkını alsın. Her kimin ırzına sövmüş isem işte benim ırzım, gelsin ondan kısas*

¹¹¹ *Es-Sire en-Nebeviyye*, İbni Hişam, 2/659.

¹¹² *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 246.

¹¹³ Fransalı filozof ve gazeteci. (ö. 1778.)

¹¹⁴ *Mütatü'l-Hadis*, Abdullah ed-Davud, s. 246.

hakkını alsın."¹¹⁵ *buyurdu.* Bu, rasulullah'ın sahabelerini memnun etme çabasıdır, henüz dünyada iken ahretten önce affetmelerini ve hoş görmelerini dilemesidir.

İşte Muhammed b. El-Hanefiyye (r.a.). Kendisi ile kardeşi Hüseyin b. Ali (r.a.) arasında bir söz geçer, bu nedenle birbirlerinden kızgın olarak dönerler. Muhammed evine ulaşınca bir ağıt alır, besmeleden sonra "Muhammed b. Ali b. Ebi Talib'ten kardeşi Hüseyin b. Ali'ye... Şüphesiz benim ulaşamayacağım bir onurun, kavuşamayacağım bir faziletin vardır. Çünkü benim annem Hanifeoğullar'ından bir kadındır, senin annen ise Muhammed (s.a.v.)'in kızı Fatıma'dır. Yeryüzü dolusu kadar annem gibi kadınlar olursa senin annenin yerini tutmazlar. Benim bu sayfamı okuduktan sonra kaftanını ve ayakkabını giy, bana gel ve benim rızamı iste. Sakın benden daha layık olduğun bu fazileti senden önce sahip olmayayım. Vesselam." ifadeleri yazar. Bunun üzerine Hüseyin kaftanını ve ayakkabısını giyer, kendisine giderek rızasını ister.¹¹⁶

2. SAMİMİYET VE SAKIN KARŞILAMA

Affetme konusunda Rasulullah (s.a.v.)'a uyulmalı ve "*kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz o, zâlimleri sevmez.*" mealindeki ayete imtisal edilmelidir.

Hz. peygamber ve sahabesi kendi kavmi tarafından yapılan, taşlanma ve alay edilme gibi her türlü eziyetlerle karşılaştı. Taif hadisesi Hz. peygamberin rahmetine ve hoşgörüsüne en iyi delildir. Nitekim dağlarla görevli melek kendisine gelerek Mekke'nin etrafındaki iki dağı üzerlerine kapamayı

¹¹⁵ Er-Rahikü'l-Mahtum, Safiurrahman, s. 465.

¹¹⁶ Cemheretü resâilî'l-Arab 2/26-27.

isterken o (s.a.v), “Ben, yüce Allah’ın onların nesillerinden Allah’a ibadet eden, Allah’a hiçbir şeyi ortak koştırmayan kişiler çıkaracağını ümit ediyorum.”¹¹⁷ Buyurdu, o temiz gönlünden kendilerine “Allah’ım! Kavmimi mağfiret et. Çünkü onlar bilmiyorlar.” şeklinde dua etti. Bütün bunların ötesinde Hz. peygamber düşmanlarıyla yumuşaklıkla diyalog içinde olurdu, hitap ve diyaloglarında son derece sakin idi.

Utbe b. Rabi’ kavminin ileri gelenlerinden biriydi, Rasulullah (s.a.v.)’la konuşmak ve bazı durumları arz etmek için kavminden izin isteyince kavmi izin verdi. Utbe Rasulullah’ın yanına gelip oturdu, Rasulullah (s.a.v.)’la konuşmaya başladı. Rasulullah “Ey Ebû’l-Velid söyle” buyurdu, Utbe sözünü bitirinceye kadar son derece bir sükûnetle kendisine döndü ve dinledi, sonra “Sözün bitti mi Ey Ebû’l-Velid?” buyurdu. Utbe “Evet.” dedi.¹¹⁸ İşte rasulullah’ın düşmanlarıyla olan ahlakı buydu. Bizler yeterli bir sükûnetle, duygulara ve sezgilere hâkim olma gücüyle, yüz ifadeleriyle, gücenmeden kızmadan düşmanı nasıl karşılayacağımızı ondan öğreniyoruz. Çünkü Rasulullah; düşmanlarımızla sükûnetle nasıl diyalog kuracağımızı, susarak onları nasıl dinleyeceğimizi, hatta sözlerini bitirdiklerinde düşünce veya davranışlarının yanlış olduğu konusunda kendilerini ikna etmek için düşüncemizi ve onların hatasını nasıl açıklamaya başlayacağımızı, sonrasında bu sevimsiz eylemlerin tekrar edilmemesini nasıl isteyeceğimizi, bizlere öğretti.¹¹⁹

¹¹⁷ *İslahü Zati’l-Beyn*, s. 248.

¹¹⁸ Önceki kaynak, s. 248; es-Sire Nebeviyye, 1/293.

¹¹⁹ *İslahü Zati’l-Beyn*, s. 249.

14. Arabuluculuk Yapanın Nitelikleri

KİŞİSEL NİTELİKLER

a. İhlâs

Arabuluculuk yapmaya çalışan kişi bu eylemini sadece yüce Allah için yapmalıdır, sevap ve mükâfatını istemelidir. Yüce Allah, *“Kim bunları sırf Allah’ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz.”*¹²⁰ buyurmaktadır. Arabulucu bu amelinden kimseden teşekkür etme beklentisini, bir itibar veya şöhret kazanmayı ya da gösterişte bulunmayı hedeflememelidir. Çünkü çekişenler arabulucunun, arabuluculuk için yaptığı çalışmasında, sorunu çözmede ve muhalifleri tatminkâr bir çözüme kavuşturmasındaki ihlâsını fark ettiklerinde arabulucu onların yanında makbul olur. Arabulucu Rasulullah s.a.v.)’ın *“Şüphesiz Allah ancak sadece kendisi için olan ve kendi rızası gözetilerek yapılan amelleri kabul eder.”*¹²¹ sözünü sezmelidir.

¹²⁰ Nisa, 4/114.

¹²¹ Sünen Nesaî, rakam, 103140.

b. Sabır

Yüce Allah, “*Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir.*”¹²² buyurmaktadır. Yüce Allah sabredenlere olan sevgisini “*Allah, sabredenleri sever.*” ayetiyle ilan etmiştir. Aynen ifade edildiği gibi sabredenlerin konumunu ancak takva sahibi sadıkların ulaşabileceği yüce bir konum olarak bilmekteyiz. Çünkü sabır müminlerin özelliklerinden bir özellik, ayrılmaz niteliklerden bir niteliktir.¹²³

c. Hikmet

Hikmet; ilim ve akıl ile doğruyu yakalamaktır. İlim ve ilim ile amel etmeyi bir arada toplamayana hekim denilmez. Bir kısım ilim erbabı, ‘her şeyi uygun olan yerine koymak’ şeklinde hikmeti, açıklarken diğer bir kısmı ise ‘isabetle birlikte hazır cevap’ ifadeleriyle açıklamışlardır.¹²⁴ Hekim arabulucu, kendisine arz edilen sorunları isabetli bir basiretle inceleyen, görüşleri uzlaştıran, tarafları birbirlerine yaklaştıran ve bekleyerek ağır davranarak karar vermekte acele etmeyen kişidir.

Hikmet üç esas üzere kuruludur; ilim, yumuşak huyluluk ve ağır davranmak. Hikmetin afetleri ve hikmeti yıkıp ortadan kaldıranlar ise cehalet, hafifmeşreplik ve acelecilik olmak üzere üç tanedir. Dolayısıyla cahilin, hafif meşrepliğin ve çok acele edenin hikmeti olamaz.¹²⁵

Arabulucu; ihtilafın közünü söndürmeye, düşmanlık nedenlerini ortadan kaldırmaya ve uzlaşmayı yüceltmeye

¹²² Zümer 39/10.

¹²³ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 274.

¹²⁴ Medarikü's-Salikin, 2/478.

¹²⁵ Medarikü's-Salikin, 2/279.

ulaşması için gönül genişliğinden, durumları kontrol altına alma gücünden, tarafları iyi dinlemekten ve durumları yatıştırma imkânından yararlanmalıdır. Bütün bunlarla birlikte arabulucu dini ve İslam hukukunu yorumlamayı bilen ve bu konudaki anlayışını sağlayacak bir karaktere sahip olmalıdır.

d. Sadakat

Yüce Allah “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”¹²⁶ buyurmaktadır. Arabuluculuk görevini üstlenen kişi, sözünün makbul olması, insanların kendine güvenmesi ve sayesinde sulhun gerçekleşmesi için doğruluk sıfatıyla nitelenmiş olmalıdır. Arabulucular bilmeliler ki, onlar niyetlerinde ihlaslı, sözlerinde sadık ve uygulamalarında sadece Allah’ın çizgisine riayet edenler olmadıkça insanların sorunlarına getirdikleri çözümler, kabul görmeyecek ve gönülleri tatmin etmeyecektir. Arabulucu arabuluculuk konusunda sadık olursa yüce Allah onun sayesinde uzlaşmayı, ittifakı ve husumetin sona ermesini gerçekleştirecektir. Arabulucunun yaptığı sulhtan önce Allah’ın sonra da tarafların rızasını gözettiği sulh en kıymetli en layık sulhtur. Arabulucu bilgiye ve adalete itimat eder. Dolayısıyla olayları ve gerekeni bilir, adaleti hedefler. Böyle bir arabulucunun derecesi geceyi ihya eden gündüzü oruçla geçirenin derecesinden daha faziletlidir.¹²⁷

e. Girişimcilik

İyilik erbabı, toplum ve fertler arasında meydana gelen husumetleri ve düşmanlıkları sonlandırmak için erkenden

¹²⁶ Tövbe, 9/119.

¹²⁷ İ'lâmü'l-Muvakkîin, 1/109-110.

girişimde bulunmalılar ki, toplum birbirine kenetlenmiş ve ihtilaflardan ve çekişmelerden uzak olmuş olsun. Yüce yaratan, “*Birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider.*”¹²⁸ buyurmaktadır. Rasulullah (s.a.v.) sahabeleri arasındaki husumetleri sonlandırmak için girişimcilik yapan ilk kişilerden idi, hemen sahabelerine “*Gidelim barıştıralım*”¹²⁹ sözleriyle emir veriyor idi.

İbnü'l-Kayyim, Abdullah b. Habib b. Sabit'ten rivayetle “Muhammed b. Ka'b el-Kurezî ile oturmakta idim. O sırada bir adam yanına geldi. Muhammed b. Ka'b, ‘sana mücahitlerin sevabı gibi bir sevap buldum.’ dedi. Sonra da ‘*Bir sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı yahut da insanların arasını düzeltmeyi emredenleri hariç, onların aralarındaki gizli konuşmaların çoğunda hiçbir hayır yoktur.*’¹³⁰ mealindeki ayeti okudu” ifadeleri zikretmektedir.

f. Tevazu

Arabulucular, taraflara karşı mütevazı olmalı, onlara kanat germeli, onlarla ve kendilerine arz edilen sorunla alakası olan herkese yumuşak davranmalılar. Arabulucunun, gönülleri kazanmak için şiddetli olmayacak şekilde güçlü olması gerektiği gibi, güçsüz olmayacak şekilde de mütevazı olması gerekir. Böyle bir durumda herkes arabulucunun sözünü ve kararını kabul etmeye çalışır. Yüce Allah “*mü'minlere (şefkat) kanadını indir.*”¹³¹ buyurmaktadır. Rasulullah (s.a.v.), “*Yüce Allah, ‘mütevazı olunuz ta ki*

¹²⁸ Enfal,8/46.

¹²⁹ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 276.

¹³⁰ Nisa, 4/114.

¹³¹ Hicr, 15/88.

*kimse kimseye üstünlük taslamasın, kimse kimseye zulmetmesin.’ diye bana vahiy etti.”*¹³² buyurmaktadır.

Rasulullah (s.a.v.), tevazünün, kanat germenin, yumuşaklığının ve hoşgörünün örneği idi, hatta cariyelerden biri elinden tutup istediği yere götürüyor idi. Nitekim Enes b. Malik’ten, “*Şüphesiz Medine’nin cariyelerden biri Hz. peygamberin elinden tutar götürür idi.*” hadisi rivayet edilmektedir. İşte bu şekilde tevazu Rasulullah (s.a.v.)’ın şahsiyetinde somutlaşmıştı. Müslüman liderlerinin, arabulucuların hatta her Müslüman bireyin tevazusu bu şekilde olmalıdır.¹³³

g. Cömertlik

Arapların arabuluculuk için cömertlikle mal vermeleri meşhurdur. İşte Mürraoğullar’ının iki ileri geleni olan Harem b. Sinan ve Haris b. Avff. Bu iki şahıs uzun bir savaştan sonra Abes ve Zebyan kabilelerinin kanlarının dökülmesini engellediler. Çünkü Harem ve Haris öldürülenlerin diyetlerini üstlendiler. Üstlendikleri diyetlerin üç bin deve olduğu söylenmektedir. Doğrusu İslam geldi ve bu tür güzellikleri, değerli hasletleri ve soylu eylemleri onayladı. Bu nedenle zekâtın sarf edildiği alanlar arasında, düşmanlıklar, öldürme ve savaşmayı sonlandırmak için verilen borçları ödemek için bir hak meşru kıldı.¹³⁴

¹³² Müslim, 4/2199.

¹³³ *İslahü Zati’l-Beyn*, s. 276.

¹³⁴ Önceki kaynak, s. 278.

15. Arabulucunun Bilimsel ve Aklî Nitelikleri

1. BİLGİ

Bilgi, arabulucunun sahip olması ve kendisiyle kendini yetiştirmesi gereken en büyük niteliklerdendir. Buradaki bilgiden amaç, yüce Allah'ın adaleti ikamet etmek ve zulmü alıkoymak için indirdiği dinî bilgidir. Arabuluculuk yapmaya çalışan kişinin dinî bilgisi olmalıdır. Aksi takdirde İbni Büreyde'nin *"Kadılar (yargıçlar) üç kısımdır. İki kısmı ateşte, bir kısmı ise cennettedir. Hakkı bilip hakla hüküm veren kişi cennettedir. Bilmediği halde insanlara hüküm veren kişi ateştedir. Hükümde zalim davranan kişi de ateştedir"*¹³⁵ diye babasından rivayet ettiği hadiste zikredilen korkutucu vadin kapsamına girmiş olur.

2. ADALET

Adalet, yüce Allah'ın kendine farz kıldığı, kullarına *"Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi"*

¹³⁵ Sünen İbni Mace, 2/776, rakam 2315.

emrediyor."¹³⁶ kelamıyla gerekli kıldığı ilahi bir sıfattır. Adaletten ayrılıp zulme yönelen her konu dinden değildir.¹³⁷

Uzlaştırıcı, düşmanlığı kaldırıp yerine barışı yerleştirtinceye kadar taraflar arasında adaletle davranmalıdır, adalet üzere bir uzlaşa gerçekleştirmelidir. Yüce Allah, "*aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever.*"¹³⁸ buyurmaktadır. Söz konusu ayetteki düzeltme, öldürülenlerin zimmeti ödendikten sonra öldürmenin izlerini ortadan kaldırmakla gerçekleşir. Bu arayışı düzeltme bir hükümdür. Sanki yüce Allah 'onlar savaşı sona erdirdikten sonra hak ile aralarında hüküm veriniz ve adaletle aralarını bulunuz.'¹³⁹ buyurmaktadır.

Arabuluculuktan amaç; adaleti ve Rasulullah (s.a.v.)'ın teşvik edip "*Güneşin doğduğu her gün kişinin iki kişi arasında yaptığı adalet sadakadır.*"¹⁴⁰ sözleriyle faziletini açıkladığı noktayı sağlamaktır.

İbnü'l-Kayyım (ö. 751/1350) şöyle der: "Müslümanlar arasında caiz olan sulh, yüce Allah'ın ve tarafların rızasına dayanan sulhtur. Böyle bir sulh, en adaletli ve en doğru sulhtur. Bu tür sulh, bilgi ve adaletle dayanmaktadır. Söz konusu sulhta arabulucu gerçeği bilir, gerekeni anlar ve adaleti hedefler. Böyle bir arabulucunun derecesi geceyi ihya eden gündüzü oruçla geçiren kişinin derecesinden daha faziletlidir."¹⁴¹

¹³⁶ Nisa, 4/58.

¹³⁷ el-Müctemeü'l-İslamî, Muhammed Sadık Afifi, s. 99.

¹³⁸ Hucurat, 49/9.

¹³⁹ et-Tefsirü'l-Kebir, Razî, 28/129.

¹⁴⁰ Buhârî ve Müslim'in sıhhatinde ittifak ettikleri bir hadistir.

¹⁴¹ İ'lâmü'l-Muvakkîin, 1/109-110.

3. GÜÇLÜ AKIL

İnsanoğlu, akıl ile işlerin mahiyetlerini tanır ve iyi şeyler ile kötü şeyleri ayırt eder.¹⁴² Akıl sayesinde bilgi artar, düşünce açıklığa kavuşur ve hak ortaya çıkar. Akıl işlenince artar, ihmal edilince azalır. Arabulucu, tarafları memnun edecek uygun çözümler üretmek için doğal olarak aklını ve fikrini çalıştırır. Yüce Allah “*Bu Kur’an, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.*”¹⁴³ ayetinde bizleri düşünmeye davet etmektedir. Yani: akıl sahipleri Kur’an ile öğüt alsınlar diye....¹⁴⁴ Ayetteki akıl sahiplerinden amaç, işleri gerçeğiyle idrak eden ve arabuluculuğun ihmal edilmesi sonucunun neticelerini bilen güçlü akıl sahipleridir.

Bu güçlü akıl sahipleri, en mükemmel bir tarzda arabuluculuk vazifesini üstlenmelidirler. Sorunları çözme ve olabilecek en hızlı şekilde husumetleri sonlandırmak onların görevleridirler. İslam dini insan aklına son derece önem vermiş, büyük miktarda akli himaye etmeye çalışmış ve aklın görevlerini yerine getirmesine imkân tanıyan yardımcılarla akli donatmıştır.¹⁴⁵

4. YOĞUNLAŞMA YETENEĞİ

Arabulucu güçlü bir hafızaya sahip olmalı, husumetliler arasındaki farklı durumları hatırlamalı, tarafların isimlerini, sorunların türlerini hatırlamalıdır. Arabulucu her türlü

¹⁴² El-İnsan ve'l-Mal fi'l-İslam Abdulmuni'm Hüseyin, s. 121.

¹⁴³ Sad, 38/29.

¹⁴⁴ Nesefi tefsiri, s. 40.

¹⁴⁵ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 283.

sorunu bilmeli, çekişmenin taraflarını, yerini ve türünü bilmeli ki, kendisine arz edilen sorunun tablosu kendisine apaçık olsun. Böylece arabulucu çözüm imkânına sahip olması için sorunun nedenlerini, nasıl meydana geldiğini ve sorunla ilgili bütün malumatları bilmelidir.¹⁴⁶

5. ÖN PLANA ÇIKMIŞ OLMAK

Uzlaştırıcı; yüksek bir konuma, ön planda olan bir liderliğe, olgun bir kişiliğe, güçlü bir cesarete, halimliğe, bilgiye, saygı duyulan bir yaşa, ya da taraflara yakın bir akrabalığa sahip olduğu derecede tarafların çözmesi için sorunlarını kendisine arz etmeleri, verdiği karara razı olmaları, sözünü dinlemeleri ve verdiği karara bağlı kalmaları konusunda daha fazla etkili olur.¹⁴⁷

Hanii B. Yezid b. Nüheyk (r.a.)’ten şöyle rivayet edilmektedir: “Kendisi kavmiyle birlikte heyet olarak Hz. peygamber (s.a.v.)e geldiğinde Hz. peygamber, kavminin kendisini ‘Ebü’l-Hakem’ künyesi ile çağırdıklarını işitti. Hz. peygamber kendisini çağırıp kendisine, ‘Şüphesiz Allah Hakemdir, hüküm verme yetkisi kendisine aittir. Neden ‘Ebü’l-Hakem’ künyesiyle çağırılıyorsun.’ buyurduğunda Hanii, ‘Doğrusu kavmim bir konu ihtilaf ettiklerinde bana gelirler ben de aralarında hakemlik yaparım. Böylece iki taraf ta razı olur.” dedi. Bunu üzerine Allah Rasulü (s.a.v.) ‘Bu ne güzel! Kaç çocuğun var?’ buyurdu. Hanii, Şüreh ve Abdullâh adında iki oğlum var dedi. Rasulullah, ‘hangisi

¹⁴⁶ *İslahü Zati’l-Beyn*, s. 284.

¹⁴⁷ *İslahü Zati’l-Beyn*, s. 286.

büyük?’ diye sorunca Şüreyh dedi.¹⁴⁸ Ardında rasulullah sen Ebû Şüreyh’sin¹⁴⁹ buyurdu. Görüldüğü gibi Rasulullah (s.a.v.) Hanii’nin yaptığı arabuluculuk eylemini beğenip güzel görmüştür.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Sünen Ebî Davud, rakam, 4955.

¹⁴⁹ Şürayh b. Hanii b. Yezid.

¹⁵⁰ *İslahü Zati'l-Beyn*, s. 286.

16. Hazreti Yusuf

Hz. Yusuf (a.s.)’un kıssası; babasının ona olan sevgisini kardeşleri gördüklerinde kendilerinde canlanan kin ile başladı. Bu nedenle Yusuf’un kardeşleri Yusuf’a zarar verme konusunda antlaştılar ve Yusuf ile babasını birbirinden ayırmak üzere bir komplo kurdular, öldürülmesini veya uzaklaştırılmasını önerdiler. Bununla ilgili yüce Allah, *“Yusufu öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”*¹⁵¹ buyurmaktadır.

İşte bu şekilde sevimsiz olan haset, Yusuf’un kardeşlerine sirayet etti. Onlar, *“Yusufu öldürün veya onu bir yere atın”* diyerek çirkin hatalarını ilan edinceye kadar kovulmuş şeytan, onları fitledi ve kötülüğe sürükledi. Bu ilanları, kardeşlerine olan hasetlerinin zirveye ulaştığını göstermektedir. Bu haset sonucunda Yusuf’un, öldürülerek babasından uzaklaştırılması veya uzak, bilinmeyen bir yere atılması gerektiğini kararlaştırdılar. Böylece Yusuf’un babasına

¹⁵¹ Yusuf, 12/9.

dönmesi mümkün olmayacaktı. Çünkü Yusuf ya ölecekti veya birileri tarafından bulunup köle edinilecekti.

Yusuf'un kardeşlerinin, küçük kardeşleri Yusuf (a.s.)'a olan bu tavırları, hasetten kaynaklanan kötü duyguların zirveye ulaştığını göstermektedir. Hasetçi, kendi varlığını öldürülenin varlığı ile beraber teraziye koyacak derecede haset edilenin nefretiyle dolduğu zaman hasetçi ile haset edilenin varlıklarının bir arada olması mümkün olmamaktadır. Onların kalplerindeki, hasetten kaynaklanan kinin kaynaması sebebiyle gerçeğin takdiri bozuldu. Şeytan, bu kini kardeşleri Yusuf'un üzerine bir kızgın ateş olarak püskürtmek için müdahale etti. Şeytanın bu müdahalesi sonucunda küçük şeyler onların duygularında büyüdü, büyük hadiseler ve kendini müdafaa edemeyen, masum bir çocuğu öldürme kılığında olan çirkin eylem onlara kolay geldi. Oysaki onlar Yusuf'un kardeşleriydi ve onlar bir peygamberin çocuklarıydı. Babalarının Yusuf'u sevgide üstün tutma hikâyesi onların gözünde çok büyük görünür oldu ki, Allah'a ortak koşmaktan sonra en büyük günah olan öldürmeye denk oldu.¹⁵²

Doğrusu Yusuf'un kardeşleri, Yusuf (a.s.)'a haset ettiler. Çünkü bu kardeşlerden her birinin temenni edip arzuladığı hedef, babalarından sonra aile temsilciliğine ve aile riyasetine veya babaları Hz. Yakup (a.s.)'tan sonra peygamberlik mirasından bir paya sahip olmaktı. Ancak onlar, Hz. Yakub (a.s.)'un oğlu Yusuf (a.s.)'a bu büyük sevgisinden ötürü neredeyse bu hedefi kaybetmeye başlamışlar idi, Babaları Yakub'un, aile temsilciliğini ve riyasetini Yusuf'a bırakma veya

¹⁵² Mevsuatü Tefsiri Yusuf, u'leyş Mütevellî, 1/324-325.

Yusuf'u peygamberlik mirasına tercih etmesi korkusu nedeniyle babalarının Yusuf'u fazla sevmesini kısıkanıyorlar idi.¹⁵³

1. AYETİN NURUNDAN FEYİZLER

a. Suç işlemek hiçbir zaman fayda sağlamaz sadece ters tepkilere yol açar. Kardeşler, kardeşleri Yusuf'a, babaları Yakub'a karşı kurdukları komployu gerçekleştirdikten sonra babalarının yüz çevirmesinden başka hiçbir şey elde etmediler.

b. Sevimsiz haset; kişide kini uyandırır, sahibinden, Allah'ın haram kıldığı suçu işleyinceye kadar gerçeğin nurunu görmesini engeller.

c. İyilik; dünya ve ahrette mutluluk ancak Salih amel ile olur; suçları, günahları işlemekle olmaz.

d. Başkasının sevgisini istemek, onun sevdiklerini yapmakla olur, ona zarar verecek, onu üzecek ve ağlatacak şeyleri yapmakla olmaz.

e. Allah için olan gönüldeki sevgiyi ne mesafenin uzaklığı ne de zamanın uzunluğu engelleyemez.

f. Tövbe, Yüce İslam dininde Aziz Allah'ın, tövbesinin kabul edilmeye müstahak olanlar için yarattığı rahmetinden geniş bir kapıdır.¹⁵⁴

2. YUSUF'UN KARDEŞLERİ HATALIYDILAR

Yüce Allah, *“Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.”*¹⁵⁵

¹⁵³ Mevsuatü Tefsiri Yusuf, 1/333.

¹⁵⁴ Mevsuatü Tefsiri Yusuf, 1/343.

¹⁵⁵ Yusuf, 12/91.

buyurmaktadır. Yusuf (a.s.), kardeşlerine, ‘Yüce Allah’ın kendisine lütfettiğini ve takva sahibi olup sabredenleri yüce Allah’ın ihmal etmeyeceğini’ anlatınca kendisini doğruladılar, “*Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı*” diyerek¹⁵⁶ fazilet ve meziyetini itiraf ettiler, Yemin ederek kardeşlerinin üstünlüğünü ilan ettiler, ona, kardeşi Bünyamin’e ve babalarına yaptıkları hatayı itiraf ettiler. Yusuf’un kardeşleri böylece hakka dönüş yaptılar, Yusuf’a boyun eğdiler, yaptıklarına pişman olup tövbe ettiler ve kardeşleri Yusuf’un kendilerini affetmesini dilediler.¹⁵⁷

3. KARDEŞLERİN TÖVBE ETMESİNE KATKISI OLAN ETKENLER

Birinci Etken

Değişim ve gelişim etkenlerinden birincisi onların, amaçlarını gerçekleştirme ve gayelerine ulaşma konusunda başarısız olmalarıdır. Çünkü onlar babalarının gönlünü kazanmak için işledikleri hatayı yapmaya çalışan bir gruptular, hatalarını işledikten sonra bir de ne görsünler? Babalarından daha çok uzaklaştıklarını, babalarının öfkesinden ve nefretinden başka bir şey kazanmadıklarını gördüler. Onlar, değerlilerin en değerlisini ve sevilenlerin en sevimlisini kaybetmekle incittikleri kalbi nasıl kazanabilirlerdi. Kişi, gönlünü yaralayanları o gönlü onlara vermekle mükâfatlandırır mı? Doğrusu bu ne garip bir iştir.

Sonuç olarak Hz. Yakub’un onlardan uzaklaşması artmıştı. Onlar Hz. Yakub’un gözünde eskisinden kat kat fazla değersiz

¹⁵⁶ Mevsuatü Tefsiri Yusuf, 2/1422.

¹⁵⁷ Mevsuatü Tefsiri Yusuf, 2/1423.

olmuşlardı. Bu nedenle Hz. Yakub'un ağzından çıkan her kelimesi acı doluyken onları azarlaması ise; ince, acı, kısa, işkilli ve dolu olmuştur. Bununla ilgili yüce Allah, *"Yakup dedi ki: 'Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır.'"*¹⁵⁸ buyurmaktadır.

Doğrusu Hz. Yakup oğlu Yusuf'un öldürülmediğini bildiği halde oğlunu kendisine getirmelerini onlardan neden istemediğini garipsiyoruz. Bu, kendi başına Hz. Yakub'un çocuklarından bu konuda umutsuz olduğunun ve bu konuda umudunu kaybettiğinin kanıtı sayılmaktadır. Hz. Yakup, şayet onların iyiliğini bilseydi onlardan Yusuf'u bıraktıkları yerden getirmelerini isteyecek idi.

İkinci Etken

İkinci etken zaman unsurunda gizlidir. Şüphesiz kendisinde iman mayası bulunan bir kişinin üzerinden geçen zaman, hatasının acısını kendi içinde hissetmesini olgunlaştırır. Yusuf'un kardeşleri gibi peygamberin çocukları ve torunları olan, Hz. İbrahim'e en sağlam bağlarla bağlanan, göğün talimatlarını alan birinin kucagında yetişenler için, iman sahibi olmalarının ve yılların üzerlerinden geçmesiyle imanlarının onlarda tekrar uyanmasının dışında başka bir şey düşünülemez. Üstelik babaları bir kıl kadar değişmemiştir. Nitekim babaları Yusuf'u unutmamış, gönlünden Yusuf'u silememiş ve ilgisiyle onlara yönelmemiştir.

Zaman etkeni; gençliğin cesaretini, hiddetini, serseriliğini, ahmaklığını, hafifliğini, dikkatsiz ve ısrarcı düşüncesini

¹⁵⁸ Yusuf, 12/18.

ve çocuksu analizlerini gidermektedir. Zaman etkeni; eşyalara bakışı yükseltir, dengeleri düzeltir ve birçok ters pozisyonları dengeler. Bu nedenle Yusuf'un kardeşlerinden evli olmayanlar evlendiler, çocuk sahibi oldular ve babalarından gördükleri gibi küçük çocuklarını büyüklerinden daha çok sevdiler. Bütün bunlar, sıkıntılarını ve gönüllerinin kederlerini tasfiye etmedeki rolünü oynadı ve onların yersiz öfkelerini giderdi.¹⁵⁹

Üçüncü Etken

Üçüncü etken başlarına gelen yokluk ve kıtlıkta gizlidir. Başlarına gelen kıtlık; ekinlerini yok etti, iç yağlarını eritti, nesillerini aç bıraktı, çocuklarını açlattı, dertlere ve tasalara yol açtı. Onlar imanları sayesinde, başlarına gelen musibetlerin kendi işlediklerinden ve kardeşlerine yaptıklarından ötürü olduğunu anladılar. Böyle bir durumda şüphesiz akıl ve bilinçleri başlarına geldi.¹⁶⁰ Karşılaştıkları çileyi düşün. Babaları gözlerini kaybetmiş ve onlar buna kendilerinin neden olduklarının farkındalar. Onlar babalarının yanından dönüp vezire gittiklerinde *“Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır”*¹⁶¹ dediklerine bak.

Doğrusu hür ve onurlu birinin sadaka isteme gibi bir konumuna düşmesi, onu kahreder. Oysaki Yusuf'un kardeşleri sadakayı açıkça istiyorlar idi. Yüce Allah, kibirlerinin bastırıldığını, gururlarının tamamen yok olduğunu ve

¹⁵⁹ *Suretü Yusuf*, Ahmed Nevfel, s. 191.

¹⁶⁰ *Suretü Yusuf*, s. 191.

¹⁶¹ Yusuf, 12/88.

gönüllerinde Allah'ın dışında başka bir sığınak bulmadıklarının bildiği için kulu Yusuf'a, kardeşleriyle aralarındaki perdeyi kaldırmayı ve olup bitenleri kendilerine açıklamasını emretti.

Yüce Allah *“Yûsuf dedi ki: “Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz? Kardeşleri, “Yoksa sen, sen Yûsuf musun?” dediler. O da, “Ben Yûsufum, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez”¹⁶² dedi.”* buyurmaktadır.

Bütün bu yıllardan oluşan uzun süreç, bitişik olaylar silsilesi, sık sık gerçekleşen çile ve başarısızlıklar Yusuf'un kardeşlerinin kişiliklerinin gelişiminde etkili oldu. Bu olayların kişiliklerinde ki etkisi, Kur'an-ı Kerim'in nitelendirdiği gibi birer yıldızla dönüşünceye ve babaları Yakub'un ileride de olsa *“Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim.”* demek suretiyle yapacağını söz verdiği kendileri için mağfiret dilemeyi hak edinceye kadar devam etti.

İşte bu şekilde kardeşlerinin yıldızları parladı, babalarına, kendilerine ve kardeşleri Yusuf'a karşı durulandılar. Böylece onlar, Yusuf'a üstünlük taslamanın zirvesinden Yusuf'a karşı tevazu göstermenin doruk noktasına geçiş yaptılar. Yüce Allah, bununla ilgili *“Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan*

¹⁶² Yusuf, 12/89-90.

çıkarak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” buyurmaktadır.

Yusuf (a.s.)’un kardeşlerinin tövbesinden bazı faydalı bilgiler:

1. Hakkı itiraf edip ikrar etmek, iman faziletlerinden bir fazilettir.
2. Yusuf’un kardeşlerinin yaptıklarına pişman olup üzüntü duymalarının etkisi.
3. Kötü tuzak ancak sahibini bulur. Bu gerçekten ibret alan var mı?
4. Gönah ve hatayı itiraf etmek aff edilmeyi kazanmanın yoludur.
5. Kardeşleri Yusuf’un yaptıklarını aff etmesini büyük bir umutla beklemeleri.

4. YUSUF (A.S.)’UN GÜÇ KAYNAĞI

Yusuf (a.s.) rabbinin ibadetiyle yetiştii, gönlü rabbinin sevgisiyle doldu, dili rabbinin zikrinde azaları rabbinin şükründe idi. Onun temiz gönlü Allah’ın kemal sıfatlarına bağlandı. Onun eşkâli, sözleri ve eylemleri ileride büyük bir durumunun olacağını gösteriyordu. Ona; sabır, hilm, iffet, emanet, ilim, hikmet, adalet, aff ve ihsan erdemi kendisine sevdirdi. Kardeşleri onu kıskandılar, kuyunun dibine attılar. Kafile kendisini çıkarıp köle gibi sattılar. Kralın eşi kendisine tuzak kurması üzerine hapse tıkandı. O kardeşlerinin eziyetine, kralın eşinin ve kadınların

tuzacağına sabretti. İffetsizlikte birçok zararlar varken iffetli olmanın nice faydaları vardır. O yüceyi en alçak olana tercih etti, dünyadaki hapis cezasını günahı işlemeye tercih etti. Bunun akıbetinde yüce Allah kendisini onlardan kurtardı, kardeşlerine üstün kıldı, krala ve eşine kendisine boyun eğdirtti. Kralın eşi ve kadınlar onun suçsuz olduğunu itiraf ettiler. Yüce Allah kendisini yeryüzüne mısıra hâkim kıldı, kendisine güzel akıbet, zafer, saltanat ve güç bağışladı. Sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanlarındır. Düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.¹⁶³

Yüce Allah, “Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım.”¹⁶⁴ buyurmaktadır. Konuyla ilgili bir başka ayet-ı kerime ise şöyledir: “Böylece Yûsuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz. Elbette ki, ahiret mükâfatı, inananlar ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir.”¹⁶⁵

5. Affetmek ve Mağfiret Dilemek

Yüce Allah, “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.”¹⁶⁶ buyurmaktadır. Yusuf’un kardeşleri, yüce Allah’ın Yusuf’u kendilerine üstün kıldığını itiraf, hatalarını ikrar ettikleri ve kendisine özürlerini ilettikleri zaman Yusuf (a.s.)

¹⁶³ Suretü Yusuf, Ahmed Nevfel, s. 135.

¹⁶⁴ Kasas, 28/5.

¹⁶⁵ Yusuf, 12/56-57.

¹⁶⁶ Yusuf, 12/92.

kendilerini affederek “*Bugün size kınama yok.*” dedi. Yani: her ne kadar zaman kınamanın beklenildiği zaman olsa bile bu gün size kınama ve öldürme cezası yoktur. Eğer kınama yoksa bundan sonra ne sanılıyor?! Yusuf (a.s.) geçmişteki kötülüklerine ve kötülük yapma imkân ve gücüne sahip olmasına rağmen onurlu kişilerin söyleyeceği sözden başka bir söz söylemedi.

Esasen kardeşlerin işledikleri günahın büyüklüğünü hissetmeleri, onları itiraf etmekle yetinir kıldı. Onlar itiraf etme sınırını aşıp af dileme aşamasına geçemez oldular. Belki onlar, uzun süreceğine inandıkları kardeşleriyle olan konuşma sırasında uygun bir anda af dileme arz etmek için hazırlanmışlar idi. Ancak Yusuf (a.s.) bu isteğin zorluğunu onlara yaşatmadı. Onun dışındaki birinin itiraftan daha fazlası için dalmadığı bir konuya dalmalarına muhtaç etmedi.

Filvaki Yusuf (a.s.) kendisine ait her türlü haktan vazgeçti. Güç sahibi olduğu bir zamanda olmasına rağmen onun güzel ahlakı kardeşlerini cezalandırmaktan alıkoymuştu. Bu nedenle o, kendisini kuyunun dibine atanlara bir kınama bile yapmadı.

Hız. Yusuf’un nazarında o gün, duruluktan ve sevgiden yana yeni bir sayfayı açmaya başlamaya daha uygun idi. Kınamak ve uzak geçmişe dönmek, o günlere takılıp kalmak bütün bunlar, gününü başlatmak istediği berrak sayfayla çelişiyorlar idi.

Şüphesiz o zorlu günler iyisiyle kötüsüyle geçti. Artık tatlısıyla acısıyla geçmişin üzerine bir perde çekmemiz gerekir. Bunu yaptıktan sonra artık sadece o günlerin

korkutucu hayaletini hayal sahnemizden çıkarıp atmak ve o karanlık tarihi düşünmekten uzaklaşmak kalır. Sanki Hz. Yusuf, şairin dediği gibi onlara şöyle diyordu;

Allah'ın ayetlerindeki şu sözlerle müjdele: “Şayet vazgeçerlerse geçmişteki günahları affedilir.”

Yusuf'un kardeşleri, tövbe belgesini eline alıp suç ve hatalarını ikrar ettikleri zaman artık onlar için kınama yoktur. Çünkü suçlunun ikrarı onun şefaathisidir. İnsanoğlu bazen doğru şeyler yapar, bazen hata eder; bazen ecele, bazen ağır hareket eder. Yusuf (a.s.) yüce faziletinden özürlerini kabul etti, intikam almaktan vazgeçip onları affetti. Affetmek bütün peygamberlerin ve müminlerin ahlakıdır.¹⁶⁷

Şüphesiz Yusuf (a.s.) kendisiyle kardeşleri arasındaki bu kara sayfayı hızlıca dürmüş, güzel affıyla bu kara sayfanın izlerini örtmüştür.

Kesinlikle bilmeliyiz ki, affetmek affedilmeyi hak edilenlerle sınırlıdır. Çünkü affetmek affeden kişi açısından diğer bütün seçeneklerden daha yararlı olan seçenektir. Fakat köklerini kazmanın dışında başka bir şeyin fayda vermediği bir takım kişilerin de olmadığı söylenmez. Bu konuyla ilgili Hz. peygamber (s.a.v.)in hayatından bir hadiseyi zikretmekle yetineceğiz: “Uhud savaşında olup bitenler yaşandıktan sonra, Ebû Süfyan'ın Uhud savaşından sağ kurtulan Müslümanları öldürmek için tekrar Medine'ye saldırmak istediği haberi Hz. peygamber (s.a.v.)e ulaşınca Hz. peygamber sahabeye doğru ilerledi ve sonunda Hamraü'l-Esed'e vardı. Hamraü'l-Esed Medine'ye

¹⁶⁷ Mevsuatü Tefsiri Yusuf, s. 1427.

sekiz mil mesafesindedir. Hz. peygamber (s.a.v.) Hamra-ü'l-Esed tarafında Ebû İzze el-Cümehi'yi yakaladı. Rasullullah (s.a.v.) Bedir savaşında kendisini esir etmiş sonra da kendisine iyilik edip kendisini serbest bırakmıştı. Allah resulüne “Beni affet” deyince Allah resulü kendisine “*Val-lahi sen bu seferden sonra yanaklarını okşayarak Muhammed'i iki defa kandırdım diyemeyeceksin! Ey Zübeyr vur boynunu*” dedi. Bunun üzerine Zübeyir boynunu vurdu. İbni Hişam (ö.218/833)¹⁶⁸ der ki: “Said b. Müseyyip'ten rivayetle bana gelen rivayete göre Said b. Müseyyip Allah resulünün, ‘Şüphesiz mü'min bir delikten iki defa sokulmaz! Ey Asım b. Sabit vur boynunu.’ buyurdu” söylemektedir.¹⁶⁹

Savaşlarla ilgili uluslararası kanun Hz. peygamberin bu uygulamasını esas almıştır. Kanuna göre; savaşta esir edilen kişi, affedilip serbest bırakıldıktan sonra tekrar savaşa katılırsa bu sefer esir edildiğinde öldürülür.

Hz. Yusuf onları kınamaktan bile muaf tutunca Allah'ın azabından kurtulma anlamına gelen gerçek affi sorar gibi oldular. Bunun üzerine Hz. Yusuf, onlara “*Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.*”¹⁷⁰ sözleriyle dua ederek sorularına adata yanıt verdi. Hz. Yusuf bu sözle onlara, ‘ben sizlere şefkat gösterip afetiysem yüce Allah hay hay affeder. Nitekim o benden daha merhametlidir. Çünkü o bütün merhametlilerin en merhametlisidir, o

¹⁶⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833) *es-Siretü'n-nebeviyye* adlı eseriyle meşhur olan tarihçi, dil ve ensâb âlimi. Ç.

¹⁶⁹ *es-Siretü'n-Neveviyye*, İbni Hişam, 3/110.

¹⁷⁰ Yusuf, 12/92.

küçük günahları da büyük günahları da affedendir, tövbe eden kişiye lütfedendir.’ demek istiyordu.

Hız. Yusuf geçmiş hatalarından hiç söz açmadan net bir şekilde kardeşlerini affetti ve mağfiretleri için dua etti. Onun bu yaptığı, ancak havassın yapabileceği iyiliğin zirvesidir.¹⁷¹ Onun yaptıkları, “*Onlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever.*”¹⁷² ayetinde zikredilen üç mertebeye ne kadar da uyumludur. Nitekim Hz. Yusuf, “*Bugün size kınama yok.*” sözüyle öfkelerini yuttu, sonrasında “*Allah sizi bağışlasın.*” sözüyle onları affetti en sonunda ise bunların hemen ardından doğrudan “*bütün ailenizi bana getirin*” söyleyerek onlara iyilik yaptı.

Ayetin Nurundan Bazı Feyizler

- a. Hz. Yusuf affetme konusunda şahane bir örnek idi. O en güzel şekilde kardeşlerini affetti, sonrasında rahman ve rahim olan Allah’tan onlar için mağfiret diledi.
- b. Cezalandırma gücüne rağmen affetmek, saygınlık ve onur kazandırır.
- c. Gönüllerin kin ve nefretten arınıp duruluk, kardeşlik ve sevgi nuruna döndüğü gün, büyük bayram günüdür.
- d. Her Müslüman affedip mağfiret dileme konusunda peygamberlerin ahlakına uymalıdır. Çünkü affetmek Kur’an’ın ve peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed’in ahlakıdır.

¹⁷¹ Teysirü'l-Kerimi'r-Rahman, Sadı, 2/446.

¹⁷² Ali İmran, 3/134.

- e. Rasulullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince Kardeşi Yusuf (a.s.)'un yolunu izledi, nitekim Mekke halkını genel bir af ile affetti. Oysaki Mekke Halkı kendisine eziyet etmiş, kendisiyle savaşmış ve kendi yurdu olan Mekke'den çıkarmışlar idi. Hz. peygamberin bu affı insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmelerine sebep oldu.

17. Mekkenin Fethi ve Genel Aff

Kureyşliler, Rasulüllah (s.a.v.)'la eşsiz bir şiddetle savaşıyorlar idi. Bu aşırı düşmanlıkları yirmi yıl sürdükten sonra Kureyş; İslam'ı bir mesaj, Hz. peygamberi bir peygamber ve Müslümanları müminler grubu gibi görmeye başladılar. Düşmanlıkları farklı şekillerde kendini gösterdi ve İslam'la bağlantısı olan her şeye dokundu. Onların düşmanlıkları İslam'ın ilkelerine, Hz. peygambere ve sahabelelerine yönelik idi. Bu Düşmanlıklarının resmini çizen birkaç örneği sunacağız. Şöyleki:

1. İSLAM İLKELERİNE DÜŞMANLIK

Kureyş'in düşmanlığı, aziz peygamberin kendisiyle açıkça gönderildiği yeni çağrıya idi. Bu düşmanlıklar sırasıyla;

a. Vahdaniyet İlkesine İtiraz Etmeleri

Mekke kâfirleri, yüce Allah'ın onları ve er şeyi yarattığı inkâr etmiyorlar idi. Bu konuyla ilgili yüce Allah, *“Andolsun, eğer onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan,*

*mutlaka “Allah” derler. De ki: “Hamd, Allah’a mahsustur.” Fakat onların çoğu bilmezler.”*¹⁷³ buyurmaktadır. Ancak onlar putlara tapıyorlar ve putların kendilerini Allah’a yakın kıldıklarını iddia ediyorlar idi. Yüce Allah, *“İyi bilin ki, halis din yalnız Allah’ındır. O’nu bırakıp da başka dostlar edinenler, “Biz onlara sadece, bizi Allah’a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz” diyorlar. Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez.”*¹⁷⁴ buyurmaktadır.

b. Ahireti İnkâr Etmeleri

Müşrikler, Hz. peygamber (s.a.v.)’in ahiret gününe imana davet etmesine alay ederek ve yalanlayarak karşılık verdiler. Yüce Allah, *“Yine inkâr edenler şöyle dediler: “Çürüyüp ufalandıktan sonra sizin yeniden diriltileceğinizi söyleyen bir adamı size gösterelim mi? Allah’a karşı yalan mı uydurdu, yoksa onda delilik mi var?” Hayır, öyle değil! Ahirete inanmayanlar azap ve derin sapıklık içindedirler.”*¹⁷⁵ buyurmaktadır.

c. Hz. Peygambere İtiraz Etmeleri

Müşrikler, Hz. peygamberin şahsına da itiraz ettiler. Nitekim onlar; peygamberin onlar gibi bir beşer olmaması, peygamberin bir melek olması veya meleklerin kendisine eşlik etmesi gerektiğini düşünüyorlar idi. Bu durumu anlatan bir ayeti kerime, *“İnsanlara hidayet (Kur’an) geldikten*

¹⁷³ Lokman, 31/25.

¹⁷⁴ Zümer, 39/3.

¹⁷⁵ Seba, 34/7-8.

sonra onların iman etmelerine ancak, “Allah, bir beşeri mi peygamber olarak gönderdi?”¹⁷⁶ demeleri engel olmuştur.” mealindedir. Konuyla ilgili bir başka ayet olan, “Bir de dediler ki: “Ona (açıktan göreceğimiz) bir melek indirilse ya.” Eğer (öyle) bir melek indirseydik artık iş bitirilmiş olurdu, sonra da kendilerine göz açtırılmazdı. (Hemen helâk edilirdi.) Eğer onu (Peygamberi) bir melek kılsaydık yine onu bir adam (suretinde) yapardık ve onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk.”¹⁷⁷ Mealindeki ilahî açıklama ise onların Hz. peygamberin peygamberliğine nasıl itiraz ettiklerine açıklık getirmektedir.

d. Kur'an'a Karşı Tutumları

Mekke müşrikleri Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın katından indirildiğini tasdik etmediler, Kur'an'ı şairlerin dizdiği şiir türünden bir çeşit olarak gördüler. Oysaki Kuran'ı Kerim ile Arap şiirini karşılaştıran herkes Kur'an'ı Kerim'in Arap şiirinden farklı olduğunu anlar. Yüce Allah, “Biz, o Peygamber'e şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da. O(na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. (Aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur'an'ı indirdik.”¹⁷⁸ buyurmaktadır.

2. HZ. PEYGAMBERE FİZİKSEL EZİYETLERİ

Müşrikler, Rasulüllah (s.a.v.)'in davasını açıkladığı günden aralarından çıkıp Mekke'den ayrılincaya ve Allah kendisini onlara galip kıldığı güne kadar ona eziyet etmekten

¹⁷⁶ İsra, 17/94.

¹⁷⁷ Enam, 6/8-9.

¹⁷⁸ Yasin, 36/69-70.

geri kalmadılar. Bu süreç içinde Rasulüallah’a inen, sabrı emreden, sabrın vesilelerini kendisine gösteren, kendisini hüzünden sakındıran ve peygamber kardeşlerin başına gelen olaylardan kendisine örnekler veren, “*Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzelliikle ayrıl.*”¹⁷⁹ ayeti gibi bir çok ayet müşriklerin bu eziyetlerini ifade etmektedir. Hz. peygambere sabrı emreden bir başka ayet’i-Kerime ise “*O hâlde, Rabbinin hükmüne sabret. Onlardan hiçbir günah-kâra ve hiçbir nanköre itaat etme.*”¹⁸⁰ mealindeki ayettir.

a. Hz. Peygamberin Maruz Kaldığı Eziyeti Gösteren Bir Örnek

İbni Mesut (r.a.)’tan şöyle rivayet edilir: “*Rasulüallah (s.a.v.) Kâbe’nin yanında ayakta namaz kıldığı sırada Kureyş’ten bir grup kendi meclislerindeydiler. O sırada onlardan biri, “Bu riyakâra bakmaz mısınız? Hanginiz falanca-nın kesilmiş develerine gidip işkembesinin kalıntısını ve kanını alıp getirecek sonrasında Muhammed secde edinceye kadar bekleyecek secdeye giderken onun omuzlarının arasına koyacaktır?” dedi. Rasulüallah (s.a.v.) secdeye yaptığında onlar birbirlerinin üstüne yığılıncaya kadar göldüler. Bunun üzerine Cüveyriye Hz. Fatımayı çağırmaya gitti. Hz. Fatıma koşarak geldi, Hz. peygamberin omzundan işkembeyi kaldırıp atınca kadar Hz. peygamber secdesine devam etti. Hz. Fatıma onlara dönerek onları sövdü. Hz. peygamber namazını bitirince “Allah’ım Kureyşi helak et! Allah’ım Kureyşi helak et!” diye kendilerine beddua etti sonra da “Allah’ım Amr b. Hişam’ı, Utbe b. Rabi’i, Şeybe b. Rabi’i*

¹⁷⁹ Müzzemmil, 73/10.

¹⁸⁰ İnsan, 76/24.

Velid b. Utbe'yi, Ümeyye b.Halefi ve Ukbe b.Eabu Müayt'ı helak ett" diye adlandırarak bedduada bulundu.

İbni Mesud, "Vallahi Hz. peygamberin isimlendirdiği kişileri bedir savaşında yere yığıldıklarını, sonra da çekilip kuyuya atıldıklarını gördüm. Sonrasında Rasulü Allah (s.a.v.), "Kuyu halkını bir lanet takip etti."¹⁸¹ buyurdu.

Başka bazı sahih rivayetler, peygamberimizin üstüne işkembeyi atan kişinin Ukba b. Ebû Muayt, buna teşvik edenin ise Ebû Cehil olduğunu¹⁸² ve müşrikler Mekke'de yapılan duanın kabul olduğuna inandıklarından ötürü Rasulullah (s.a.v.)'ın bu bedduasından etkilendiklerini ve bu durumun kendilerine ağır geldiğini açıklamaktadırlar.¹⁸³

b. Bir Grup Kureyşin Rasulullahı Dövmesi

Kureyş'in ileri gelenleri bir gün Hicr'i-İsmail'de¹⁸⁴ toplandılar, Rasulü Allah (s.a.v.)'tan söz açarak, "Hiçbir zaman bu adama sabrettiğimiz kadar her hangi bir şeye sabretmedik. Bu adam bizi akılsızlıkla itham etti, ilahlarımızı sövdü, artık çok olmaya başladı." dediler. O sırada Rasulullah (s.a.v.) çıkageldi. Onlar hep beraber bir hamleyle sıçradılar, "sen mi sin ilahlarımızı ve dinimizi ayıplayarak şöyle böyle söyleyen?" diyerek Rasulullah'ı kuşattılar. Rasulullah, "*Evet bunları söyleyen benim*" der. Sonra bir adam Rasulullah'ın ridasının yakasını tuttu. Bu gelişmeler üzerine Hz. Ebubekir (r.a.)

¹⁸¹ Buharî, Rakam, 520.

¹⁸² Müslim, Rakam, 1794.

.Essüretü'n-Nebeviyyetü's-Sahihâ, Amrî, 1/149

183

¹⁸⁴ Hicr'ismail; Kâbe ile hatîm denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altınoluğun altına rastlayan yerdir. Ç.

ağlayarak Rasulullah’a destek çıkar ve “*Rabbim Allah’tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz?*” der.¹⁸⁵

Bunlar Rasulullah (s.a.v.)’ın karşılaştığı müşriklerin eziyetlerinden sadece bir kısmıdır. Müşrikler Rasulullah’ı öldürmeye çalışmakla Mekke döneminin son kısmında son eziyetlerini yaptılar. Rasulullah (s.a.v.), “Henüz kimse korkutulmadan ben Allah yolunda korkutuldum. Henüz kimse eziyete maruz kalmadan bana Allah yolunda eziyet edildi. Bilal’in gizlediği az bir şeyin dışında bir canlının yiyebileceği bir yiyeceğimiz olmadan otuz gün geçirdik.” buyurarak sahabelerinden henüz hiç kimse müşriklerin eziyetine maruz kalmadan kendisinin bu eziyetlere maruz kaldığını ifade etmektedir.

Hız. peygamber (s.a.v.) büyük kıymet ve en yüce şerefe sahip olmasına rağmen davasını açıkladığı ilk günden itibaren belaların ağır yüklerine ve büyük zorluklara maruz kalmış, Kureyş’in akılsızları tarafından yapılan birçok eziyetlerle karşılaşmıştır. Nitekim o Mekke’de Kureyş’in meclislerinin yanından geçtiğinde kendisiyle alay ederler ve alaylı tarzlarıyla “Bu ebû Kebşe’nin¹⁸⁶ oğludur, gökten konuşur.” derlerdi. Müşriklerden bir kısmı onun yanından geçtikleri zaman kendisiyle alay ederek kendisine “Bu gün gökten senle konuşulmadı mı?” derlerdi.¹⁸⁷

Kureyş’in eziyeti sadece alay etmek ve psikolojik eziyetle sınırlı değil idi. Onların eziyeti, aynı zaman da fiziksel olarak da gerçekleşti. Onların yaptığı eziyetleri çok çirkin bir

¹⁸⁵ Buhârî, Rakam, 3687 ve 4815.

¹⁸⁶ Ebû Kebşe, efendimizin sütbabasıdır.

¹⁸⁷ Er-Ravdu’l-Enf, 2/33.

boyuta varmıştı hatta Allah'ın düşmanı Ümeyye b. Halef Hz. peygamber (s.a.v.)in yüzüne tükürmüştür.¹⁸⁸

Müşriklerin Hz. peygambere yaptıkları eziyet sadece Mekke dönemine ait değildi. Medine döneminde de imtihan ve eziyetin şiddeti sürdü. Ötesi Medine döneminde eziyetleri yeni düşmanların ortaya çıkmasıyla yeni bir boyut kazandı. Nitekim Hz. peygambere Mekke döneminde düşmanlık yapanlar Kureyş'le sınırlıyken Medine döneminde, Medine civarındaki münafıklar, Yahudiler, persler, Rumlar ve bunların müttefikleri gibi birçok düşmanı olmuştur. Ayrıca Mekke dönemindeki eziyetleri; sövme, alay etme, ablukaya alma, vurma ve yaralama şeklinde iken Medine dönemindeki eziyetleri; silahlı askerlerin ve vur kaçların yer aldığı kızgın savaşlar, vurma ve yaralama şeklinde idi. Müşriklerin Medine dönemindeki bu şekildeki eziyetleri hem mal hem de can için eşit şekilde bir musibet idi.¹⁸⁹

Hz. peygamber (s.a.v.)in peygamberlik ve yaşam süreci işte bu şekilde sıkıntı ve sınavlardan oluşan bitişik bir silsile idi. Ama o Allah yolunda başına gelenlerden ötürü yılmadı, rabbine kavuşuncaya denk sabretti ve mükâfatını Allah'tan istedi.¹⁹⁰ Nitekim Hz. peygamber farklı durumlarda hiçbir aklın düşünemeyeceği fitnelerle, eziyetlerle ve sıkıntılarla yüzleşti. Bu eziyet ve sıkıntılar omzuna yüklenilen peygamberlik görevinin ağırlığı nisbetinde idi. Bu nedenle o rabbi katında Makam'ı-Mahmud'u¹⁹¹ ve yüce mertebeyi

¹⁸⁸ Er-Ravdu'l-Enf, 2/48.

¹⁸⁹ es-Siretü'n-Nebeviyye, Sallabi, 2/215; Zadü'l-Yakîn, Ebû Şeneb, s. 37.

¹⁹⁰ es-Siretü'n-Nebeviyye, Sallabi, 1/215.

¹⁹¹ Makam-ı Mahmud; Hz. Peygamber'in kıyamet gününde sahip olacağı mânevî konumu ifade eden bir tabirdir. Ç.

hak etti. Hz. peygamber, geçmiş ümmetlere isabet eden azabın ümmetine de isabet etmesi korkusundan ve davetçilere örnek olması için başına gelenlere sabretti.¹⁹²

Eğer Rasulüallah (s.a.v.)'a bu haksız saldırılar olduysa artık imtihan ve sıkıntılardan daha büyük bir nimet yoktur. Davet sırasında bela ve sıkıntılara maruz kalmak sünnetülahtır.¹⁹³ Nitekim Ebû Said el-Hudrî (r.a.), *“Allah resulüne ‘Ey Allah’ın resulü hangi insanın sıkıntısı daha şiddetli olur? Dedim. Allah resulü, ‘peygamberler, onlardan sonra onlar gibi olanlar gelirler. Kişi dininin durumuna göre imtihana tabi tutulur, dini güçlü ise belası şiddetli olur, dini zayıf ise dinene göre imtihana tabi tutulur. Kul, yeryüzünde günahsız yürüyünceye kadar bela yakasını bırakmaz.’ buyurdu.”* dediği kendisinden rivayet edilmektedir.¹⁹⁴

3. “GİDİNİZ, SİZLER SERBESTSİNİZ!”

Şimdiye kadar saydıklarımız, Kureyş'in Hz. peygamber (s.a.v.)e karşı ısrarla yürüttükleri sıkıntı tablolarından sadece birkaç tanesidir. Onların peygamberliğe, Rasulüallah'a ve mü'minlere düşmanlığı hep süregeldi. Siyer kitapları, söz konusu düşmanlıklarını bizlere net bir şekilde canlandırmaktadırlar. İşte Rasulullah (s.a.v.), sahabeleriyle birlikte Hudeybiye¹⁹⁵ antlaşmasını yaptıktan sonra bu anlaşmaya

¹⁹² es-Siretü'n-Nebeviyye, Sallabî, 1/215.

¹⁹³ Sünnetullah; Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamında bir Kur'an terimidir. Ç.

¹⁹⁴ Sünen İbni Mace, rakam 24; Sünen Tirmizi, rakam, 2398.

¹⁹⁵ Mekke müşriklerin Medine İslâm Devleti'ni resmen tanıdıklarını gösteren belgeyi imzaladıkları barış antlaşması (6/628). Ç

sadık kalmayarak hakkı inkâr eden Kureyş'in yurdu Mekke-ı Mükerrerme'ye giriyor. Kureyş, düşmanlıklarını sürdürerek ahitlerini bozdular, Hudeybiye Sulhu'nun şartlarına muhalefet ederek Müslümanların müttefikleri olan Hüzaâ kabilesine karşı kendi müttefikleri olan Bekroğulları'na at silah ve asker yardımında bulundular. Müttefikleri Bekroğulları Müslümanların müttefikleri Hüzaâ kabilesine 'Vetir' denilen suyun yanında saldırdılar, yirmiden fazla erkeklerini öldürdüler. Hüzaâ, savaşa hazırlıklı olmadığından Bekroğulları'ndan korunmak üzere emniyette olan Harem'e sığındıklarında Bekroğulları'nın komutanına "Ey Nevfel! Bizler ilahınızın Harem'ine sığındık." dediler. Bunun üzerine Nevfel, "Bu gün ilah yoktur. Ey Bekroğulları öcünüzü alınız!" dedi. Bu gelişmeler üzerine Hüzaâ kabilesinden Amr b. Salim yanına Hüzaâ'dan kırk kişiyi alarak Medine'de Bulunan Rasulullah'a giderek olup bitenleri, kendilerinden öldürülenleri ve Kureyş'in Bekroğulları'na yardım ettiklerini haber verdi. Rasulullah (s.a.v.), Mescid-ı Nebevi'de sahabeleri arasındayken Amr huzuruna vardı. Rasulullah haberi işitip teyit ettikten sonra "*Sizler ya Bekroğulları'nın ittifakından vazgeçersiniz ya da Huzaâ kabilesinin ölüleri için diyet ödersiniz.*" diye Kureyş'e haber gönderdi. Bu haber üzerine Kurza b. Abdıamr şöyle der: "Şüphesiz Bekroğulları uğursuz bir millettir, öldürdüklerinin diyetini ödemeyiz. Şayet ödemiş olursak elimizde bir şey kalmaz. Ayrıca onların ittifakından da vazgeçmeyiz. Çünkü onların dışında dinimiz üzerinde kalan kimse kalmadı. Ancak Muhammed'e savaş ilan ederiz."¹⁹⁶

¹⁹⁶ el-Metalibü'l-Âliye, İbn Hacer, 4/243, rakam 4261.

Hız. peygamber (s.a.v.) bu haberiyile Kureyş'e hıyanet etmeyeceğini vurguladı, ötesi onlara karşı tavrını net bir şekilde kendilerine bildirdi. Ebû Süfyan, Müslümanlarla savaşma yolunu seçen Kureyş'e muhalefet edenlerden idi, bu nedenle antlaşmayı yenilemek ve süresini uzatmak için Medine'ye gitmeye çalıştı, ancak bu konuda Müslümanlardan olumlu bir yanıt almadı.

1. Güç Terazisi Müslümanların Kefesini Tercih Ediyordu

a. Ekonomik Açıdan

Kureyş, ekonomik düzeyde Müslümanlarla savaşmak için hazırlıklı değil idi. Çünkü onların ekonomisi, Müslümanların devletinin ekonomisine denk değil idi. Çünkü Müslüman devletinin alanı çoğu Arap kabilelerinin Müslüman olmasıyla genişlemişti. Böylece Müslümanların devletinin ekonomik gücü Kureyş'le kıyaslanamayacak derecede büyümüşü.

b. Politik Açıdan

Kureyş, Müslümanların siyasî birliğine karşı koyma imkânını sağlayacak siyasî bir güce sahip değil idi, hele Müslümanların, Yahudiler kendilerine ihanet etme ve Hız. peygambere suikast düzenleme çabalarından sonra onlardan kurtulmuşken kureyş'in onlara karşı koyması imkânsızdı. Ayrıca kureyşliler Müslümanlara karşı tavırları konusunda farklı görüşlere sahiptiler. Nitekim Ebû Süfyan ve beraberindeki pek çok kişi savaş seçeneğine karşıydılar.

c. Askerî Açidan

Kureyş, iktisadî ve siyasî açıdan Müslümanlara denk olmadığı gibi askerî açıdan da denk değil idi. Nitekim Müslümanlar, kolaylıkla on bin savaşıdan oluşan bir ordu hazırlamışken Kureyş'in askerleri bu sayının üçte biri kadar bile yoktu. İşte bunlar gibi bütün koşullar da Müslümanların yararınaydı. Anlayacağınız Müslümanlar, Kureyşlileri hiçbir direnişleri olmasızın yok edebilirlerdi. Buna rağmen Şefkat peygamberinin ve sahabelerinin tavrı, insanın bekleyebileceği her şeyin çok üstünde oldu. Bütün bu birikmiş eziyet ve inkârlara rağmen affetmek, ancak bir risâlet¹⁹⁷ sahibinden gerçekleştirilebilir. Bu risâlet, övgü dolu yücelmeyi hak edecek bir amaç için insanı, nefsinden ve duygularından öte bir şekilde yükseltmektedir.

2. Affın Göstergeleri

Ebü Süfyan b. Haris ile Abdullah b. Ümeyye b. Muğire Mekken'den çıkıp Mekke ile Medine arasında bulunan Ukab tepesinde Rasulüllah (s.a.v.)'la karşılaştılar ve Rasulüllah'ın yanına girmek istediler. Rasulüllah'ın yanına girmeleri için Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın resulü! Amcaoğlun ve halaoğlun yanına gelmek isterler." diye Hz. peygamberden müsaade isteyince Allah resulü, "*Onlara ihtiyacım yok. Amcaoğlum ırzıma geçti, halaoğlum ise Mekke'de bana dediğini dedi.*" diye huzuruna gelmelerini reddetti. Ebü Süfyan'la beraber bir oğlu da vardı. Hz. peygamberin ret etme haberi kendilerine ulaşınca Ebü Süfyan, "Vallahi ya Rasulüllah yanına girmemize izin verecek ya da bu çocuğumun elinden

¹⁹⁷ Risâlet; Allah ile insanlar arasında dünya ve âhiretle ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan elçilik görevi. Ç.

tutup susuzluktan veya açlıktan ölünceye kadar başımı alıp gideceğim.” Dedi. Bu haber Hz. peygambere ulaşınca Hz. peygamber kendilerine acıdı ve huzuruna girmeleri için izin verdi.

Ebû Süfyan Hz. Peygamberin huzuruna girince Müslüman oluşuyla ilgisi sözlerini ve geçmişte yaptıkları için özür dilemesini şiirle Hz. Peygambere arz etti. Ebû Süfyan’ın Hz. peygambere arz ettiği şiirinde şu beyitte yer alıyordu:

“

.....”

Ebû Süfyan, Rasulüllah’a bu beyti söylediğinde Rasulüllah onun göğsüne vurarak “” dedi.¹⁹⁸

Ebû Süfyan Müslüman olmadan önce şiirleriyle Rasulüllah’ı çokça kötölüyordu. Abdullah b. Ümeyye ise Rasulüllah’a öyle demişti: “Vallahı sen göğse uzanan bir merdiven edinip onunla yükselmedikçe ve göğse yetişinceye kadar ben sana bakmadıkça sonrasında senin dediklerine şahitlik eden dört melekke beraber bir belge getirmedikçe sana iman etmem. Vallahi bunları yaparsan da seni tasdik edeceğimi sanmıyorum.”¹⁹⁹

Ebû Süfyan’ın ve Abdullah b. Ümeyye’nin hatalarının iğrençliğine rağmen Hz. peygamber onları affetmiş ve özürlerini kabul etmiştir. Bu, rahmetin, affetmenin ve hoşgörünün yüce bir örneğidir.

Ebu Süfyan, Müslüman olduktan sonra Hz. peygamberi

¹⁹⁸ es-Siretü’n-Nebeviyye, İbni Hişam, 4/43-44.

¹⁹⁹ es-Siretü’n-Nebeviyye, 1/295-300; es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabî, 2/398.

övdüğü ve kendisiyle hidayet bulduğunu dile getirdiği edebiyatlı kasidesiyle daha önceki hiciv dolu şiirlerinin kaba-hatini adeta sildirdi. Onun İslam dönemi güzel oldu, Hü-neyn savaşında Rasulüllah’la beraber cihad ederken onurlu bir konumu oldu.²⁰⁰

Şüphesiz Hz. peygamber onların hatalarına takılıp kalmadı, bilakis affetti ve özürlerini kabul etti, gerek şahsına gerekse İslam’a ve Müslümanlara yapılan kötülüğün büyüklüğünü bahane etmedi, en güzel şekliyle affetti. Mekke halkı arasında af haberi yayıldıktan sonra bu affin olumlu etkileri oldu.

3. Af Kureyşin Efendisiyle Sürüyor

Haberleri toplamak için çıkan Ebû Süfyan, amcası Abbas (r.a.)’la beraber Hz. peygambere geldi. Hz. peygamber Ebû Süfyanla hesaplaşma derdine girmedigi gibi onu yargılamada da aşırıya gitmedi. Oysa Ebû Süfyan Müslümanların askeri kampında bir esir gibiydi. Bilakis hak peygamber, uğruna yaşadığı yüce hedefi anlatmaya yöneldi. O hedef Allah’a davetti. *“Ey Ebû Süfyan yazık sana! Allah’tan başka bir ilah’ın olmadığı bilmenin zamanı gelmedi mi?”* sözünü Ebû Süfyan’a yöneltti. Ebû Süfyan, *“Babam, annem sana feda olsun! Usluluk ve yumuşak huylulukta, şerefilikte ve akraba hakkını gözetmede senden daha üstün kimse yoktur. Vallahi sanırım eğer başka bir ilah olsaydı şimdiye kadar bana bir faydası olurdu.”* Şeklinde karşılık verdi. Hz. peygamber, kendisine *“Ey Ebû Süfyan yazık sana! Benim Allah’ın resulü olduğumu bilmenin zamanı gelmedi mi?”*

²⁰⁰ et-Tarihü'l-İslâmî, Hümejdî, 7/182.

dediğinde ise Ebû Süfyan, “Babam, annem sana feda olsun! Usluluk ve yumuşak huylulukta, şerefliilikte ve akraba hakkını gözetmede senden daha üstün kimse yoktur. Vallahi bu konuda henüz zihnimde şüphelerim var.” dedi. Ebû Süfyan’ın bu sözü üzerine Hz. Abbas, Ebû Süfyan’a “*Yazık sana, Boynun vurulmadan Müslüman ol!*” dedi. Böylece Ebû Süfyan Şehadetini getirip Müslüman oldu.

Hz. Abbas der ki, “*Ben Rasulüllah’a, ‘Ey Allah’ın resulü! Ebû Süfyan övünmeyi seven biridir, onu biraz öv’ dedim.*” Rasulüllah, “*Tama öveyim. Kim Ebû Süfyan’ın evine girerse güven içinde olur. Kim kapısını kilitlerse güven içinde olur. Kim kabeye girerse güven içinde olur.*” buyurdu.²⁰¹

Doğrusu bu Muhammedî metodun Ebû Süfyan’da iyi etkisi oldu. Nitekim Ebû Süfyan, yeni davet için tam bir sadakat içine girmiştir ve Hüneyn savaşında Rasulüllah’la beraber cihat ederken onurlu bir konumu olmuştur. Ayrıca Hz. peygamberin söz konusu üslubu Kureyş’in lideri, Ebû Süfyan’ın gönlünden eski kinin silinip atılması konusunda da etkili olmuştur. Hak peygamber, Ebû Süfyan’ın kendi milleti içindeki konumunun Müslümanlığı döneminde de azalmadan devam edeceğini bu şekilde kendisine kanıtladı. Böylece Ebû Süfyan İslam için samimi oldu ve İslam yolunda gönülden gayret gösterdi.

Bizler vatanımızda bir takım özel koşulları yaşadığımızda, geleceğe doğru ilerlemek için vatandaşları müzakereye çağırırız. Doğal olarak bu çağrı, eziyet görenler, zorluklarla karşılaşanlar ve zulme uğrayanlar için yeterli bir bedel ödedikten, katiller ve zulme parmağı karışanlar için adalet

²⁰¹ es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabi, 2/399.

hâkim kılındıktan sonra gerçekleşir. Aramızda, büyük hatayı ve koca kötülüğü büyük şefkatle, geniş aıla ve engin hoşgörüle karşılayan Rasulüllah (s.a.v.)’tan daha hayırlı biri yoktur. Nitekim Hz. peygamber bütün bunları eziyet ve büyük kötülüğe rağmen Müslüman olmayan bir topluma karşı yaptı. Bizler ve halkımız ise İslam’ın bizleri topladığı ortak paydada uzlaşa için karşılaşıyoruz.

4. Genel Affın Güven Atmosferini Oluşturması

Müslümanların ordusu, çatışmaları, provoke hareketlerini ve kanın akmasını minimize ederek Mekke’ye girmek amacıyla ordusunun girmesinden az bir süre önce Mekke’de sokağa çıkma yasağının usulü ilan edildi. Rasulüllah (s.a.v.), insanlara üç eylemden birini yapmalarıyla güven verdi. Kendi İfadesiyle;

1- *“Kim kabeye girerse güven içinde olur.”*

2- *“Kim kapısını kilitlerse güven içinde olur”*

3- *“Kim Ebû Süfyan’ın evine girerse güven içinde olur.”*

Görüldüğü gibi Hz. peygamber, Ebû Süfyan’ın Mekkelileri barışa ve sükunete ikna etmesi konusunda kendisine yardımcı olması; kendisini, Mekke’ye giden yolu önünde açan bir güven anahtarı gibi istihdam etmesi ve Ebû Süfyan’ın sevdiği övünme duygusunu harekete geçirmek için Ebû Süfyan’ın evine özel bir konum vermiştir. Bu duygunun kendisinde harekete geçmesi vesilesiyle iman gönlüne yerleşmiştir.²⁰²

Ebû Süfyan alelacele Mekke’ye giriş yapıp en yüksek sesiyle Mekke halkına; “Ey Kureyş topluluğu! İşte

²⁰² *Dirasat fi’s-Sire*, İmaduddin Halil, s.245.

Muhammed! Karşı koyamayacağınız bir güçle size geldi. Kim Ebû Süfyan'ın evine girerse güven içinde olur.” şeklin-
de seslendi. Bunu duyan Hint binti Utbe, kalkıp Ebû Süfyan'ın bıyığından tutarak “Şu faydasız içki fiçisini öldürün! Ne kötü liderdir.²⁰³” dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyan, “Yazık size! Bu kadın sizi aldatmasın! Çünkü Muhammed Karşı koyamayacağınız bir güçle size geldi. Kim Ebû Süfyan'ın evine girerse güven içinde olur.” dedi. Kureyşin, “Allah sana lanet etsin! Evin bize ne fayda verir?” demesi üzerine Ebû Süfyan, “kim kapısını kilitlerse güvendedir, kim mes-cid (harem)e girerse güvendedir.” dedi. Böylece insanlar evlerine, Kâbe'ye sığınarak dağıldılar.

Müslüman güçleri, Halid b. Velid'in komuta ettiği grubun dışında herhangi bir direniş ile karşılaşmadılar. Nitekim Halid b. Velid'in komutasındaki Müslümanlar, Müslümanların intikam almasından korkan İkrime b. Ebû Cehl'in beraberindeki grubun direnişiyle karşılaştılar. Halid b. Velid kendilerini mağlup etti, Mekke'nin dışına kaçtılar. Sonraları İkrime Hz. Rasulüllah'tan güven almak ve affedilmek için Mekke'ye döndü. İkrime böylece Müslüman oldu, Şam bölgesinin fetihlerine yönelik yapılan cihada eşlik etti ve Yermuk²⁰⁴ savaşında şehit oldu.

5. Tevazu Dolu Giriş

Rasulüllah (s.a.v.) Mekke'yi fethettiği gün siyah sarıği başında ihrama girmeksizin Allah'ın kendisine lütfettiği

²⁰³ Ebû Süfyan, kilolu olduğundan ötürü Hint kendisini içki fiçisine benzetmiştir.

²⁰⁴ Suriye'de Bizans egemenliğini sona erdiren ve Müslümanların bölgeye hâkim olmasını sağlayan savaş (15/636). Ç.

fethi görünce Allah’a karşı tevazusundan ötürü çenesi az kalsın semerin ön kısmına degecek kadar başına eğerek Mekke’ye girdi. Hak peygamber, Fetih suresini okuyarak, fetih nimetini, günahların affını ve yüce zaferin geldiğini sezerek Mekke’ye girdi.²⁰⁵

Rasulullah (s.a.v.) Mekke’yi fetheden bir komutan olarak Mekke’ye girdiğinde adaletin, eşitliğin ve tevazünün her türlü sembolünü yüceltti. Nitekim Rasulü Allah, azatlısının oğlu Üsâme b. Zeyd’i arkasına bindirdi, çok olmalarına rağmen Haşim oğullarının ve Kureyş’in ileri gelenlerinin çocuklarını bindirmedi. Mekke’nin fethi Cuma günü ramazan ayının yirminci günü hicretin sekizinci yılında gerçekleşmiştir.²⁰⁶

Muhammed Gazalî Hz. peygamberin Mekke’ye girişini şöyle anlatıyor:

“Sürüngen ordu ilerlerken Rasulü Allah (s.a.v.) devesine binmiş, siyah bir sarık başını taçlandırmıştı, Allah’a karşı aşırı tevazusundan başı eğikti. Hz. peygamber başını devesinin eğrine doğru eğmiş ve tevazünün zirvesi üzerinde görünmüştü. Doğrusu yavaş yavaş Harem’in içine akan korkunç büyük konvoy ve Hz. peygamberin etrafını kuşatan zırhlı ordu kendisinden bir işaret bekliyordu. Eğer o bir işaret verseydi Mekke’de hiçbir şey güvende olmazdı. Şüphesiz bu apaçık fetih, Hz. peygamber desteklenmiş muzaffer olmuşken kendisine uzun bir geçmişi hatırlatıyor. Yüce Allah’ın bu mübarek sabahta Hz. Peygambere bahşettiği fetih ne büyük lütuftur. O hak peygamber bu nimeti her

²⁰⁵ Süver ve İber mi’l-Cihad’ın-Nebevî fi’l-Medine, s. 396.

²⁰⁶ es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabî, 6/406.

sezdiğinde devesi üzerinde Allah’a karşı olan tevazusu artmakta idi.”²⁰⁷

6. Bu Gün Allahın Kabeyi Yücelttiği Gündür

Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke’ye giriş yaptığında Mekke’de iç cephenin güven içinde olmasını önemsendi. Bu nedenle Sa’d b. Ubade’nin, Ebû Süfyan’a söylediği; “Bu gün savaş günüdür, bu gün Kâbe’de savaşın mubah olduğu gündür.” sözü kendisine ulaştığında Hz. peygamber, “*Bu gün Allah’ın Kâbe’yi yücelttiği gündür, Kâbe’nin giyildiği gündür.*” buyurdu²⁰⁸ ve sancağı Sa’d b. Ubade’den alıp oğlu Kays b. Sa’d’a teslim etti. Hak peygamber bu hikmetli tasarrufuyla Müslümanlar için gereksiz olan ek bir savaş ihtimalini engellediği gibi ne Sa’d b. Ubade’yi ne de ensarı tahrik etmedi. Çünkü Hak peygamber, sancağı bir ensardan alıp bir muhacire teslim etmedi, sancağı bir ensarîden alıp oğluna teslim etti. İnsanın oğlundan başka kimsenin kendisinden üstün olduğuna hoşnut olmaması beşer tabiatındandır.²⁰⁹

Rasulüllah (s.a.v.) Mekke’ye girdi, Mekke’de sükûnetin varlığı konusunda emin olduktan sonra çıkıp Kâbe’yi tavaf etti. O sırada Hz. peygamberin elinde bir ok vardı. Kâbe’nin etrafında ve üstünde üç yüz atmış put bulunuyordu. Hak peygamber, “*Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.*”²¹⁰ diyerek elindeki okla putlara vurmaya başladı. Bununla ilgili yüce Allah, “*De ki: Gerçek geldi ve boş şey gitti, ne bir daha zuhûr eder, ne de yeniden ve*

²⁰⁷ Fıkhü’s-Sire, Gazalî, s.379-380.

²⁰⁸ Buharî, rakam, 4280.

²⁰⁹ es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabî, 2/406.

²¹⁰ İsra, 17/81.

tekrar gelir."²¹¹ buyurmaktadır. Hz. peygamberin vurma-sıyla putlar yüzleri üstüne birer birer düşüyorlardı.²¹² Put-ların düşüş manzarası, yüce Allah'ın resulüne yaptığı yardı-mına ve verdiği destek için şahane bir manzaradır. Çünkü Hz. peygamber beraberindeki bastonla Kâbe'nin etrafında saçılmış o batıl putlara vuruyor idi ve Hz. peygamber bas-tonuyla her birine vurur vurmaz putlar ya yüzüstü düşer-lerdi veya parçalanarak sırt üstü düşerlerdi.²¹³

Hak peygamber, Kabe'de bir takım resim ve heykeller görünce imha edilmelerini emretti. Emri üzerine resim ve heykeller imha edildi. Kabe'nin içi resim ve heykellerden temizlenmeden Hak peygamber Kabe'nin içine girmedi. Kabe'de ellerinde fal okları bulunan bir resim vardı. Mekke müşrikleri, bu resmin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'e ait oldu-ğunu iddia ediyorlardı. Bu resmi gören Hz. peygamber müşrikler için *"Allah onlara lanet etsin! Çok iyi biliyorlar ki, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail hiçbir zaman fal oklarıyla kıs-met aramadılar."* buyurdu.²¹⁴

Hz. peygamber Kâbe'nin içine girdikten sonra Kâbe'nin köşelerini gezerek tekbir getirdi, ardından Kâbe'nin içinde namaz kıldı. Nitekim İbni Ömer, *"Resulullah (s.a.v.), Usa-me, Bilal ve Osman b. Talha Kâbe'ye girdiler. Resulullah Kâbe'nin kapısını kilitledi ve bir müddet Kâbe'nin içinde kaldı. Bilal çıktığında kendisine 'Resulullah içerde ne yap-tı?' diye sorduğumda Bilal şöyle dedi: 'Resulullah; iki direği soluna, bir direği sağına ve üç direği de arkasına aldı, -o*

²¹¹ Sebe, 34/49.

²¹² Siretü'n-Nebeviyye, Nedvî, s. 339.

²¹³ *Fıkühü's-Sire*, Said Ramazan el-butî, s. 282.

²¹⁴ Buharî, rakam; 4288.

*zaman Kâbe altı direk üzerinde kuruluydu- sonra namaz kıldı.”*²¹⁵ şeklinde rivayet etmektedir.

7. İyilik ve Vefa Günü

Osman b. Talha Müslüman olmadan önce Kâbe’nin anahtarı kendisinde idi. Mekke fethedildikten sonra Hz. Ali (r.a.) sikâye²¹⁶ görevinin yanı sıra bir de Kâbe anahtarının da kendisinde olmasını istedi. Ancak Hz. peygamber, Kâbe’den çıktıktan sonra *“Bu gün, iyilik ve vefa günüdür.”* diyerek Kâbe’nin Anahtarını Osman b. Talha’ya geri verdi.²¹⁷

Hz. peygamber (s.a.v.) Medine’ye hicret etmeden önce Osman b. Talha’dan Kâbe’nin anahtarını istemiş idi. Bunun üzerine Osman b. Talha, Hz. peygambere sert ve nahoş sözler söylemiş idi. Hz. peygamber Osman’ın sözlerine tahammül gösterdi ve kendisine, *“Ey Osman! Umarım o anahtarı bir gün elimde görürsün ve ben onu istediğim kişiye veririm.”* demişti. Hz. peygamberin bu sözü üzerine Osman, *“Vallahi o zaman Kureyş helak ve zelil olur”* demişti. Hz. peygamber ise, *“Hayır! Bilakis Kureyş mamur aziz olur.”* demişti. Hz. peygamberin bu sözleri Osman’ı çok etkilemişti ve Mekke fethedildiğinde Osman b. Talha, Hz. peygamberin söylediğinin gerçekleşeceğini sandı.²¹⁸ Ama sandığı ve korktuğu gibi olmadı. Çünkü Resulullah (s.a.v.), *“Ey Osman! Al anahtarını. Bu gün iyilik ve vefa günüdür.”*²¹⁹

²¹⁵ Müslim, rakam; 1329.

²¹⁶ Sikâye; Mekke’de zemzemle ve su işleriyle ilgili görevdir. Ç.

²¹⁷ Müsannef Abdurrazzak, 5/83-84.

²¹⁸ es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabî, 2/407.

²¹⁹ es-Siretü’n-Nebeviyye, İbni Hişam, 4/26.

Al bu anahtarı sonsuza dek. Bir zalimden başka kimse anahtarı sizden almayacaktır.”²²⁰

İşte bu şekilde Hz. peygamber (s.a.v.), Kâbe’nin anahtarına tek başına sahip olmak istemediği gibi o anahtarı Haşim oğullarından birinin eline vermek de istemedi. Çünkü böyle bir uygulama öncelikle başkalarını tahrik edebileceği gibi egemenlik ve nüfuzu yaymanın belirtisi de olurdu. Egemenlik ve nüfuzu yayma ise peygamberlik müessesesinin önemseddiği hedeflerinden asla değildir. İşte Hıyanet edenlere, tuzak kuranlara ve zulmedenlere bile olsa iyilik ve vefa, resulullahın yolunda büyük fethin manasıdır. O halde ihtilaf noktalarımız ne kadar büyük olursa olsun, kötülük ve zulümler ne kadar birikmişse biriksin bu değerli yönetime bağlı kalmak ve bu yöntemi bir ülkenin vatandaşları olarak aramızda yaymak bize yaraşır olandır. Sonuç olarak affetmek ve karşılıklı bağışlama; taraflar, vatan ve gelecek nesiller için en iyi ve faydalı olandır. Bu gerçek, tarihin Mekke fethinde bizim için yazdırdığı hakikattir. Doğrusu bu tarihî tecrübeye uymak, sorun ve anlaşmazlıklarımıza çözüm olmaktan önce biz Müslümanlar için bir onurdur.

8. Genel Af İlanı

Mekke halkı, Resulullah (s.a.v)’a ve davasına yaptıkları türlü eziyetlere rağmen genel affa kavuştular. Hâlbuki Müslüman ordusu hepsinin köklerini kazmaya muktedir idi. Onlar Kâbe’ye yakın bir yerde toplanıp Resulullah (s.a.v.)’ın onlar hakkında vereceği kararı beklerken onlar için genel af ilan edildi. Resulullah onlara “size ne

²²⁰ es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabi, 2/407.

yapacağımı sanırsınız?” dediğinde onlar, “iyilik yapacağını sanırsınız, sen; kerem sahibi bir kardeşsin, kerem sahibi bir kardeşin oğlusun.” dediler. Bunu üzerine Resulullah, “Bu gün size kınama yoktur, Allah sizi affetsin! Gidin sizler serbestsiniz.”²²¹ dedi.

Bu genel affın sonucunda nice canlar öldürülmekten ve ya esir düşmekten kurtuldu ve birçok menkul ve gayrimenkul varlıklar sahiplerinin elinde kaldığı gibi harac²²² vergisinden de muaf oldular.

9. Genel Aftan Birkaç İstisna

Bu güzel genel affın yanı sıra erişkin ve hekim yönetimin sahip olması gereken soylu tedbir de söz konusuydu. Bu nedenden ötürü Kâbe'nin örtüsüne tutunmuş olarak bile bulunsalar bile öldürülmeleri emredilen on küsur kişi bu genel affın kapsamının dışında bırakıldılar. Çünkü söz konusu kişilerin Allah'la, Resulullah'la ve İslam'la ilgili işledikleri suçlar büyüktü. Ayrıca bu kişilerin fetihten sonra insanlar arasında fitne yayma endişesi vardı.²²³

İbni Hacer şöyle der: “Onların isimlerini dağınık hadislerden derleyerek bir araya getirdim. İsimleri; Abdu'l-Uzza b. Hatal, Abdullah b. Sa'd b. Ebû's-Serh, İkrime b. Ebû Cehil, Hüveyris b. Nükayd, Fertena, Kureybe, -bu ikisi ibnül-Ahtal'ın cariyeleriydi, Hz. peygamberi kötöleyerek şarkı söylüyorlardı- ve Abdulmuttalib oğullarının azatlısı

²²¹ es-Sünenü'l-Kübrâ, Beyheki, 9/118.

²²² Harâc; genel olarak tebaanın mal varlığından alınan vergileri ifade etmekle beraber zaman içinde özellikle toprak vergisi için kullanılmıştır. Ç.

²²³ es-Siretü'n-Nebeviyye, Ebû Şühbe, 1/451.

sare'dir. Ebû Ma'ser, Haris b. Tulatil el-Hüza'î'yi de öldürülmesi emredilenler arasında zikreder. Hakim ise Ka'b b. Zühayr, Vahşi b. Harbi ve Hind b. Utbeyi öldürülmesi emredilenler arasında zikreder.”²²⁴

Söz konusu bu isimlerin bir kısmı öldürüldü bir kısmı ise tövbe edip Müslüman oldu. Resulullah kendilerini afetti ve güzel bir Müslümanlık dönemleri oldu.²²⁵

10. Hz. Peygamberin Hutbesi ve Mekke Halkının Müslüman Olmaları

Mekke fethinin ertesi sabahı Hz. peygamberin müttefiki olan Hüzaâ kabilesinin Hüzeyl kabilesinden müşrik bir adama hücum ederek cahiliye döneminde öldürülen bir adama karşılık kendisini öldürdükleri haberi ulaştı. Buna kızan Hz. peygamber kalkıp insanlara şöyle hitap etti: *“Ey insanlar! Şüphesiz yüce Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke’yi dokunulmaz kıldı. Mekke Allah’ın dokunulmaz kılmasıyla kıyamete kadar dokunulmazdır. Bu nedenle Allah’a ve kıyamet gününe inanan kişiye Mekke’de kan akıtması ve orada bir bitki kesmesi helal olmaz. Benden önce kimseye helal olmadı, benden sonra da kimseye helal olmayacaktır, benim için de bu saat hariç helal olmadı ancak Mekke halkına kızgınlıktan bu saat hariç. Sonra çünkü dokunulmazlığına döndü. Burada olanlar burada olmayanlara anlatsın. Birisi size ‘Resulullah orada savaştı.’ derse ona deyin ki ‘Şüphesiz yüce Allah orayı Resulüne mubah kıldı size mubah kılmadı.’ Ey Hüzaâ topluluğu! Öldürmekten elinizi çekin. Eğer faydası varsa çok öldürdünüz.*

²²⁴ Fethü'l-Bari, rakam; 4280.

²²⁵ es-Siretü'n-Nebeviyye, Ebû Şühbe, 2/451.

Şüphesiz sizin öldürdüğünüzün diyetini ben ödeyeceğim. Artık bu konuşmamdan sonra öldürülenin varisi iki seçenekten birisini yapmakta serbesttir. Varis isterse katili öldürür, isterse diyet ister.”²²⁶

Hz. peygamber (s.a.v.)'in Mekke halkına yönelik yaptığı genel affın ve öldürülmesi emredilenlerden bir kısmını affetmesinin birçok olumlu etkileri oldu. Bu etki sayesinde Mekke halkının kadınları-erkekleri hürleri-azatlıları gönülden, kendi iradeleriyle Allah'ın dinine girdiler. Mekke'nin İslam sancağının altına girmesiyle insanlar gruplar halinde Allah'ın dinini seçtiler. Böylece Allah'ın nimeti tamamlandı ve şükür gerekli oldu. Resulullah (s.a.v.), erkek-kadın büyük-küçük bütün insanlarla biat²²⁷ yaptı, önce erkeklerle biat yaptı. Nitekim Resulullah erkekler için Safa tepesinde oturdu ve Müslüman olacaklarına ve güç yetirdikleri konularda Allah'a ve resulüne itaat edeceklerine dair onlardan söz aldı.²²⁸

11. Hind Binti Utbenin Affedilmesi ve Müslüman Oluşu

Resulullah (s.a.v.) erkeklerle biati gerçekleştirdikten sonra kadınlarla biat yaptı. Biat yapan kadınlar arasında Hint binti Utbe de vardı. Hint, Hz. Hamza'ya yaptığı çirkin eyleminden ötürü Resulullah'ın kendisini tanımasını istemiyordu. Hint, Resulullah'ın kendisini tanımasından endişe ettiği için kılığını değiştirdi. Resulullah kadınlarla 'Allah'a ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zinada

²²⁶ Sünen Ebû Davud, rakam; 4504.

²²⁷ Biat; İslâm devletinde idare edenle idare edilenler arasında yapılan, seçim veya bağlılık karakteri taşıyan sosyopolitik akitir. Ç.

²²⁸ es-Siretü'n-Nebeviyye, Sallabi, 2/410.

bulunmamaları, çocuklarını öldürmemeleri, açıktan ve gizliden iftirada bulunmamaları ve meşru emirlerde isyan etmemeleri' üzerine biat etti. Hz. peygamber "*hırsızlık yapmayacaklarına...*" sözünü söyleyince Hint, "Ey Allah'ın resulü! Ebû Süfyan cimri bir erkektir, bana ve çocuğuma yetecek kadar vermiyor. Onun bilgisi olmadan malından aldığım zaman benim için bir günah var mıdır?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. peygamber, "*Aşırıya gitmeden sana ve oğluna yetecek kadar malından alabilirsin.*" buyurdu. Hz. peygamber "*Zina yapmayacaklarına...*" dediğinde ise Hint, "Hür kadın zina yapar mı?" diye sordu. Resulullah kendisini tanıyınca "*Sen Hint binti Utbe misin?*" diye sordu kendisine. Bunu üzerine Hint, "Evet! Allah seni affetsin, geçmişte olanları affet." dedi.²²⁹

12. İnsanlarla Diyalog Konusunda Yüce Güç

Süheyl b. Amrın Müslüman Oluşu

Süheyl b. Amr Müslüman olma sürecini şöyle anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) Mekke'ye girip muzaffer olunca düşünmeden kendimi evime kapatmak zorunda kaldım, kapıyı üzerime kapattım. Oğlum Abdullah b. Süheyl'e 'benim için Muhammed'den güven iste, ben öldürülmeyeceğimden emin değilim.' diye haber yolladım. Muhammed ve arkadaşlarıyla olan geçmişimi hatırlamaya başladım. Geçmiş benden daha kötü kimse yoktu. Çünkü ben Hudeybiye²³⁰ gününde Resulullah'a kimsenin yapmadığı eziyetleri yaptım. Resulullah'la bu antlaşmayı yapan da bendim. Hâlbuki

²²⁹ Buharî, rakam; 5288.

²³⁰ Mekkeli müşriklerin Medine İslâm Devleti'ni resmen tanıdıklarını gösteren belgeyi imzaladıkları barış antlaşmasıdır. (6/628).

ben Bedir ve Uhud savaşlarına katılmıştım ve Kureyş ne zaman bir savaş ve benzeri harekette bulunduyrsa onlara eşlik ettim. Bunun üzerine Abdullah b. Süheyl Resulullah’a gitti, “Ey Allah’ın resülü! ona güven veriyor musun?” diye sorunca Resulullah, “*O Allah’ın güveniyle güvendedir, insanların arasına çıksın.*” buyurdu. Sonra Resulullah, etrafındakilere, “*Süheyl b. Amr ile kim karşılaşarsa ona sert ve keskin bakışlar yapmasın ki rahatlıkla toplum içine çıksın. Ömrüme yemin ederim ki Süheyl akıllı ve onurlu bir kişidir. Süheyl gibisi biri İslam’ı bilmeyecek değildir. Şüphesiz o içinde bulunduğu durumun kendisine faydalı olmadığını gördü.*” buyurdu.” Abdullah babasına gidip olup bitenleri babasına anlatınca babası Süheyl, “Vallahi Muhammed küçükken de iyiydi, yetişkinen de iyidir.” dedi. Bu gelişmeden sonra Süheyl Resulullah’a gelip gidiyordu. Süheyl, müşrik olarak Resulullah’la beraber Hüneyn savaşına çıktı sonunda Cîr’âne’de²³¹ Müslüman oldu.²³²

Şüphesiz Hz. peygamberin bu eğitsel kelimelerin Süheyl b. Amr üzerinde büyük etkisi oldu. Çünkü ömrü boyunca Resulullah’ı iyilikle övdü, sonra da İslam’a girdi ve çok güzel bir İslam dönemi oldu. Süheyl, Salih amelleri çok yapar idi.²³³

Zübeyir b. Bekar Süheyl’i şu sözleriyle anlatıyor: “Süheyl sonraları çokça namaz kılan, oruç tutan ve sadaka veren idi. Süheyl, cihat etmek üzere kendi grubuyla Şam’a gitti. Kendisinin çok oruç tuttuğu ve teheccüde kalktığı ve bu nedenle renginin solduğu söylenmektedir. Süheyl, Kur’an’ı

²³¹ Cîr’âne; Huneyn Gazvesi’nde elde edilen ganimetlerin dağıtıldığı yerdir. Ç.

²³² Hakim, 3/281.

²³³ Et-Tarihü’l-İslamî, Hümejdî, 7/216-217.

dinlediğinde çokça ağlayan biri idi, Yermuk²³⁴ savaşında bir alayın komutanı idi.²³⁵

Safvan b. Ümeyyenin Müslüman Oluşu

Abdullah b. Zübeyir Safvan'ın Müslüman olma hikâyesini şöyle anlatır: “Safvan b. Ümeyye kızıl denizin sahilindeki Şuaybe iskelesine kaçtı. Safvan, Yesar adındaki hizmetçisine-beraberinde hizmetçisinden başka kimse yoktu- “Yazık sana! Bak ne görüyorsun?” dedi. Yesar, “Bu Ümeyr b. Vehb'tir. Bunun üzerine Safvan, “Ümeyr'e ne yapayım? Vallahi beni öldürmek istemesinin dışında başka bir neden için gelmedi, Muhammed bana galip geldi, Ümeyr de Muhammed'in yanında yer aldı.” dedi. Sonra Safvan Ümeyr'e hitaben “Bana yaptığın sana yetmedi mi? Borcunu ve aileni bana yükledin sonra gelip beni öldürmek istiyorsun!” dedi. Ümeyr b. Vehb ise Safvan'a; “Babamı sana feda ederim! Ben insanların en iyi ve yakınlarına en çok bağ kuran kişinin yanından geliyorum.” dedi.

Ümeyr, Safvan'ın yanına gelmeden önce Resulullah (s.a.v.)'a, “Ey Allah'ın resulü kavmimin lideri kendini denize atmak için çıkıp kaçtı, kendisine güven vermeyeceğinden endişe etti. Babam annem sana feda olsun!” demişti. Resulullah ise “*kesinlikle kendisine eman verdim.*” demişti. Bunun üzerine Ümeyr Safvan'ın izini takip etmeye başladı.

Ümeyr, Resulullah'ın kendisine güven verdiğini Safvan'a anlatınca Safvan emin olamadı ve “Hayır! Tanıyabileceğim

²³⁴ Suriye'de Bizans egemenliğini sona erdiren ve Müslümanların bölgeye hâkim olmasını sağlayan savaş (15/636). Ç.

²³⁵ Siyerü A'lamü'n-Nübelâ, 2/195.

bir nişan bana getirmeden senle dönmem.” dedi. Ümeyr, Resulullah’a dönüp kendisine, “Ey Allah’ın resulü kaçıp kendisini öldürmek isteyen Safvan’a gidip kendisine güven verdiğinizi bildirdim. Ama Safvan, “Hayır! Tanıyabileceğim bir nişan bana getirmeden senle dönmem.” dediğinde Allah resulü, “*Al sarıgımı.*” buyurdu. Ümeyr, Resulullah’ın sarığıyla Safvan’a döndü. Bu sarık Resulullah’ın Mekke’ye girdiği gün başına sardığı yemen kürkünden bir tür kürktü. Ümeyr, sarığı aldıktan sonra ikinci kez Safvan’ı aramaya başladı, bulduğunda ise kendisine “Ey Ebû Vehb! İnsanların en hayırlısı, en çok yakınlarına sıla gösteren en iyisi ve en yumuşak huylusunun yanından sana geldim. Onun şerefi, senin şerefindir, büyüklüğü senin büyüğüdür, saltanatı senin saltanatındır, baban annen nerede? Kendi içinde Allah’ı an.” dedi. Safvan kendisine “Öldürülmekten korkuyorum.” dediğinde ise Ümeyr kendisine, “Şüphesiz o seni İslam’a girmeye davet etti. Eğer İslam’ı din olarak seçersen zaten kurtulursun, eğer seçmezsen iki ay süreyle seni muhayyer bırakır. Çünkü o insanların vefalı ve en iyisidir. Sana, Mekke’ye girdiği gün başına sardığı kürkünü gönderdi. Sen o kürkünü tanıyor musun?” dedi. Safvan, “Evet tanıyorum.” dedi. Bunun üzerine Ümeyr sarığı çıkarıp Safvan’a gösterince Safvan, “Evet aynen bu sarıktı.” dedi ve dönüp Resulullah’a gitti. O sırada Resulullah (s.a.v.) Mescid’i-Nebvî’de sahabelere ikindi namazını kıldırıyordu. Safvan “Gün ve gecede kaç defa namaz kılıyorsunuz?” diye sorduğunda Ümeyr, “Beş defa” diye yanıtladı. Safvan, “Muhammed mi onlara kıldırıyor?” diye sorduğun da ise Ümeyr “Evet” dedi. Resulullah selam verince Safvan, “Ey Muhammed! Ümeyr b.Vehb kürkünü bana getirerek senin, sana

gelmem için beni davet ettiğini ve eğer bir seçeneğim olmazsa bana iki ay süre tanıyacağını söyledi. diye haykırdı. Bunun üzerine Resulullah, Safvan'a "*Ey Ebû Vehb in.*" dedi. Safvan "Hayır vallahi bu konuda bana net bir şey demedikçe inmem" demesi üzerine Resulullah, "*Sana dört ay süre mühlet.*" buyurdu. Böylece Safvan indi.²³⁶

Resulullah (s.a.v.) Hevazin kabilesiyle savaşmak için onlara doğru yola çıktı. Safvan henüz kâfir olmasına rağmen Resulullah'la yola çıktı. Resulullah Safvan'a haber gönderek kendisinden zırh ödünç almak istedi. Safvan Resulullah'a "Kendi isteğimle mi vereceğim yoksa zorla mı?" demesine karşılık Resulullah, "*iade edilmek üzere ödünç olarak*" diye yanıt verdi. Böylece Safvan yüz adet zırhı Resulullah'a ödünç olarak verdi. Resulullah Safvan'a zırhları Hüneyn'e taşımasını emretti. Böylece Safvan Hüneyn ve Taif savaşlarında hazır bulundu. Sonrasın Resulullah Cî'rane'ye döndü. Resulullah ganimetler arasında yürüyüp ganimetlere baktığı sıralarda Safvan yine Resulullah'la beraberdi. Bir an Safvan'ın gözleri çobanlarının nezaretinde olan develerle ve koyunlarla dolu bir vadiye ilişti. Safvan vadiye bakmaya devam ediyorken Resulullah kendisini gördü ve kendisine "*Ey Ebû Vehb! Bu vadiyi beğendin mi?*" diye sordu. Safvan "evet" diye yanıt verirken Resulullah kendisine "*Bu vadi içindekilerle birlikte senindir.*" buyurdu. Bunun üzerine Safvan, "Böyle bir cömertlikten ancak bir peygamber hoşnut olabilir, Allah'tan başka hiçbir ilahın olmadığına ve Muhamed'in onun kulu ve resülü olduğuna şahitlik ederim." diyerek o anda Müslüman oldu.²³⁷

²³⁶ Delail, Beyhakî, 5/46.

²³⁷ Kenzü'l-Ümmal, rakam, 30170; el-Meğazi, Vakidi, 3/853.

Bu hadisede Hz. peygamber (s.a.v.)'in, Müslüman olma anına kadar Safvan b. Ümeyye'yi İslam'a ısındırmaya çalıştığını görüyoruz. Hz. peygamber, önce kendisine güven vererek sonrasında karar vermesi için dört ay kendisini muhayyer bırakmasıyla ardından da normal bir insanın vermeyeceği bol miktarda kendisine mal vermesiyle bu ısındırmayı gerçekleştirdi. Nitekim Hz. peygamber Mekke'nin ileri gelenlerine verdiği gibi Safvan'a da ilkin yüz deve verdi, sonra da bir vadi dolusu deve ve koyun verdi. Bu nedenle Safvan, "Böyle bir cömertlikten ancak bir peygamber hoşnut olabilir." Dedi ve hemen Müslüman oldu.²³⁸ Safvan b. Ümeyye Hz. peygamberin bu cömertliğini "Vallahi Resulullah bana insanların en sevimsizi iken bana verdiğini verdi, bana insanların en sevimlisi oluncaya kadar durmadan verdi."²³⁹ sözleriyle dile getirmektedir.

İkrime b. Ebû Cehlin Müslüman Oluşu

Abdullah b. Zübeyr (r.a.) İkrime b. Ebû Cehil'in Müslüman olma sürecini şöyle anlatır: "İkrime b. Ebû Cehil'in eşi Ümmü Hekim (r.a.) Resulullah'a, "Ey Allah'ın resulü! İkrime senden kaçtı Yemen'e gitti, onu öldürmenden korktu ona güven ver." deyince Resulullah, "*İkrime güvendedir.*" buyurdu. Ümmü Hakim, Rumî bir hizmetçisiyle İkrime'yi bulmak için yola koyuldu. Hizmetçisi yolda kendisine yaklaşmak istedi. Ümmü Hakim Mekke'de bir kabileye gelinceye kadar kendisini oyaladı, kabileden yardım istedi. Böylece hizmetçisini bağladılar. Ümmü Hekim, kocası

²³⁸ et-Tarihü'l-İslamî, Hümeydi, 7/220.

²³⁹ Müslim, rakam, 2313.

İkrime'ye Tihame'nin²⁴⁰ sahillerinden bir sahilde deniz yolculuğu yapmak üzereyken yetişti. O sırada gemici İkrime'ye, "Kurtulmaya çalış" dedi. İkrime "Nasıl kurtulayım." diye karşılık verince gemici "La ilahe illellah söyle." dedi. İkrime ise "Bunu söylemekten başka hiçbir nedenden ötürü kaçmadım." dedi. Tamda bu konuşmalar İkrime ile gemici arasında geçerken Ümmü Hakim yanlarına vardı. Ümmü Hâkim, "Ey amcaoğlu! İnsanların en çok akrabasına ilgi gösterenin, en iyisi ve hayırlısı olan birinin yanından geliyorum. Kendini helak etme!" diyerek İkrime'nin gitmemesi için ısrar etti. Böylelikle İkrime, eşi kendisinin yanına varıncaya kadar bekledi. Ümmü Hakim eşi İkrime'ye "Doğrusu Allah'ın resulü Muhammed'den senin için güven istedim." dedi. İkrime "Sen mi istedin?" diye sordu. Ümmü Hakim'in "Evet ben kendisiyle konuştum, sana güven verdi." diye yanıtlaması üzerine İkrime eşiyle döndü.

İkrime, yolda eşine "Rumî hizmetçin tarafından neyle karşılaştın?" diye sorduğunda eşinin hizmetçinin durumunu anlatması üzerine İkrime hizmetçiyi öldürdü. İkrime hizmetçiyi öldürdüğünde henüz Müslüman olmamıştı. İkrime Mekke'ye yaklaşınca Resulullah ahabını "*İkrime b. Ebû Cehil iman ve hicret ederek geliyor, babasını sövmeyiniz. Çünkü ölüyü sövmek sağ olanlara eziyet verdiği gibi ölüye de ulaşmıyor.*" diye uyardı.

İkrime bu sıralarda eşine yaklaşmak istemeye başlasa da eşi kendisine "Sen kâfirsın, ben Müslüman'ım." diyerek buna müsaade etmiyordu. Bunun üzerine İkrime eşine "Beni sana yaklaştırmaktan alıkoyan şey büyük bir şeydir." diyordu.

²⁴⁰ Tihame; Arabistan'ın Kızıldeniz sahilindeki dar kıyı ovasıdır. Ç.

Hız. peygamber (s.a.v.) İkrime'yi gördüğünde gelişine sevincinden üzerinde ridası olmadığı halde İkrime'nin üzerine atladı. Sonra Resulullah oturdu, İkrime ve başı kapalı bir şekilde eşi Resulullah'ın ününde durdular. İkrime, "Ey Muhammed! Bu bana, senin bana güven verdiğini bildirdi bana." deyince Resulullah, *"Doğru söylüyorsun, sen güvendesin."* buyurdu. İkrime "Peki neye çağırırsın Ya Muhammed?" diye sorduğunda ise Resulullah, *"Allah'tan başka ilahın olmadığına ve benim Allah'ın resulü olduğuma şahitlik etmeye, namaz kılmaya, zekât vermeye ve şunu yapmaya bunu yapmaya-İslam ilkelerini sayarak- seni davet ediyorum."* buyurdu. Bunun üzerine İkrime şöyle dedi: "Vallahi sen hakkın ve güzelin dışında bir şeye davet etmiyorsun. Şüphesiz sen bizi bunlara davet etmeye başlamadan önce de en doğru sözlümüz ve en iyi olanımızdın." İkrime sonra da kelime-ı şهادeti getirerek Müslüman oldu. Resulullah İkrime'nin Müslüman olmasına sevindi²⁴¹ ve kendisine *"Her hangi birine verdiğim bir bir şeyi bu gün benden istersen mutlaka sana veririm."* dedi. İkrime Resulullah'ın bu kelâmına "Şüphesiz ben senden sana yaptığım her türlü düşmanlık, sana kötülük yapmak için yaptığım her yürüyüş, senle savaşmak için karşılaştığım her mekân ve yüzünde olsun arkanda olsun söylediğim her kötü laf için bana mağfiret dilemeni isterim." sözüyle karşılık verdi. Bunun üzerine Resulullah *"Alah'ım! İkrime'nin bana yaptığı her düşmanlığını, senin nurunu söndürmek için gerçekleştirdiği her yürüyüşünü ve yüzüme veya arkamdan bana söylediği kötü sözlerini af et."* diye İkrime'ye dua etti. Bunun sonucunda İkrime Resulullah'a "Ey Allah'ın resulü

²⁴¹ es-Siretü'n-Nebeviyye, Sallabî, 2/410.

hoşnut oldum. Allah'ın yolunu engellemek için infak ettiğimin iki katını Allah yolunda infak edeceğim. Allah'ın yolunu engellemek için yaptığım savaşın iki katını Allah yolunda gerçekleştireceğim.” Dedi sonra da Yermük savaşında Şehit edilinceye kadar savaşmak için gayret gösterdi.”

İkrime İslamla şereflendikten sonra Resulullah, eşi Ümmü Hekim'i eski nikâhıyla kendisine iade etti.²⁴²

Hz. peygamber'in İkrimeyle muamelesi yumuşak ve şefkatli idi. Bu yumuşak muamelesi bile tek başına İkrime'yi İslam'a cezp etmek için yeterliydi. Nitekim Hz. peygamber acele edip ridasını giymeden kendisini karşıladı, kendisine tebessüm e merhaba etti. Hatta bazı rivayetlere göre kendisine “*Hicret eden kervana merhaba!*”²⁴³ dedi.

İkrime Hz. peygamberin bu davranışlarından etkilendi, duyguları harekete geçti, böylece Müslüman oldu. Ayrıca Ümmü Hekim'in yaptıkları da eşinin Müslüman olmasında etkili oldu. Nitekim Ümmü Hekim; eşi için Resulullah'tan güven aldı, Allah kendisini İslam'a hidayet ettiği gibi eşini de İslam'a hidayet etmesi umuduyla kendini riske atıp kocasını aramaya koyuldu. Eşi kendisine yaklaşmak istediğinde, eşinin kâfir kendisinin Müslüman olduğunu neden olarak göstererek buna engel oldu. Bunun sonucunda İslam dini İkrime'nin gözünde büyük görünmeye başladı ve İkrime büyük bir dinin önünde olduğunun farkına vardı. Ümmü Hekim, İkrime'nin İslam hakkında ilk düşünmeye başlaması sırasında zihin dünyasına bu şekilde bir tablo nakşetti.

²⁴² Meğazi, Vakidî, 2/851-853.

²⁴³ Sünen Tirmizî, rakam; 2735.

İkrime, Müslüman oluşunu Resulullah (s.a.v.)’in önünde gerçekleştirmekle taçlandırdı. O Müslümanlığı konusunda samimi idi. Nitekim o Resulullah’tan hiçbir dünyalık istemedi, sadece geçmiş günahlarının mağfireti için Rasülulah’tan dua istedi, cahiliye döneminde infak ettiğinin iki katını Allah yolunda infak edeceğine ve cahiliye döneminde yaptığı savaşın iki katı kadar cihat edeceğine dair Resulullah’ın önünde yemin etti. Doğrusu ikrime verdiği sözü yerine getirdi. Nitekim kendisi canını ve malını Allah yolunda feda ettikten sonra Yermük savaşında şehit oluncaya dek ilkin riddet savaşlarında sonrada Şam diyarlarının fetihlerinde en cesaretli mücahitlerden ve komutanlardan oldu.²⁴⁴

Füdale b. Ümeyrin Müslüman Oluşu ve Hz. peygamberin kendisini Affetmesi

Hız. peygamber (s.a.v.) fetih yılında Kabe’yi tavaf ederken Füdale b. Ümeyr kendisini öldürmek istedi. Füdale Hız. peygambere yaklaştığında Hız. peygamber kendisine “*Füdale sen misin?*” diye sordu. Füdale “evet benim Ey Allah’ın Rasülü!” diye yanıt verin Hız. peygamber kendisine “*için ne söylüyor idi?*” diye Füdaleye sordu. Füdale, “İçim bir şey söylemiyordu, Allah’ı zikir ediyordum.” dedi. Bunun üzerine Hız. peygamber tebessüm ettikten sonra kendisine “*Alahtan mağfiret dile*” dedi, ardından elini Füdalenin göğsüne koydu. Böylece Füdalenin kalbi sukunete erdi. Bununla ilgili Füdale şöyle derdi: “Vallahi Hız. peygamber elini göğsümden kaldırıncı Allah’ın hiçbir yaratığı ondan bana daha fazla sevimli değil idi.” Füdale Hız. peygamberle yaşadığı bu hadiseden sonraki bir durumunu şöyle anlatıyor “Aileme

²⁴⁴ *et-Tarihü’l-İslamî*, Hümejdî, 7/220.

dönmek yola koyuldum. Yolda kendisiyle ara ara konuştuğum bir kadının yanından geçtim. Kadın ‘gel konuşalım’ dedi. Ben ‘yok’ dedim ve

‘Gel konuşalım dedi ben yok dedim

Buna Allah ve İslam dini sana yasaklar dedim

Şayet putların kırıldığı gün Muhammed ve neferlerinin gerçekleştirdiği fethi görseydin

Allah’ın dininin apaçık şirkin ise yüzünün karanlıkla kuşatıldığını görecektin.”

beyitlerini söyleyerek ilerledim.”²⁴⁵

Ey Ümmü Hanı Senin Himaye Ettiğini Biz de Himaye Ederiz

Ebû Talib’in kızı Ümmü Hani anlatıyor: “Resulullah Mekke’nin yukarı tarafına vardığında Mahzum oğularından, kocam tarafından bana akraba olan iki adam kaçıp evime sığındılar- Ümmü Hanı Mahzum kabilesinden Hübeyre b. Vehb’in eşiydi- Kardeşim Ali b. Ebû Talip yanıma gelerek “Vallahi ikisini öldüreceğim.” dedi. Bunun üzerine evimin kapısını üzerlerine kapattım, sonra Mekke’nin yukarı tarafında olan Resulullah’a gittim. O sırada Resulullah, içinde hamur kalıntısı olan bir çanaktaki suyla yıkanıyordu, kızı Fatıma ise görünmemesi için kendisini elbisesiyle örtüyordu. Resulullah yıkandıktan sonra elbisesini alıp giydi, ardından sekiz rekât kuşluk namazını kıldı., sonrasında bana dönerek “*Ey Ümmü Hani! Merhaba hoş geldin. Ne için geldin?*” dedi. Ben de evime sığınan iki adamla Ali’nin

²⁴⁵ *es-Siretü’n-Nebeviyye*, İbn Hişam, 4/59-60.

durumunu bildirdim. Bunun üzerine Allah resulü “*Senin himaye ettiğini biz de himaye ederiz, senin güven verdiğine biz de güven veririz. Ali onları öldürmesin*” buyurdu.”²⁴⁶

Kureyşin Şairi Abdullah b. Ziba’rânin Müslüman Oluşu

Mekke fethedilince Abdullah b. Ziba’râ es-Sehmî Necran’a²⁴⁷ kaçtı. Oradayken Hassan b. Sabit’in hakkında söylediği şiirler kendisine ulaştı. Abdullah b. Ziba’râ İslam için azılı bir düşman idi. Hassan b. Sabit kendisini şiirlerinde korkaklık ve kaçmakla ayıpladı. Hasan bir şiirinde kendisine şöyle demişti:

“Nefreti seni Necran diyarlarına getirten bu yüce Muhammedi Allah bizim için yaşatsın,

Sana da hep zillet dolu ve uğursuz bir hayat yaşatsın.”²⁴⁸

Hassan b. Sabit şiirlerinde Abdullah b. Ziba’râ’nın ve neslinin üzerine Allah’ın gazabının inmesini ve ebedi olarak kötü ve acı azapta kalmasını diliyordu.²⁴⁹ Hassan’ın bu tür beyitleri uçuştı ve Abdullah b. Ziba’râ’ya ulaştı. Bunu üzerine Abdullah b. Ziba’râ’yı sıkıntı sardı ve düşünmeye başladı. Sonra Allah kendisi için iyilik irada etti. Böylece İslam’a girmeye karar verdi. Abdullah b. Ziba’râ bu kararın ardından Mekke’nin yolunu tuttu, Resulullah (s.a.v.)’ı aradı, İslam’ını ilan etti ve Resulullah’tan, şahsına ve İslam dinine yaptığı her türlü düşmanlık için mağfiret

²⁴⁶ Buharî, rakam; 3171.

²⁴⁷ Suudi Arabistan’ın güneybatısında tarihi bir şehir. Ç.

²⁴⁸ *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 4/307.

²⁴⁹ *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Sallabî, 2/424.

istemesini diledi. Bu dileği üzerine Resulullah, “*Şüphesiz İslamiyet kendisinden önce işlenmiş günahları siler.*” buyurdu²⁵⁰ sonra Abdullah b. Ziba’râ’yı kendisine yaklaştırdı, kendisiyle ünsiyet kurdu ardından kendisine bir hülle giydirdi.

Abdullah b. Ziba’râ (r.a)’nın Müslüman olduktan sonra Resulullah (s.a.v)’tan özür dileklerinin yer aldığı birçok güzel şiir söylediği konusunda râviler ittifak halindeler.²⁵¹

İbn Kesir (ö. 774/1373) Abdullah b. Ziba’râ hakkında şöyle der: “Abdullah b. Ziba’râ İslam’ın en büyük düşmanlarından ve kabiliyetini Müslümanları hicvetmekte kullanan şairlerden idi. Sonra Yüce Allah, tövbe edip İslam’a dönüş yapmayı İslam dinini destekleyip müdafaa etmesini kendisine lütfetti.”²⁵²

Abdullah b. Ziba’râ’nın Resulullah (s.a.v)’ı övdüğü, İslam’la savaştığına ve İslam’a geç girdiğine pişmanlığını ifade ettiği muhteşem Arapça şiirlerinden birisi şu anlamları içermektedir:

“Belalar ve dertler uykuyu engelledi,

Gecenin başları ise karanlık ve huzursuzluk doludur.

Çünkü Hz. Ahmed’in beni ayıpladığı haberini gece aldım,

Sitmaya müptela olmuş gibi gecelendim.

Ey bineğin yanlarında taşıdıkların en hayırlısı, cömert ve cesaretli!

²⁵⁰ el-Meğazi, 2/848.

²⁵¹ es-Siretü’n-Nebeviyye, Sallabî, 2/424.

²⁵² el-Bidaye ve’n-Nihaye, 4/308.

Sapkınlığın içinde şaşırıp kalmışken sana söylediklerimden özür diliyorum.

Sehm ve Mahzum kabilelerinin en sapkın planı bana emrettikleri günlerde,

Sapkınlık yolunu izlediğim günlerde.

Sapkınlığın durumu beni yönetiyordur ki onların durumu uğursuzdur.

Bu gün gönlüm Muhammed peygambere iman etti,

Bu konuda hata eden mahrumdur.

Düşmanlık dönemi geride kaldı, düşmanlık nedenleri kalmadı,

Düşmanlık yerini diyaloglara ve hilme bıraktı.

Babam ve annem sana feda olsun hatamı affet,

Sen rahmet sahibisin rahmet edilensin.”

İşte bu şekilde hiçbir Mekke halkının ırzına geçilmeden veya hiç birinin malı yağmalanmadan bu büyük fetih gerçekleşti. Bilakis Müslümanların Mekke'ye girme günü bir önceki günden daha çok güvende idi. Nitekim Kureyş henüz istemeden kendilerine güven verildi. Hz. Muhammed (s.a.v)'in komutasında bırakın kureyşin güveni istemesini bu konuda müzakereye bile muhtaç edilmediler.

Hz. peygamber (s.a.v) bu şekilde büyük affıyla Kureyş'in gönüllerini kazanma imkânını yakaladı ve bu mukaddes dinin hoşgörüsünün dışında bir şeyi düşünme fırsatını Kureyşe sunmadı. Affın gücüyle, derinliğiyle İslam dini Mekkelilerin gönlüne girdi ve birer düşman olmaktan onları Müslümanları ve insanî davalarını en çok sahiplenen insanlara dönüştürdü.

Doğrusu bu affı ve hoşgörölü adaleti düşünüp detaylarında göz gezdirdikçe af ve adaletin parlaklığının artığını görürüz. Şüphesiz ölkemiz ve birçok Müslöman ölkesi hat-ta bütün insanlık bu vakıaları uzun zaman incelemesi gere-kir. Tabi ki şu birbirine zıt iki tablonun karşısında şaşkınlı-ğı göstermek için değil: Birincisi: Kureyş'in Müslömanla-ra karşı bütün ceberutluğuyla, zulmüyle ve kahriyle oluş-turdıkları tablo. İkincisi tablo ise Hz. peygamberin komu-tasıyla ve risaletinin rehberliğiyle bizlere Müslömanların gerçek yüzünü resmetmektedir. Nitekim onun peygamber-liğı, eksiksiz af ve kapsamlı adalet ile yeni bir dönem başlat-mak için geçmişin karanlık dönemine göz yummuştur.

Bizler zulme uğramış olsun zölüm yapmış olsun bütün vatandaşları bilgi edinmeye, anlamaya ve düşünmeye çağı-rıyoruz, geçmişin sayfalarını kapatıp halı hazır ve gelecekle ilgilenmek, inşa etmeye doğru ileri yol almak, görevleri bö-lüş-türmek ve hakları korumak gibi Resulullah'ın ve ashabı-nın uyguladığı düsturlara uymaya davet ediyoruz.

18. Huneyn Gazvesi ve Hz. Peygamberin Hevazinle Diyaloğu

Bu konuyla ilgili iki ayeti kerime şöyledir: “*Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız. Sonra Allah, Resûlü ile mü’minler üzerine kendi katından güven duygusu ve huzur indirdi. Bir de sizin göremediğiniz ordular indirdi ve inkâr edenlere azap verdi. İşte bu, inkârcıların cezasıdır. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediği kimsenin tövbesini kabul eder. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”²⁵³

Kuran’ı Kerim “*yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız.*” ayetiyle Müslümanların mağlup olduğunu, Hz. peygamber ve sahabeden az bir nefer hariç hepsinin kaçtıklarını açıklamaktadır.

²⁵³ Tövbe, 9/25-27.

Yine Kuran'ı Mübin "*Sonra Allah, Resûlü ile mü'minler üzerine kendi katından güven duygusu ve huzur indirdi.*" buyruğuyla yüce Allah'ın bu savaşta resulünü desteklediğini, kendisinin ve mü'minlerin üzerine itminan ve huzur indirerek kendisini onurlandırıldığını beyan etmektedir.

Ayrıca Kuran'ı Kerim "*Bir de sizin göremediğiniz ordular indirdi ve inkâr edenlere azap verdi. İşte bu, inkârcıların cezasıdır.*" ayetiyle yüce Allah'ın peygamberi Hz. Muhammed'i Huneyn'de meleklerle desteklediğini bildirmektedir. Yüce Allah "*Sonra Allah, bunun ardından yine dilediği kimsenin tövbesini kabul eder. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*" ayetiyle de kullarının tövbesini kabul edeceğini ve dilediğini tövbeye muvaffak ettiğini açıkladı.

Allah'ın lütfuyla Müslümanlar Hevâzin²⁵⁴ kabilesine galip geldiler ve bir kısım çocuk ve kadınları Müslümanlara esir düştüler. Savaş bittikten sonra Hevâzin'dan bir heyet Müslüman olduktan sonra Ci'rane'de²⁵⁵ bulunan Resulullah (s.a.v)'a gelerek "Ey Allah'ın resulü! Bizler köklü bir soy ve aşiretiz. Başımıza gelen malumdur. Bize iyilik yap Allah'ta sana iyilik yapsın" diye iyilik isteğinde bulundular. Heyetin sözcüsü Züheyr b. Sered kalkıp Resulullah'a "Ey Allah'ın resulü! Hangarlarda bulunan esirlerin bir kısmı ancak sana kefil olup sana bakan teyzelerin ve sütannelerindir. Şayet bizler ibn Ebi Şimr'e veya Numan b. Münzura yenilip esir düşseydik şefkat ve yardımını umut ederdik. Sen ise Allah'ın resulü ve bakılanların en hayırlısısın." dedikten sonra

²⁵⁴ Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Ç.

²⁵⁵ Ci'rane; Huneyn Gazvesi'nde elde edilen ganimetlerin dağıtıldığı yerdir, Mekke ile Tâif arasında, Mekke'ye 9 mil uzaklıktadır.

“Ey Allah’ın resulü! Bize iyilik yaparak hayırhah ol
Çünkü sen iyiliğini umut edip beklediğimiz kişisin.”

Beytiyle başlayan ve

“Sütlerini emdiğin kadınlara iyilik yaparak hayırhah ol,
Hanı onların temiz sütünden ağzın doluyordu.

Hanı sen küçük bir çocuktun sütlerini emiyordun,

Hanı senin içtiği veya içmeden bıraktığın süt sana iyi geliyordu.”

Beyitleriyle biten şiirini okudu. Heyet sözcüsünün bu sözleri bütün esirleri kurtulmasına sebep oldu. Böylece Resulullah’ın onlara iyilikleri eski dönemde olduğu gibi yeni dönemde genelde ve özelde adata üzerlerine yağdı.²⁵⁶

Resulullah heyetin söylediklerini dinledikten sonra kendilerine “*Kadınlarınız ve çocuklarınız mı yoksa mallarınız mı size sevimlidir?*” diye bir soru yöneltti. Heyet “Ey Allah’ın resulü! Bizi değerlerimizle mallarımız arasında mı muhayyer bıraktınız? Tabi ki çocuklarımız ve kadınlarımız bize daha sevimlidir.” diye yanıtladı. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: “*Bana ve Abdulmuttalib oğullarına düşen sizindir. Ben insanlara namaz kıldırıdıktan sonra kalkıp ‘Bizler çocuklarımız ve kadınlarımız konusunda Resulullah ile Müslümanlardan Müslümanlar ile Resulullah’tan şefaet diliyoruz.’ Deyiniz. O zaman esirlerinizi size veririm ve size mağfiret dilerim.*”

Rasüllullah (s.a.v) öğle namazını insanlara kıldırıdıktan sonra heyet kalkıp Rasüllullah kendilerine emrettiğini

²⁵⁶ el-Bidaye ve’n-Nihaye, 4/308.

söylediler. Bunun üzerine Resulullah “*Bana ve Abdulmutalib oğullarına düşen sizindir.*” buyurdu. Akabinde muhacirler “Bize düşen pay Allah’ın resulüne aittir.” dediler. Sonra ensar da “Bize düşen pay Allah’ın resulüne aittir.” dediler. Akra b. Habis “Ben ve Süleym oğulları paylarımızı vermiyoruz” dedi. Uyeyne “Ben ve Fezare oğulları paylarımızı vermiyoruz” dedi. Abbas b. Mirdas es-Sülemî ise “Ben ve Süleym oğulları paylarımızı vermiyoruz” dedi. Bunun üzerine Süleym oğulları “Hayır! Bize düşen pay Allah’ın resulüne aittir.” dediler. Akabinde Abbas b. Mirdas Süleym oğullarına “Siz beni zayıflattınız mı?” dedi. Bunun üzerine Resulullah “*Sizden hakkını alan herkese her bir insan yerine payının ilk ganimetinden altı hisse vardır. O halde insanlara kadınlarını ve çocuklarını geri verin.*” diye emretti.²⁵⁷

Konu bir başka rivayete göre şöyle gelişir: “Resulullah (s.a.v) *‘Doğrusu bu kardeşlerin iz tövbe ederek bize geldiler, ben esirlerini kendilerine geri vermek istedim. Sizden kim buna gönlü razı olursa yapsın. Sizden kim de, Allah’ın bize ganimet kılacağıının ilkinden kendisine verinceye dek kendi payına sahip olmak istiyorsa yapsın!’* şeklinde mü’minlere hitap etti. İnsanlar “Ey Allah’ın resulü onlar için hoş gördük.” dediler. Resulullah onlara “*Bizler bu konuda izin verenler ile vermeyenleri birbirinden ayırt edecek değiliz. Gidiniz, erbaşlarınız sizin bilgileri bize getirsinler.*”buyurdu. Böylece insanlar döndüler, erbaşlar kendileriyle konuştuktan sonra Rasülülâh’a dönüp insanların bundan hoşnut olduklarını ve b konuda izin verdiklerini haber verdiler.”²⁵⁸

²⁵⁷ Müsned Ahmed, 2/184.

²⁵⁸ Buharî, rakam; 4318.

1. HEVAZİN KABİLESİNİN LİDERİ MALİK B. AVF'İN MÜSLÜMAN OLUŞU

Rasûlûlah (s.a.v) Hevâzin kabilesinin İslam'a girmesine sevinmiş idi, Liderleri Malik b. Avf en-Nesrî'yi sorduğunda Taif'ta Sakif kabilesinde olduğunu haber verdiler. Rasûlûlah kendilerini Malik b. Avf'ın müslüman olup gelmesi halinde ailesini ve malını kendisine iade edeceğine ve kendisine yüz deve vereceğine dair söz verdi. Malik müslüman olarak Resulullah'ın yanına döndü. Resulullah kendisini ağırladı ve kendi kavmine ve bazı komşu kabilelere vali yaptı.

Malik b. Avf etkilendi, kabiliyetiyle Hz. Peygamber (s.a.v)'in övgüsünü iyice gerçekleştirdi ve şöyle dedi:

“Bütün insanlık içinde Muhammed gibisini ne gördüm ne de duydum

İstenildiğinde bol verdi bol vefada bulundu,

Sen istediğinde yarın olacaklardan sana haber verir.

Ordu mızrakla dişlerini gösterip kılıçları kuşanınca,

Görürsün osavaşın tozu ortasında yavrularını yöneten, gözlem yerinden örtünen bir aslan gibidir,”

Doğrusu Hz. peygamber (s.a.v) düşmanlarıyla tutumu son derece yumuşak idi. O bu hikmetli tutumuyla Hevâzin kabilesini ve müttefiklerini İslam'ın safına kazanabildi ve bu güçlü kabileden, bölgede putperestlik gücünü dövercek bir mızrak başı elde etti. Bu mızrakı kullanan ise Taif'te Sakif kabilesi ile savaşmış onları sıkboğaz eden Hevâzin kabilesinin lideri alik b. Avf idi. Nitekim Sakif kabilesinin liderleri, İslam her yerden Taif'i kuşattıktan ve Taif

hareket ve ticaret yapamaz hale geldikten sonra bu çıkmazdan kurtulmak için düşündüler. Bunun sonucunda Ürve b. Mes'ud es-Sakafî gibi Sakif'in bazı liderleri İslam'ı seçtiler. Hz. peygamber Huneyn ganimetlerini dağıttıktan ve Ci'rane'de niyet edip ömre yaptıktan sonra Medine'ye doğru yol alırken Ürve b. Mes'ud, kendisine yetişmek için acele etti ve Hz. peygamber Medine'ye yetişmeden kendisiyle bir araya geldi, Müslüman olduğunu ilan edip Taif'a döndü-Ürve b. Mes'ud, Sakif kabilesinin sevilen liderlerinden idi- Sakif'i İslam'a davet etti, evinin yüksen yerinden ezan okurken Sakif'ten bazı kimselerin kendisine ok atması sonucunda yaralandı ve halkının kendisini, Taif'in ablukasında şehit düşen Müslümanlarla defnetmelerini istedi.²⁵⁹

Doğrusu kişi, Hz. Peygamber (s.a.v)'in Allah'ın dinini hakim kılmak için insanlarla muamelesindeki ve hızlı çalışmasındaki bilgisine hayret etmiyor değil. Nitekim Hz. Peygamber putperestliğin sembollerini, şirk ibadetlerinin yapıldığı yerleri ve etraflarındaki putları ortadan kaldıracı, ayrıca İslam ülkesine eklenen topraklara yönelik örgütsel programlar düzenledi. Örneğin Hz. Peygamber İtab b. Üseyd'i Mekke'ye vali, Muaz b. Cebel'i; rehber, yönlendirici, muallim ve eğitimci,²⁶⁰ Malik b. Avf'i ise Hevazîn kabilesine²⁶¹ komutan ve mücahit olarak tayin etti. Bunları yaptıktan sonra Hz. Peygamber ümresini yaptı ve Medine'ye döndü.

²⁵⁹ es-Siretü'n-Nebeviyye, İbn Hişam, 4/192.

²⁶⁰ es-Siretü'n-Nebeviyye, İbn Hişam, 4/153.

²⁶¹ es-Siretü'n-Nebeviyye, 443.

2. ŞAİR KA'B B. ZÜHEYR'İN MÜSLÜMAN OLUŞU

Babası gibi şair olan Ka'b b. Züheyr, Resulullah (s.a.v)'ın Taif'ten dönüşünden sonra Resulullah'a gitti. Ka'b Resulullah'ı şiirleriyle kötülüyor idi. Mekke'nin fethinden sonra dünyası daraldı, kendisini sıkıntı bastı. Kardeşi Büceyr, tövbe edip Müslüman olması ve Resulullah'a gitmesi konusunda kendisini ikna etmeye çalıştı, aksi durumda akıbetinin kötü olabileceğini söyledi. Bunun üzerine Ka'b, Resulullah'ı övdüğü ve 'Banet Suad' adıyla şöhret bulan şiirin söyledi.

Ka'b, kardeşi Büceyr'in teşvikiyle Medine'ye vardı, Resulullah (s.a.v)'ın sabah namazını kıldığı bir zamanda huzuruna girdi, sonra kendisine yaklaşarak oturdu, Resulullah'ın elini tuttu-Resulullah kendisini tanımıyor idi- Resulullah'a "Ka'b b. Züheyr tövbe ederek, Müslüman olarak geldi senden güven istiyor. İstedliğini kabul ediyor musun?" dedi. Bunun üzerine ensardan biri Ka'b'ın üstüne atlayarak *"Ey Allah'ın resülü! Beni bu Allah'ın düşmanıya baş başa bırak boynunu vurayım."* dedi. Resulullah, *"Bırak! Çünkü tövbe ederek geldi."* buyurdu. O sırada Ka'b, kafiyeleli lam harfiyle biten şiirini okudu. Bu şiiri şu beyitlerle başlıyor:

"Suad (sevgili) uzaklaştı ayrıldı, bu gün gönlüm aşka duçar ve yaralıdır,

Gönlüm ondan sonra iple bağlı, kurtarılmamış esirdir."

Tan vaktinde suad, kervanlar hareket ederken,

Tatlı nameli, mahmur bakışlı, gözü sürmeli bir ceylandı."

Kasidenin birkaç diğer mısrası şöyledir:

“Doğrusu peygamber, doğru yolu gösteren bir nurdur,
Kötülükleri yok etmek için Allah’ın sıyrılmış keskin kılıçlardan bir kılıçtır.

Kureyş’ten bir grup genç içerisinde Mekke vadisinde İslami kabul ettiklerinde,

Sözcüleri onlara, “Medine’ye hicret ediniz.” dedi.

Onlar izzet ve vakar sahibi yiğitlerdir,

Zırhları, Davud’un işleyip harpte giydiği demir gömleklerdir.”

Ka’b, bu kasidesini Rasulüllah (s.a.v)’a okuduğunda Rasulüllah’ın kendisine kendi hırkasını (bürde) verdiği söylenmektedir.²⁶² Bu hırka, halifelere intikal eden hırkadır.²⁶³ İbn Kesir (ö.774/1373) bu hadisenin son derece şöhret bulan konulardan olduğunu söyler.²⁶⁴

Ka’b, yukarda bir kısmını verdiğimiz, mühacirleri övün beyitlerini söyledikten sonra Resulullah (s.a.v) kendisine “*Neden ensarı da iyilikle yad etmedin, nitekim Ensar hayırla yad etmeni hak ediyor.*” buyurdu.²⁶⁵ Bunun üzerine Ka’b şu beyitleri okudu:

²⁶² Muâviye tarafından 20.000 dirhem karşılığında Kâ’b’ın vârislerinden satın alınan, Emeviler ve Abbâsiler zamanında halifelerce korunan ve törenlerde giyilen hırkanın Moğollar’ın Bağdat’ı istilâsı sırasında yandığı kaydedilir; ancak daha sonra hırkanın yangından kurtulmuş olduğu ileri sürülmüştür. Kâ’b’a ait olduğu rivayet edilen bir hırka günümüzde İstanbul’da Topkapı Sarayı Müzesi’nde muhafaza edilmektedir. Ç.

²⁶³ es-Siretü’n-Nebeviyye, İbn Hişam.

²⁶⁴ el-Bidaye ve’n-Nihaye, 4/373.

²⁶⁵ el-Bidaye ve’n-Nihaye, 4/373.

“Onurlu bir hayattan hoşlanan her kişi,
 Kahraman savařçı ensâr kalmaya devam eder.
 Akıllarının keskinliği dağlara güzellik katar,
 Elleri yaęmuru temsil eder.
 Onlar, kılıç gibi kuvvetli kollarıyla düşmana saldırır,
 Kolları kısa değildir, kolları Hint kılıçları gibi keskindir.
 Gözetirler düşmanı keskin gözlerle,
 Zayıf değiller o gözler, kor ateşlere benzerler.
 Onlar, döne döne hamlelerin yapıldığı günde,
 Peygamberleri uğruna canlarını ölüme satarlar.
 Dinleri uğruna insanları korurlar,
 Meşref’e ait kılıçlarıyla, boğun eğdiren mızraklarıyla.
 Yordukları kâfirlerin kanlarıyla temizlenirler,
 Bunu kendilerine bir ibadet olarak bilirler.
 Ka’b ensarla ilgili söylediği beyitleri řu iki beyitle sonlandırır:

“Şayet topluluklar, ensar hakkında bütün bildiklerimi
 bilselerdi,

Mücadele ettiklerim beni doęrularlardı.

Onlar, yıldızlar kaydığında gece,

Gelenlere ikramda bulunan bir topluluktur.”²⁶⁶

Ka’b b. Züheyr’in Müslüman olmasıyla artık İslamî

²⁶⁶ es-Siretü’n-Nebeviyye, İbn Hişam, c.4, s.167-168.

davete muhalif şairlerin rollerinin sona erdiğini söyleyebiliriz. Nitekim Dirar b. Hattab, Abdullah b. Zabârî, Ebû Süfyan b. Haris, Haris b. Hişam ve Abbas b. Mirdas gibi şairler Müslüman olup İslamî saffa döndüler, kanaat ve iman ederek İslam'ın sancağıyla gölgelendiler. Üstelik bu şairler sadece şiirleriyle İslam dinini savunmakla yetinmeyip bununla beraber kılıçlarını da salladılar. Bütün bu olumlu gelişmeler Mekke fethinin sayesinde oldu.²⁶⁷

²⁶⁷ *Min Mei'ni's-Sire, Şamî*, s. 431, 432, 433.

19. Hz. Ebubekirin (r.a) Affetmesi

1. İFK HADİSESİ

Münafıklar, cahiliye narasını atmak için yaptıkları ilk çalışmalarındaki tuzakları başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra Beni'l-Müstalık gazvesinden sonra ifk²⁶⁸ hadisesini tezgâhladılar. Nitekim Hz. peygamber (s.a.v)e ve pak ehl-i beytine zarar vermek amacıyla tezgâhlanan bu ağır bela ve büyük sıkıntı Hz. peygamberin yuvasının başına geldi. İfk hadisesi; Hz. peygamberin karşılaştığı, İslam düşmanları tarafından uygulanan çeşitli eziyet ve sıkıntılar silsilesinden bir halka idi. Yüce Allah (c.c.)'ın bu hadisenin sahteliğini ve geçersizliğini deşifre etmesi, peygamberine ve mü'minlere yaptığı lütfünden idi.

Doğrusu tarih, genelde mü'minlerin özelde Ebû Eyyüb ile Ümmü Eyyub'in bu iftiraya karşı duruşlarını sahih rivayetler ile kayıt altına aldı. Bu duruşlar, mü'minlerin bu iftira gibi bir karalamaya maruz kaldıkları zaman örnek alacakları tablolardır. Nitekim vahiy kesildi, ancak bu dersler

²⁶⁸ İfk Hadisesi; Hz. Âişe'ye zina iftirası atılması olayıdır. Ç.

kıyamete kadar nesillere ibret ve öğüt olmak üzere örnek olarak kaldı.²⁶⁹

Hız. Aişe (r.a.), bu iftiradan beri olduğunu ve bu iftiradan aklandığına dair vahyin inişini şöyle anlatıyor: “Bir ay boyunca benle ilgili hiçbir şey peygambere vahiy edilmedi. Rasûlullah (s.a.v) oturduğu yerde kelimeyi getirdikten sonra, bana ‘Ya Aişe! Senle ilgili şöyle böyle şeyler duydum. Eğer bundan uzak isen Allah seni aklayacaktır, eğer bir günah işlemiş isen Allah’tan mağfiret dile ve tövbe et. Çünkü kul günahını itiraf ettikten sonra tövbe ederse Allah tövbesini kabul eder.’ dedi. Resulullah sözünü bitirdiğinde gözyaşlarım kurudu artık bir damla gözyaşı bile hissetmiyordum. Babama, ‘Benim yerime Resulullah’a söyledikleri konusunda cevap ver.’ dedim. Babam, ‘Vallahi Resulullah’a ne diyeceğimi bilmiyorum.’ dedi. sonra anneme, ‘Benim yerime Resulullah’a cevap ver.’ dedim. Annem, ‘Resulullah’a ne diyeceğimi bilmiyorum.’ dedi. Kuran’ı çok okumayan genç bir kadın olarak, ‘Biliyorum ki sizler bu iftirayı duydunuz, içinize sindi ve sizler doğruladınız. Eğer size bundan beri olduğumu söylersem -ki, Allah benim bundan beri olduğumu biliyor- bana inanmayacaksınız. Şayet size anlatılanlara dair bir şey itiraf etsem -ki, Allah benim beri olduğumu biliyor- bana inanacaksınız. Vallahi size ve kendime Yusuf’un babasının, “*Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.*”²⁷⁰ sözünden başka bir örnek bulamıyorum.’ dedim.”

²⁶⁹ es-Sire’n-Nebeviyye fîdavi’l-Mesadiri’l Aslıyye, s. 440.

²⁷⁰ Yusuf, 12/18.

Hz. Aişe (r.a.) anlatmasını şöyle sürdürür: “Sonra orada, ayrıldım yatağıma uzandım. O sıra bu işten pak olduğumu ve yüce Allah (c.c)’ın beni aklayacağını çok iyi biliyordum. Ancak vallahi yüce Allah’ın benimle hakkımda okunacak bir vahiy indireceğini zannetmiyordum. Bana göre benim durumum, yüce Allah’ın benle ilgili okunacak bir vahiy indirmeyecek kadar basit idi. Fakat Resulullah (s.a.v)’ın, yüce Allah’ın beni aklayacağı bir rüya görmesini umut ediyordum. Vallahi kendisine vahiy ininceye kadar ne Resulullah (s.a.v) yerinden ayrılmadı, ne de aile fertlerinden biri çıktı. O sırada vahyin ağırlığından ötürü yaşadığı yoğun hüznü kendisini tuttu. Hatta incinin küçük taneleri gibi kendisinden ter akıyordu. O gün, kendisine inen vahyin ağırlığından şiddetli bir gündü. Resulullah’ın üstündeki ağırlık ve hüznü geçip tebesüm ettiğinde söylediği ilk kelime, “*Ya Aişe! Şüphesiz Allah seni akladı.*” sözüydü. O sırada annem, “Kalk Resulullah’a git.” dedi. Ben, “*Vallahi kalkıp kendisine gitmiyorum. Allah’ın dışında da kimseye sena yapmıyorum.*” dedim. Yüce Allah şu ayetleri vahiy etti: “*O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruhtur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden (elebaşılık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendi (dîn kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, “Bu, apaçık bir iftiradır” deselerdi ya! Onlar (iftiracılar) bu iddialarına dair dört şahit getirirlerdi ya! Mademki şahit getirmediler; işte onlar Allah yanında yalancıların ta kendileridir. Eğer size dünya ve ahirette Allah’ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka*

büyük bir azap dokunurdu! Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir günahtır. Bu iftirayı işittiğiniz vakit, “Böyle sözleri ağzımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım! Bu, çok büyük bir iftiradır” deseydiniz ya! Eğer inanıyorsanız, bu gibi şeylere bir daha ebediyyen dönmemeniz için Allah size öğüt veriyor. Allah, size âyetleri açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. İnananlar arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Allah’ın lütfu ve rahmeti sizin üzerinize olmasaydı ve Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, hâliniz nice olurdu?”²⁷¹

H. Aîşe (r.a) konuyla ilgili son olarak şunları anlatır: “Ebûbekir es-Sıddîk (r.a), akrabası ve fakir olan Mistah b. Üsase’nin²⁷² nafakasını veriyor idi. Mistah, İfk Hadisesi’nin yayılmasına adı karışan, sonucun netleşmesini beklemeden ve tenni göstermeden bu konuda ileri geri konuşanlardan idi. Yüce Allah aklanmama dair bu âyetleri indirdiğinde

²⁷¹ Nur, 24 /11-20.

²⁷² Mistah b. Üsase (r.a); Ebû Abbâd (Ebû Abdillâh) Mistah b. Üsase b. Abbâd el-Kureşî (ö. 34/654) ve Sahabedir. Yetim olarak büyüdü. Annesi Ümmü Mistah Hz. Ebû Bekir’in teyzesinin kızıdır. Erken dönemlerde Müslüman oldu, Medine’ye ilk hicret edenler arasında yer aldı. Bedir ashabından olup Resûlullah’ın katıldığı bütün gazvelerde bulundu, cesur bir kişi olarak bilinen Mistah, Râbiğ Seriyyesi’nde sancaktarlık görevini üstlendi, 34 (654) yılında Medine’de vefat etti. Bazı kaynaklarda Hz. Ali’nin hilâfetine kadar yaşadığı, Sıffin Savaşı’na katıldığı, aynı yıl (37/657) öldüğü de zikredilmiştir. Ç.

Ebûbekir es-Sıddık, “*Vallahi Aişe hakkında dediklerini söyledikten sonra hiçbir zaman Mistah’a bir şey vermem.*” dedi. Bunun üzerine yüce Allah, “İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. *İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mü’min kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir. onlara çok büyük bir azap vardır.*”²⁷³ ayetlerini indirdi.

Bunun üzerine Hz. Ebû bekir (r.a), “*Evet Vallahi! Alah’ın beni affetmesini isterim.*” dedi. Ardında Mistah’a verdiği nafakayı geri verdi, “*Vallahi hiçbir zaman nafakasını kesmeyeceğim.*” dedi.²⁷⁴

2. RİDDE SAVAŞLARINDAKİ AFFI

Hz. Ebû bekir (r.a)’ın (ö.13/634) geniş bir ufku, geçerli bir öngörüsü ve sonuç odaklı bir düşüncesi vardı. Bu nedenle yeri gelince kararlı ve tavizsiz davranırdı, gerektiğinde de affediyor idi. Nitekim Hz. Ebû Bekir farklı kabileleri İslam sancağı altında toplamayı çok önemsiyordu. Hakka döndükten sonra bazı inatçı kabile liderlerini affetmesi onun hekimane siyasetinin göstergesidir. Çünkü İslam’dan çıkan Yemen kabilelerinden boyun eğmelerini istediği, kendilerine İslam devletinin gücünü ve kararlılığını gösterdiği, kabileler inkâr ettiklerini itiraf edip İslam’ın hükmüne

²⁷³ Nur, 24/22-23.

²⁷⁴ Buharî, 4141; Müslim, 2770.

boyun eğdikleri ve Resulullah'ın halifesine itaat ettikleri zaman Hz. Ebû Bekir, bu kabilelerin liderlerine karşı güç kullanmamayı ve yumuşak davranmayı daha uygun gördü, kendilerini cezalandırmadı, onlara yumuşak bir dil kullanmayı tercih etti, İslam'ın ve Müslümanların yararı için onların kabilelerindeki etkinliklerini onayladı²⁷⁵ ve hatalarını aff edip kendilerine iyi davrandı.

Hz. Ebû Bekir (r.a), Kays b.Yağus el-Muradî ve Amr b. Me'di yekrüb'i de affetti. İkisi de Arapların büyüklerinden, en iyi atbinicilerinden ve en cesaretlerinden idi. Bu nedenle Hz. Ebû Bekir; onları İslam'a kazandırmak istedi, onları kaybetmeyi ve İslam'la küfür arasında gidip gelmelerini istemedi. Nitekim Hz. Ebû Bekir Amr'a, "*Her gün kırgın ve esir olmaktan mahcup olmaz mısın? Şayet bu dine yardım edersen yüce Allah seni yüceltir.*" dedi. Amr, "Gerçekten İslam'a döneceğim ve hiçbir zaman İslam dininden çıkmaya çağım." dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir kendisini serbest bıraktı. Böylece artık Amr, hiç bir zaman İslam dininden ayrılmadığı gibi güzel bir İslam dönemi oldu. Yüce Allah kendisine yardım etti. İslamî fetihlerde büyük bir başarısı oldu. Kays b.Yağus da tıpkı Amr gibi yaptığına pişman olması üzerine Hz. Ebû Bekir kendisini affetti.

Yemen Arapların yiğitlerinden bu iki yiğidin affedilmesinin derin ve geniş etkileri oldu. Nitekim Hz. Ebû Bekir (r.a), İslam'dan çıktıktan sonra korkudan ve isteyerek tekrar İslam'a dönen toplulukların gönülleri söz konusu af ile barıştırdı ve Eş'as b. Kays'ı affetti.²⁷⁶ Hz. Ebû Bekir bu sa-

²⁷⁵ *Tarih'ü'd-Dave il'e'l-İslam*, Yüsrâ Muhammed, s. 256.

²⁷⁶ *es-Siddik'ü evvelü'l-Hülefaâ*, Şerkavî, s. 115-116.

yede gönüllerini esip alıp kazandı. Böylece bunlar ileriki zamanda İslam’a destek, Müslümanlara güç oldular ve bu alanda büyük pay ve katkıları oldu.²⁷⁷

a. Eş’as b. Kays el-Kindî

Eş’as, Yemen’de İslam dininden çıkanlarla beraber Müslümanlarla savaşınlardan idi.²⁷⁸ İslam dininden çıkan Kinde kabilesi tekrar İslam’a dönünce İkrime b. Ebû Cehl, beraberindeki esirlerle ve humusla²⁷⁹ döndü. Bu esirler arasında Eş’as b. Kays da vardı. Eş’as kavmine sevimsiz olmuştı, Özellikle kavminin kadınlarına. Çünkü onlar Eş’as’ın zelil olmalarına sebep olduğunu düşünüyorlardı. Ayrıca Eş’as, Müslümanlarla Hudeybiye’de antlaşma yaparken antlaşmada ilkin kendi adını yazmıştı. Kavminin kadınları kendisini, “hain” mânasında Urfu’n-nâr şeklinde bir lakap ile isimlendiriyorlar idi.²⁸⁰

Eş’as, Hz. Ebû Bekir (r.a)’ın yanına gelince Hz. Ebû Bekir kendisine, “*Sana ne yapmamı düşünüyorsun? Nitekim ne yaptığını biliyorum.*” dedi. Eş’as, “Bana iyilikte bulunursun, beni serbest bırakıp eşim olan kız kardeşini bana verirsin. Çünkü ben bir talakla boşadığım kız kardeşini zevceliğime geri aldım (ricat) ve Müslüman oldum.” dedi. Bunun

²⁷⁷ *Tarih’üd-Dave ile’l-İslam*, s.256.

²⁷⁸ Eş’as Hz. Ebû Bekir’in hilâfetinin ilk zamanlarında, Hadramut ve Kinde Valisi Ziyâd b. Lebîd’in zekât hususunda bir Kindeli’ye yaptığı haksız muameleden dolayı kendisini destekleyen bazı Kindeliler’le birlikte isyan etti. Uzun süren bu isyan hareketinin başında Eş’as galip geldiyse de yardıma çağırılan İkrime b. Ebû Cehl kumandasındaki kuvvetler karşısında Nüceyr Kalesi’ne sığınmak zorunda kaldı. Ç.

²⁷⁹ Humus; ganimetlerden devlet bütçesine ayrılan beşte birlik paydır. Ç.

²⁸⁰ *Hareketü’r-Ridde*, atûm, s. 107.

üzerine Hz. Ebû Bekir, Eş'as'ın dediklerini yerine getirerek Eş'as'ı kız kardeşi Ümmü Ferve ile evlendirdi.²⁸¹ Böylece Eş'as İrak fethedilinceye kadar Medine'de kaldı.²⁸²

Konuyla ilgili bir başka rivayet ise şöyledir: “Eş'as, öldürülmekten veya cezalandırılmaktan korktuğundan, Hz. Ebû Bekir'e ‘Bir iyilik yaparsın, beni esaretten kurtarırsın, hatamı affeder, Müslümanlığımı kabul edersin, emsallerime yaptığın muameleyi bana da yaparsın ve nikâhlımı bana verirsin.’ dedi. Eş'as, Resulullah(s.a.v)'a gidip müslüman olduğunda Ebû Kuhafe'nin kızı Ümmü Ferve'ye talip olmuştu. Resulullah kendisini Ümmü Ferve ile evlendirdi ve ikinci gelişinde Ümmü ferveyi alabileceğini söyledi. Akabinde Resulullah vefat etti. Eş'as Yemendeki İslam'dan çıkan kabilelerle birlikte isyan etti. Bu durumda nikâhlısının kendisine verilmeyeceği konusunda endişelendi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir'e ‘Allah'ın dini için memleketimin en iyisi olacağımı göreceksin’ dedi. Hz. Ebû Bekir, kendisini affetti, eşini kendisine verdi, “*Git, bana senden iyi haberler gelsin.*” dedi, geri kalan esirleri de serbest bıraktı, onlar da gittiler ve humusu insanlara bölüştü.

b. Esad ve Ğatafan Oğullarının Heyeti İle Hz. Ebû Bekir

Esad ve Ğatafan heyeti barışı sağlamak için Hz. Ebû Bekir'e geldiklerinde Hz. Ebû Bekir, kendilerini yurtlarından

²⁸¹ Eş'as, 10 (631) yılında Kindeliler'den oluşan otuz (altmış veya yetmiş) kişilik bir heyetin başında Medine'ye gitti ve Hz. Peygamber ile görüşerek Müslüman oldu. Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve ile nikâhlanmakla beraber onu memleketine götürmesine izin verilmemişti. Ç.

²⁸² *Tarih'üt-Taberî*, 4/155.

edecek bir savaş ile utandıracak bir plan arasında seçim yapmaları konusunda serbest bıraktı. Heyettekiler, “Ey Allah resulünün halifesi! Yurttan eden savaşı anladık da utanıran plan nedir?” diye sorunca Hz. Ebû Bekir, *“Sizlerden silahlarınız, savaş araç ve gereçleriniz sizden alınacaktır ve Allah peygamberinin halifesine sizi mazur görecektir bir şey gösterinceye kadar sizler sadece çobanlık yapacaksınız. Bizlerden aldığınız mallarımızı bize iade edeceksiniz bizler ise sizden aldıklarımızı size iade etmeyeceğiz. Bizim ölülerimizin cennette sizin ölülerinizin cehennemde olduğuna şahitlik edeceksiniz. Bizim ölülerimiz için diyet²⁸³ ödeyeceksiniz biz sizin ölüleriniz için diyet ödemeyeceğiz”* sözleriyle yanıt verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), *“Bizim ölülerimiz için diyet ödeyeceksiniz sözün kabul edilemez. Çünkü bizim ölülerimiz Allah’ın emriyle ölmüşlerdir onlar için diyet yoktur.”* İfadeleriyle söze karışmasıyla Hz. Ebû Bekir Hz.Ömer’in görüşünü önemsemi. Hz. Ömer geri kalan konular için “Görüşlerin ne güzel.” Dedi. Böylece Hz. Ebû Bekir Hz. Ömer’in görüşünü uyguladı, Esad ve Ğatafan oğulları ise Hz. Ebû Bekir’in şartlarına boyun eğdiler.

c. Uyeyne b. Hısn ve Tuleyha el-Esedî

Esed ve Ğatafan oğullarının antlaşmasıyla Tuleyha el-Esedî’nin gücü kırıldı.²⁸⁴ Bu gelişmeden sonra Araplardan büyük bir grup İslam çatısına döndüler. Nitekim Esed ve

²⁸³ Diyet; İslâm hukukunda adam öldürme ve yaralamalarda mağdur tarafa ceza ve kan bedeli olarak ödenen maldır. Ç.

²⁸⁴ Fezâre kabilesinin reisi Uyeyne b. Hısn, Resûlullah’ın vefatından sonra irtidat edip peygamber olduğunu iddia eden Tuleyha b. Huveylid el-Esedî’ye katılmıştı. Ç.

Ğatafan oğullarının hezimetinden sonra Âmir oğulları, “Çıktığımız İslam’a tekrar döneceğiz.” diyerek biat etmek istediler. Halid b. Velid, Esed ve Ğatafan oğulları ile tay’ kabilelerinden aldığı gibi kendilerinden biat aldı. Böylece Âmir oğulları, Müslüman olmak üzere biat ettiler. Ancak Halid. B. Velid; irdidad dönemlerinde Müslümanları öldürdükten sonra yakan ve uzuvlarını kesenleri getirip kendisine teslim etmeden Esed, Ğatafan, Hevazin, Süleym ve Tay (Benî Tay) kabilelerinden hiç birinin biatini kabul etmedi. Halid b. Velid; Müslümanlara zulmederek türlü işkenceleri yapanlara yaptıkların aynısını uyguladı. Onları yaktı, taşladı, dağlardan aşağı attı, kuyulara baş üstü attı ve oklarla deldi, Kurra b.Hübeyreyi ise esirlerle birlikte Medineye gönderdi.²⁸⁵

Uyeyne b.Hısn da esirler arasında idi. Halid b. Velid, ibret olsun diye Uyeyne’nin ellerinin ve ayaklarının bağlanmasını emretti ve kendisini kınamak, başkalarını korkutmak amacıyla elleri boynuna bağlı bir şekilde Medine’ye gönderdi. Uyeyne bu haliyle Medine’ye girerken Medine’nin çocukları kendisiyle alay ederek karşıladılar ve “Ey Allah’ın düşmanı İslam dininden mi çıktın!” diyerek kendisini yumrukluyorlardı. Uyeyne ise “Vallahi hiçbir zaman iman etmemiştim.” diyordu. Böylece Uyeyne Allah rasülünün halifesine götürüldü, Hz. Ebü Bekir tarafından, inanmadığı bir hoşgörü gördü. Hz. Ebü Bekir ellerinin çözülmesini emretti, akabinde tövbe etmesini istedi. Bunun üzerine Uyeyne, samimi bir tövbe etti, yaptıkları için özür diledi, Müslüman oldu ve güzel bir Müslümanlığı oldu.²⁸⁶

²⁸⁵ *Tarihü’t-Taberî*, 4/82.

²⁸⁶ es-Sıddık’ü Evvelü’l-Hülefa’, s. 87.

Tuleyha b. Hüveylid el-Esedî, Kelb kabilesine konuk oldu, akabinde Müslüman oldu ve Hz. Ebü Bekir'in vefatına kadar hep Kelb kabilesiyle kaldı. Tuleyha, Kelb kabilesindeyken esed, Ğatafân ve Âmir kabilelerinin islam'a girdiği haberi kendisine ulaştığında Müslüman oldu sonra Hz. Ebü Bekir'in hilâfeti döneminde ömre yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıktı. Ömre yolculuğunda Medine'nin kenar yollarından geçerken Hz. Ebü Bekir'e "İşte bu Tuleyha" denilince Hz. Ebü Bekir, "*Ne yapayım Tuleyha'ya? Kendisine ilişmeyin, Nitekim Allah kendisini İslam'a hidayet etmiştir.*" dedi.²⁸⁷ Tuleyha'yla ilgili İbn Kesir (ö.774/1373)'in ifadeleri; "Tulayha'nın sonra tekrar İslam'a girdiği, Hz. Ebü Bekir döneminde ömre yapmak üzere Mekke'ye gittiği ve hayatı boyunca Hz. Ebü Bekir'le yüz yüze gelmekten utan-
dığı" şeklindedir.

Hz. Ebü Bekir, (r.a) İslam'dan irtidad edip sonra tekrar İslam'a dönenlerin, Irak ve Şam'daki fetihlere katılmalarını yasakladı. Bunun nedeni, İslam ümmetinin güvenliği için ihtiyat ilkesini elden bırakmaması olabilir. Çünkü sapıtma ve Müslümanlara tuzak kurma gibi geçmiş sabıkaları olanlar İslam'a geri döndüklerinde tam anlamıyla Müslümanların gücüne teslim olduklarına güvenilmez. Hz. Ebü Bekir, insanlar için yaşam seyirlerini belirleyen ve insanların söz ve eylemlerini uydukları devlet başkanlarından idi. Bu nedenle Hz. Ebü Bekir, bir kısım şahısların işine müdahale olsa bile ümmetin faydası için ihtiyat ilkesini uygulardı.²⁸⁸ Söz konusu ilke, küfür döneminde kötü geçmişleri olup

²⁸⁷ et-Târihü'l-İslamî, 9/59.

²⁸⁸ et-Târihü'l-İslamî, 9/67.

sonra görünüşte İslam'a sarılan kişilere güven vermemeye dair ümmetin öğrenip uygulayacakları büyük bir derstir.²⁸⁹

Şüphesiz bu tür şahıslara tamamıyla güven vermek ve yönetim işlerini kendilerine vermek, bazen ümmetin başına birçok belaların gelmesine sebep olmuş ve ümmeti riskli sıkıntılara maruz bırakmıştır. Ancak bu ve benzeri kişilere karşı dikkatli olmak, dinleri konusunda ithamda bulunmak ve onlardan tamamen güveni geri çekmek anlamına gelmemektedir.²⁹⁰

Tuleyha, milletin diyarına döndü. Irak'a gidinceye kadar burada ikamet etti.²⁹¹ Güzel ve sağlam bir Müslümanlığı oldu. İslam'a geri dönüşünden sonra Müslümanlığı konusunda kınanmadı.

Doğrusu Hz. Ebü Bekir (r.a), ridde savaşlarında ve fetih hareketlerinde irtidad edenlerden yardım istemedi. Nitekim düşmanla cihat etmede mürtetlerden yardım almamalarına dair valilerine mektup yazdı. Komutanlarından Halid b. Velid ile İyaz b. Ğanem'e, ikinci bir emre kadar İslam'dan irtidad edip sonra İslam'a dönenlerden hiç kimse nin savaşta kendilerine destek olmaması konusunda uyardı. Böylece Hz. Ebü Bekir döneminde irtidad edenlerden hiç kimse Müslüman askerleriyle beraber savaşa katılmamıştır.²⁹² Şa'bî (ö.104/722),²⁹³ Hz. Ebü Bekir'in vefat edinceye kadar savaşlarda irtidad eden hiçbir kimseden yardım

²⁸⁹ Ebu Bekr es-Sıddık, Sallabî, s. 215.

²⁹⁰ Ebu Bekr es-Sıddık, Sallabî, s. 215.

²⁹¹ et-Târihü'l-İslamî, 9/59.

²⁹² Abdullah b. Sebe ve eserü'h fi ahdasî'l-Fitne, Süleyan el-Avde, s. 55.

²⁹³ Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abdillâh el-Hemdânî eş-Şa'bî, Hadis âlimi, tâbiî. Ç.

almadığını söylemektedir.²⁹⁴ Bu sebepten ötürü irtidad ettikten sonra tekrar İslam’a dönüp güzel bir Müslümanlığı olanların bir kısmı Hz. Ebü Bekir (r.a) ile yüz yüze gelmekten utanıyorlar idi. Nitekim Tuleyha, ömre yapmak üzere Mekke’ye gidiyor ama Hz. Ebü Bekir vefat edinceye kadar onunla karılaşıyor.

Hz. Ebü Bekir (r.a) irtidad edenleri savaşa almazken Hz. Ömer (r.a), tövbe edip iyi bir Müslümanlık halini yakalayıp İslamî terbiyeden bir hisse aldıktan sonra onları savaşa katılmaya çağırırdı. Ancak onlardan hiç kimseyi vali olarak atamadı.²⁹⁵ Nitekim Hz. Ömer’in Sa’d b. Abî Vakkas’a Tulayha el-esedî ile Amr b. Madi Kerib Ez-Zebidî ilgili “*Onlardan yardım al ancak onları yüz kişilik gruba dahi komutan yapma.*” dediği rivayet edilmektedir.²⁹⁶

Hz. peygamber (s.a.v) in haklarında “*Benden sonra gelecek Ebû Bekir ve ömer’e uyun.*”²⁹⁷ dediği Bu iki raşid halifenin uygulamalarından; tövbe kapılarının isteyen kişiye açık olduğunu, tövbe ettiği durumda canının ve malının dokunulmaz olduğunu, Müslümanlar için lehte ve aleyhte olan bütün haklara sahip olduklarını ancak Müslümanların hiçbir önemli işini özellikle yönetim işlerinin üstlenemeyeceklerini anlıyoruz. Çünkü tövbeleri ikiyüzlülüklerinden ötürü olabilir. Böyle bir durumda Müslümanların yönetimini üstlendiklerinde yeryüzünde fesat çıkarırlar, hayatın terazilerini altüst ederler, bozguncu emsallerini yönetime

.el-Bidaye en-Nihaye, 6/347

294

²⁹⁵ et-Târihü'l-İslamî, 10/375.

²⁹⁶ et-Târihü'l-İslamî, 10/375.

²⁹⁷ Sünen Tirmizî, el-Menakib, Bab, 52/3742.

getirirler, faydalı ve dürüst insanları yönetimden uzaklaştırırlar. Böylece İslamî toplum, bozgunculuk göstergelerinin yönettiği bir topluma dönüştürürler. Sonuç olarak söz konusu iki rehber halifenin bu uygulamaları toplumu bozguncuların yönetime sızmalarından korumak içindir. Ayrıca bu uygulamanın hikmeti, liderlikleri ve yönetimleri elde etmek için bozgunculuk yapanları amaçlarının tersi ile cezalandırmak da olabilir. Onlar açıkça tövbe edip hakka ve adalete döndüklerinde ceza olarak bu yönetimlerden mahrum edilirler. Bu uygulama, doğrudan ayrılmayı dileyen ve iyiliğe ve doğru yola düşmanlık ile liderliği araştıranlara caydırıcı bir ceza olmaktadır ve bu yola tevessül edenlere tövbe ve topluma uyum sağlama şansını vermektedir.

20.Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye (r.a) İle Barışması

Şüphesiz barış, vatanı inşa etmek için önemli bir adımdır. Barış, vatanın çeşitli sınıfları ve vatan dokusunun kesimleri arasındaki bir takım diyalog ve tartışma olmadan gerçekleşmez. Bu diyalogun yeneni ve yenileni olmaz. Bu diyalog, kanunlu, özgürlük, kalkınma, yurttaşların, anayasalı ve onurlu bir devlete kavuşmak için daha çok eşitlik ve adalet niteliğini taşır.

Doğrusu Hz. Hasan (r.h)'ın üstlendiği bu barış, siyasî uygulama hadiselerinde önemli tarihî bir geçmiş olarak görülmektedir. Hz. Hasan'ın Üstlendiği barış; Mekke fethinden sonra uygulanan genel af ile beraber, uzun bir süre durup incelenmesi ve biz Müslümanların kavramları arasında yer alan adaletin, barış ve affın değerlerini çıkaracağımız eşsiz tarihî iki durum sayılmaktadırlar. Yönetim gücüne sahip birinin yönetimden vazgeçip yöneticilik konumunu sadece bir hayat ile değiştirmesini bize anlatan insanlık tarihindeki hadiseler yok denecek kadar azdır. Hz. Hasan, bu barıştan derin bir mana arzu ediyordu. Arzu ettiği mana,

kendisinden ötürü akıtılacak Müslüman kanından hesaba çekilmekten kendini korumasıdır. Ayrıca Hz. Hasan; kendisine tabi olanlardan birçoğunun, Muâviye'nin, babası Hz. Ali (r.a) ile savaşıyor kişi olduğu şeklinde kendisine hatırlatmaya çalıştıkları bahaneleri dikkate almadı. Bütün bu hatırlatmalarına rağmen Hz. Hasan'ın ümmetin kesimleri arasında barışı sağlanmasının en iyi seçenek olduğuna dair kararını değiştirmede. Dolayısıyla onun bu kararı diğer özel ve şahsî duygu ve manalara baskın geldi.

Hz. Hasan (r.h)'ın meşruiyet eksikliği söz konusu değil idi. Nitekim kendisine genel biat yapıldı. Babası Hz. Ali (r.a.) ile olan komutanlar ve kendisine biat eden herkes Hz. Hasan'a biat ettiler. Hz. Hasan; bir halife gibi yönetime başladı, bir takım düzenlemeler yaptı, komutanlar atadı, orduyu düzenledi, maaşları dağıttı, savaşanların maaşını artırdı. Böylece onların rızasını kazandı.²⁹⁸ Muâviye'ye karşı amansız bir savaşa girme kudretine sahipti. Onun siyasî, askerî ahlakî ve dinî açıdan eşsiz olan şahsiyete sahip olması bu konuda kendisini destekliyor idi. Bununla beraber Kays b. Sa'd b. Ubade, Hatim b. Adiyy et-Tâi ve bu şahsiyetler gibi çokça yönetim gücüne sahip olan komutanların beraberliğinde olması gibi faktörler de vardı. Ancak Hz. Hasan kan dökülmesini engellemek, ümmetin birliğini sağlamak istediğinden, saltanata değil Allah'ın yanında olan rağbet ettiğinden ve detaylarına değineceğimiz başka sebeplerden barışı tercih etti. Nitekim Hz. Hasan güçlü bir konumdan vazgeçti. Bu durumu ortaya ispatlayan bir takım kanıtlar vardır. Bunlardan bir kaç şöyledir:

²⁹⁸ Tarihü'l-İrak fîZii'l-Hükmi'l-Emevî, S. 67, Ali Hasan Harputî.

1. HİLAFETİNİN MEŞRUIYETİ

Şüphesiz Hz. Hasan b. Ali, babasından sonra istişare sonucunu halife olarak seçildi, Hicaz’a Yemen’e Irak’a ve babasına bağlı olan bölgelere halife oldu. Bu hilafeti altı ay sürdü. Bu altı ay süre, Resulullah (s.a.v)’ın , “*Ümmetimde hilafet otuz yıldır, sonrası saltanattır.*” diye haber verdiği o hak hilafetin içinde yer almaktadır.²⁹⁹ Nitekim İbni Kesir, “Otuz yıl süresi Hz. Hasan’ın hilafetiyle tamamlanmıştır. Çünkü o, hicretin kırk birinci yılı rebiü’l-evvel ayında hilafetten vazgeçip Muâviye’ye bıraktı. Bu tarih Resulullah (s.a.v)’ın vefatının otuzuncu yılının tamamlandığı tarihtir. Çünkü Resulullah, hicretin onbirinci yılı rebiü’l-evvel ayında vefat etti.” diye söz konusu hadise not düşmüştür. Bu hadise Resulullah’ın nübüvvetinin delillerinden biridir. Böylece Hz. Hasan hülafa-ı raşidinin beşincisi olmaktadır.³⁰⁰

Hz. Hasan (r.h)’ın halifeliğinin meşru olduğunu birçok ehl-ı sünnet âlimi bahsetmiştir. Ebü Bekir el-Arabî,³⁰¹ Kadi İyaz, İbni Kesir, Tahaviyye kitabının şarihi,³⁰² Münavî,³⁰³ ve İbn Hacer el-Heysemî³⁰⁴ bu âlimlerden bir kaçıdır. Şayet Hz. Hasan meşruiyetin kendisiyle beraber olması hükmüyle Muâviye’yi yormak isteseydi bunu yapma imkânında sahipti ve Şam halkının arasında örgütlü bir ilan hamlesi düzenlerdi. Çünkü o Şam halkının güvenini kazanmıştı ve Hz. peygamber (s.a.v)’in torunuydu. Böyle bir hamleyi yapması

²⁹⁹ Sünen Tirmizî; tühfetü’l-Ahvezi, 6/397-395.

³⁰⁰ Merviyatü hilafeti Muâviye, Halid el-Ğays, s. 155.

³⁰¹ Şerhü’n-Nevevî ala sahihi Müslim, 11/134.

³⁰² Şerhü’t-Tahaviyye, s. 554.

³⁰³ Feydü’l-Kadir, 2/409.

³⁰⁴ es-Savaikü’l-Mührika, 11/206.

durumda en azında Muâviye'nin Şam halkı arasındaki konumu sarsılırdı. Nitekim Hz. Hasan, manevi bir güce ve dayandığı meşruiyet hükmüyle basit olmayan ruhî bir nüfuza sahipti.³⁰⁵

2. HZ. HASANIN KONUMUNU VE YÖNETİM GÜCÜNÜ DEĞERLENDİRMESİ

Nefir el-Hadremî, Hz. Hasan (r.h)'a "İnsanlar senin hilafeti istediğini iddia ediyorlar." dediğinde o, "*Arapların ileri gelenleri elimdeydiler, barıştığım ile barışır, savaştığım ile savaşırlardı, ben hilafeti Allah'ın rızasını arzu ettiğimden ötürü bıraktım.*"³⁰⁶ şeklinde yanıt verdi. İşte bu Hz. Hasan şahitliğidir. Nitekim Hz. Hasan, güçlü bir konumda idi ve kendisine tabi olanlar onun istediği kişilerle barış içinde olmaya veya savaşma kabiliyet ve güce sahip idiler. Ayrıca o, nutuksal, fesahat, samimi gönüllülük, güçlü etkiye ve kendisini daha fazla güçlü kılacak Resulullah (s.a.v)'a yakınlık gibi meziyetlere sahipti.

3. TECRÜBELİ KOMUTANLARIN SAFFINDA BULUNMASI

Hz. Hasan (r.h)'ın ordugâhında kardeşi Hüseyin, Abdullah b. Cafer, Arapların dâhilerinden Kays b. Sa'd b. Ubade, Adiyy b. Hatim ve bunlardan başka tecrübeli büyük komutanlar vardı. Eğer hilafeti isteseydi insanları seferber etmek ve Muâviye ile savaşa girmek için yönetimine ortam sunardı. En azından bir süre kendi devletine halife olurdu.³⁰⁷

³⁰⁵ ed-Devletü'l-Emeviyye, Sallabî, 1/187.

³⁰⁶ el-Bidaye ven-Nihaye, 11/206.

³⁰⁷ ed-Devletü'l-Emeviyye, Sallabî, 1/184.

4. IRAK HALKININ PSİKOLOJİSİNİ BİLMESİ

Hz. Hasan (r.h)'ın Irak halkıyla ilişkisinde ve onları tanıma konusunda özel yeteneklere ve güce sahip idi. Bu nedenle henüz hilafetin başlangıcından itibaren Irak halkına olan maddi desteklerinde artış yaptı. Ayrıca Onun, reformsal projesini uygulamak için icra ettiği görevi Hz. Muâviye ile savaştan daha zordu. Buna rağmen karşılaştığı engellerini hakkında da geldi. Nitekim onu öldürmek istediler, kendisine tabi olanlardan bir kısım insanlar barışı kabul etmedi. Ama o bütün bu ve vb. engelleri yendi ve kanların akıtılmasını engellemek, ümmetin birliğini sağlamak, yol güvenliğini sağlamak ve fetih hareketlerinin tekrar başlaması gibi belirlediği hedeflerini gerçekleştirdi. Bütün bu hedefler onun eşsiz liderlik yeteneklerini göstermektedir.³⁰⁸

5. AMR B. ÂS'IN VE MUÂVİYENİN HZ. HASANIN GÜCÜNÜ DEĞERLENDİRMESİ

Buhârî'nin rivayetine göre; "Hasan b. Ali, Muâviye'yi dağlar gibi tugaylarla karşıladı. O sırada Amr b. As, 'akranlarını öldürmedikçe hükümler olamayacağın tugaylar görüyorum.' dedi. Bunun üzerine Muaviye, Ey Amr! Bunlar öldürülürse insanların işlerini kim yürütecektir? Onların Kadınlarına kim bakacak? Onların sahip olduğu sanatları kim icra edecektir? dedi." Muâviye Hz. Hasan'a Abdüşşems oğullarından Abdurrahman b. Samüre ile Abdullah b. Amir b. Kerreyz'i gönderip onlara, "*Bu adama gidin, durumu arz edin, kendisine söyleyin ve kendisine başvurun.*" dedi.³⁰⁹

³⁰⁸ *ed-Devletü'l-Emeviyye*, Sallabî, 1/185.

³⁰⁹ Buhârî, Kitabü's-Sülh, 2704.

Meşhur Askerî komutan, kurt siyasetçi ve savaşların yoğurduğu şahsiyet Amr b. As (r.a), Hz. Hasan'ın ordusu için *"Ben akranlarını öldürmedikçe hükümrân olamayacağın tugaylar görüyorum."* diyor.

Hız. Muâviye (r.a)'nin askerî konuma değerdendirmesi ise, "Hiç kimse, iki tarafa ağır kayıplar vermeden galip gelemmez ve askerî bir karar gerçekleştiremez." şeklinde oldu. Muâviye, savaşın galibi olsa bile savaşın arkasında bırakaçağı dulları, yetimleri, en iyi Müslümanların öldürölmesi ve bunlardan kaynaklanacak İslam ümmetinin maruz kalacağı sosyal, siyasî, ekonomik ve ahlakî zararları kaldıramaz. Bu nedenle Muâviye, Rasulullah (s.a.v)'ın sahabelerinden, İslam toplumunda etkili, Hız. Hasanın yanında saygınlıkları olan ve Kureyş'ten olan iki büyük şahsiyeti seçti. Hız. Muâviye (r.a)'nin söz konusu iki şahsiyetleri göndermesi, onun ne pahasına olursa olsun Hız. Hasan ile barışı sağlamayı arzu ettiğini göstermektedir. Artık durumun kontrolü Hız. Hasan (r.a) ve destekçilerinin elindeydi.

Şayet Hız. Hasan (r.a)'ın korkulan bir gücü olmasaydı Muâviye, karşılıklı görüşmeye ve Hız. Hasan'ın istediğı şartları ve güvenceleri kabul etmeye ihtiyaç duymaz, Hız. Hasan tarafının güçsüzlüğünü ve casusları sayesinde gücünün çözüleceğini bilir ve kimseyle görüşme zorluğuna ihtiyaç duymadan Küfe'ye girer veya şartlarını ve isteklerinin kabul etmezdi.³¹⁰

Hız. Hasan (r.a) barışa yönelen bir ahlaka sahip idi. Kendisi, reformcu, net ve bir takım aşamalara ve faktörlere boyun eğen bir görüşe sahip idi. Önüne çıkan bir takım

³¹⁰ ed-Devletü'l-Emeviyye, Sallabî, 1/186.

barışın engellerini yendi ve barış için şartlarını yazdı. Doğrusu onun sağladığı uzlaşının çok güzel sonuçları oldu. Onun bu uzlaşısı, asırlar boyunca iftihar vesilesi oldu. O, Muâviye ile gerçekleştirdiği bu uzlaşısı ve bu sayede Müslüman kanının akmasını engellemesi ile Mushaf'ı çoğaltma meziyetine sahip Hz. Osman'a, dinden dönenlere savaş açma meziyetine sahip Hz. Ebû Bekir'e benzedi.³¹¹

6. BARIŞIN EN ÖNEMLİ AŞAMALARI

Söz konusu uzlaşısı bir takım aşamalarla gerçekleşti. Bu aşamalardan en önemlileri şunlardır.

Birinci Aşama

Hz. peygamber (s.a.v)'in Hz. Hasan'a, "Allah, onunla iki büyük Müslüman grubun arasını bulsun." diye yaptığı duasıdır. Hz. Hasan (r.a)'ı bütün güven ve samimiyetiyle barışa girişmeye sevk eden, Hz. peygamberin bu kutlu duasıdır.³¹² Nitekim Hz. peygamber (s.a.v), "Şüphesiz bu oğlum efendidir, umarım ki Allah onunla Müslümanlardan iki büyük grubun arasını bulur."³¹³ diye dua etmişti.

Rasulullah (s.a.v)'ın Hz. Hasan hakkında "Allah, onunla Müslümanlardan iki büyük grubun arasını bulacaktır." diye haber vermesi, Hz. peygamberin gelecekle ilgili verdiği diğer haberler gibi Hz. Hasan ve Müslümanların sadece duyup tasdik edecekleri bir haber değil idi. Bunun ötesinde bu haber, Hz. Hasan'ı, tutumları ve yaşam metodu konusunda

³¹¹ Merviyatü hilafeti Muâviye, Halid el-Ğays, s. 134.

³¹² Merviyatü hilafeti Muâviye, Halid el-Ğays, s. 134.

³¹³ Buhârî, 7509.

yönlendiren ve kendisine rehberlik eden bir söz idi. Bu sözcükler Hz. Hasan'ın içine işlemiş, duygularına hükümrân olmuş, adeta etine ve kanına karışmış, bu sözleri peygamberi ve dedesi Hz. peygamberden bir vasiyet gibi değerlendirmiş ve Hz. peygamber bu kelimeleri söylerken Hz. Hasan, onun yüz hatlarındaki sevinci ve gözlerindeki parıltıyı görmüş olmalıdır ki bu sebeple bu söze hayatının hedeflerinden bir hedef ve geleceğinde kendisine bir yüce örnek gibi bu söze tutundu. Nitekim bu haberin iz ve etkileri bütün davranışlarında hatta ümmetin az bireylerine nasip olan ve yüce Allah'ın bir takım yetenek ve iftihar vesileleriyle özel kıldığı samimi evlatların değerli babalarını sevdikleri gibi sevdiği ve tanıyan ve hayran kalanın yüceltmesi gibi yücelttiği kıymetli babasıyla konuşmasına bile yansıdı. Hz. Hasan peygamberliğin ve peygambere eşlik etmenin önemini en iyi bilenlerden idi.

Hız. Osman'ın öldürölmesinden sonra babası Ali b. Ebî Talib'e, Arapların aklı başına gelinceye kadar insanlardan uzaklaşıp dilediğı yere çekilmesini önererek kendisine "Sen bir kelerin deliğinde bile olsan seni oradan çıkarıp sen kendini onlara arz etmeden sana biat edecekler" dedi.

Hız. Ali (r.a.) Şam halkıyla savaşmaya ve bu savaşta hazırlanmaya karar verince itaatindekileri yanına alarak kendisine karşı çıkanlar ile savaşmaya kararlı olarak Medine'den çıktı. O sırada Hız. Hasan (r.a.) kendisine gelerek, "Babacığım bu kararından vazgeç, çünkü bu işte Müslüman kanının akması ve Müslümanlar arasında bölünme vardır" dedi.³¹⁴ Ancak Hız. Ali, önerisini kabul etmedi. Hız. Ali, iyili emretme, kötü-lüğe engel olma, işi kemale erdirme ve hakları sahiplerine

³¹⁴ *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 7/229-230.

teslim etme gibi görevlerini yapmayarak Allah'a kulluk görevini eda etmeden insanları fitne içerisinde bırakacak değil idi. Hz. Ali ile Hz. Hasan'dan her birinin yöneldiği bir yön vardır.³¹⁵ Hz. Ali isabetli görüş sahibi idi. Böylece bu eşsiz öncünün büyük bir lider olacağı mucizesi gerçekleşti ve Hz. Hasan'ın İlahî terbiye ile eğitilmesiyle bu mucize kemale ulaştı.

Yöneticilik yenmekle, kan akıtmakla veya malları ve mukaddesatı heder etmekle değildir. Aksine yöneticilik, bunları korumakla ve kin ve düşmanlıkları bertaraf etmekle olur. Bu konuda Hz. Hasan (r.a.)'ın barışı sağlaması ve bu sayede Müslüman kanının akmasını engellemesi, gücün bir kısmını elinde bulundururken güç ile düşünen kişinin güç yetiremeyeceği yöneticiliğin zirvesine ulaşmıştır. Nitekim Hz. Hasan Hz. Muâviye ile antlaşırken etrafında binler vardı. Bu binlerin arasında bir kısmı hırslı iken çoğu ihlâslı ve vefakâr idi. Buna rağmen Hz. Hasan kendisinden dolayı bir damla kanın akmasını veya bu uğurda bir Müslüman'ın tırmalanmasını istemedi.

Doğrusu liderlik, toplumları korumak, kollamak ve kındırmak için değil ise bilinçsizce yapılan aldatmanın, ahmakça hırçınlaşmanın ve beraberinde imha etmeyi, zelil kılmayı ve azarlamayı getiren kumar ve maceranın bir çeşidinden öte bir şey değildir. Bunu yapanlar, ancak Allah'ın gazabına uğrar ve tarihin lanetini kazanırlar. Zaten tarih boyunca akan insanlık kanının dalgaları, liderliğe düşkün olmaktan ve dünya menfaatine saldırmaktan kaynaklanmaktadır.³¹⁶

³¹⁵ *el-Mürtada*, Nedvî, s. 198.

³¹⁶ *Hâmisü'l Hülefâir-Raşidîn* el-Hasan b. Ali, Sallabî, s. 290.

İkinci Aşama

Hız. Hasan'ın; ıraklıların kendisine yapacağı biati kabul etmesi için koştığı temel şartı, kendisinin barış için olduk-larıyla barış içinde olmaları, savaştıklarıyla da savaşmaları idi.³¹⁷ Nitekim Hız. Hasan (r.a) barış seçeneğinin tartışılabil-eceğini, kabul edilebileceğini veya kabul edilemeyeceği şeklinde söz konusu şartını ıraklıların zihnine yerleştirdi. Onun şartında barışı savaşa tercih etme söz konusu değildir, her ne kadar barışı ima etse de söz konusu şartı savaşı da barışı da kapsamaktadır. Doğrusu bu onun dâhiliğinin, başarılı yöneticiliğinin ve bilirkışı olduğunun kanıtıdır. Nitekim halife olması, İslam ve Müslümanların yararına olduğu dönem kendisi bunun için ileri atıldı.³¹⁸

Üçüncü Aşama

Hız.Hasan'ın Muâviye (r.a) ile barış içinde olup uzlaşma niyetinde olduğu anlaşılınca kendisine bir suikast girişiminin gerçekleşmesidir. Görülüyor ki Bu girişim onun halife olduktan kısa bir zaman sonra gerçekleşmiştir.

Dördüncü Aşama

Dördüncü aşama, Hız. Hasan'ın Irak ordusuyla Küfe'den Medâin'e³¹⁹ çıkması ve düzenli büyük orduyu Kays b. Sa'd b. Ubade'nin komutanlığında bir yere göndermesidir.³²⁰

³¹⁷ Merviyatü hilafeti Muâviye, Halid el-Ğays, s. 156.

³¹⁸ *Hâmisü'l Hülefâir-Raşidin* el-Hasan b. Ali, Sallabî, s. 290.

³¹⁹ Bugünkü Bağdat'ın 30 km. kadar güneydoğusunda Dicle nehrinin her iki yakasına Partlar ve Sâsâniler döneminde karşılıklı kurulan yedi ayrı şehirden meydana gelmiş, bu şehirler taş veya duba köprülerle birbirine bağlanmıştır. Ç.

³²⁰ *Hâmisü'l Hülefâir-Raşidin* el-Hasan b. Ali, Sallabî, s. 291.

Beşinci Aşama

Beşinci aşama, Hz. Hasan'nın ordusuyla küfe'den çıkıp Medâin'e doğru gittiği haberi ulaştıktan sonra Muâviye (r.a)'nin Şam'dan çıkıp Irak'a yönelmesidir.

Altıncı Aşama

Beşinci aşama Hz. Hasan ile Muâviye (r.a) arasında elçilerin değişimi ve aralarında barışın sağlanmasıdır.

Yedinci Aşama

Altıncı aşama, Hasan (r.a)'a suikast girişimidir. Çünkü Hasan (r.a) ile Muâviye (r.a) arasında gerçekleşen barış müzakereleri başarıyla gerçekleştikten sonra Hz. Hasan, kendisine tabi olanları gerçekleştiren barışı kabul etmeye hazırlamaya başladı. Nitekim Hz. Hasan kendisiyle Muâviye arasında gerçekleşen barışı açıklamak için bir konuşma yaptı. Konuşma sırasında askerlerinden bir grup öldürmeye çalışmak üzere kendisine hücum etti. Ancak yüce Allah kendisini daha önce kendisini kurtardığı gibi bu defasında da kurtardı.³²¹

Hz. Hasan'ın ordugâhında gerçekleşenlere karşı tutumu onurlandıran bir tutum idi. Nitekim İbn Sa'd, Hilal b. Habab'ın senedinden şöyle rivayet eder; "Hasan b. Ali kendisine biat edenlerin ileri gelenlerini Medain sarayında toplayıp kendilerine hitaben; 'Ey Irak halkı! Hiçbir nedenden sizden uzaklaşsam bile üç nedenden sizden uzaklaşırım; babamı öldürmeniz, katırımı yaralamanız ve malımı yağmalamanız. Ya da abamı boynumdan çekmeniz dedi.

³²¹ *Merviyatü hilafeti Muâviye*, Halid el-Ğays, s. 139.

Şüphesiz sizler barışacağım ile barışmak, savaşacağım ile savaşmak üzere bana biat ettiniz. Doğrusu ben Muâviye'ye biat ettim. Siz de onu dinleyin ve ona boyun eğin dedi sonra inip saraya geçti.”³²²

Sekizinci Aşama

Sekizinci aşama, Hz. Hasan (r.a)'ın hilafetten vazgeçip hilafeti Hz. Muâviye (r.a)'ye bırakmasıdır. Hz. Hasan;| Yüce Allah, kendisini, ordusunda cereyan eden fitneden kurtardıktan sonra Medain'i terk etti ve Küfe'ye gitti. Burada Küfeliilere yaptığı bir konuşmasında şöyle dedi; “Şüphesiz takva en büyük akıllılık, günahkârlık ise en büyük ahmaklıktır. Doğrusu Muâviye ile ilkin ihtilafa düştüğümüz hilafet konusu; şayet benim hakkım ise o hakkımı bu ümmetin selameti ve kanlarını korumak için Muâviye'ye bıraktım, yok eğer Muâviye'nin hakkı ise o halde o benden daha layıktır. Ben de zaten bu hakkı kendisine teslim ettim.” dedi ve sonra “*Bilmem! Belki bu (mühlet) sizin için bir imtihan ve bir vakte kadar yararlanmadır.*”³²³ anlamındaki ayeti okudu.

7. BARIŞIN EN ÖNEMLİ SEBEPLERİ

Hz. Hasan ile Hz. Muâviye arasında gerçekleşen barışın en önemli etkenlerinden bir kaç şunlardır;

a. Allah'ın Katındakine Rağbet Etmesi ve İslam Ümmetini İslah Etmek İstemesi

Nefir b. Hadramî Hz. Hasan'a; “doğrusu insanlar senin hilafeti istediğini iddia ediyorlar” dediği zaman Hz. Hasan

³²² et-Tabakât, th. es-Selma, c.1, s. 324.

³²³ Enbiya, 21/111.

kendisine şöyle cevap verdi; “Araplar emrimde idiler, barıştıgımla barıştılar, savaştıgımla savaşırlardı. Buna rağmen Allah rızası için hilafeti bıraktım.”³²⁴

b. Hz. Peygamber (s.a.v) in Duası

Doğrusu Rasülüllah (s.a.v)’ın; Hz. Hasan için “Müslümanlardan iki grubun arasını bulsun”³²⁵ diye dua etmesi, Hz. Hasan’ı barış için plan yapmaya, psikolojik olarak hazırlanmaya ve barış yolundaki engelleri aşmaya sevk etti. Nitekim Hz. peygamberin bu hadisi, eğilimlerinde, davranışlarında ve hayat metodunda Hz. Hasan’ı yönlendiren bir söz idi. Bu söz ruhunun derinliklerine işlemiş, duygularına hâkim olmuştu. Bu sözün yönlendirmesinden ve sözü anlamasından ötürü Hz. Hasan reformsal projesini inşa etti ve aşamalara böldü. Çünkü kendisi bu projenin olumlu neticelerinden emin idi. Sonuç itibarıyla Hz. peygamberin bu hadisi, Hz. Hasan’ı bu projeye sevk etme konusunda ana etken idi.

c. Müslüman Kanının Dökülmesini Engellemek İstemesi

Hz. Hasan, “kıyamet günü yetmiş bin kişinin can damarlarından kan akarak kanlarının ne için akıtıldığının intikamını almak için Allah’tan yardım istemelerinden korktum”³²⁶ demişti. Bir diğer ifadesi ise şöyledir; “Dikkat edin! İnsanlar istemese de şüphesiz Allah’ın emri/ölüm gerçekleşecektir. Çünkü buna hiçbir engel yoktur.

³²⁴ *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 11/206.

³²⁵ Buhari, 7109.

³²⁶ *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 11/206.

d. Ümmetin Birliğine Düşkün Olması

Hız. Hasan barış sürecinin aşamalarının birinde şöyle bir konuşma yaptı; “Ey insanlar! Şüphesiz ben hiçbir Müslüman’a bir kin taşımıyorum. Doğrusu ben, kendime baktığım gibi size bakıyorum. Ve benim bir görüşüm vardır, benim görüşümü küçümsemeyin. Doğrusu sizin sevmediğiniz birlik, sevdiğiniz ayrılıktan ve bölünmeden daha üstündür.”

Önce Yüce Allah’ın lütfü ile sonra da Hız. Hasan’ın ümmetin birliğine olan düşkünlüğü sayesinde bu büyük hedef gerçekleşti. Nitekim Hız. Hasan Müslümanların kanını korumak ve konumunda ısrar etmesi durumunda fitnenin sürmesi, kanların dökülmesi, bağların kopması ve güvensizliğin oluşması gibi ilerde ümmetin başına gelecek büyük düzenbazlıklardan kaçınmak için halifelikten vazgeçti. Doğrusu –hamd olsun ki- dünyanın fani konumlarının birinden vazgeçmesiyle ümmetin birliği sağlandı, hatta bu seneye birlik senesi denildi.³²⁷ Bu Hız. Hasan’ın öngörüsünü ve gelecekle ilgili derin bilgisini göstermektedir.

Hız. Hasan’ın kendisine bağlı olanlarla tartıştığını, muharrik unsurlarını kendilerine açıkladığını ve onları kendi kanaat ve inancına doğru çekmeye çalıştığını gözlemliyoruz. O halkların yönlendirdiği ve dinleyici isteklerinin kendisi için önemli olduğu şahsiyetlerden değil idi. Aksine o, attığı adımlarda Allah’ın rızası ve Müslümanların faydası olduğu sürece düşüncesine ve gerçekleri anlamasına göre yolunu çiziyordu. Bu, liderin toplumu yönlendirmesi ve kendi hedeflerine doğru sürüklemesi açısından birçok halk yönetimi için büyük bir derstir. Hız. Hasan’ın koşullarında olan

³²⁷ *Hâmisü’l Hülefâir-Raşidîn* el-Hasan b. Ali, Sallabî, s. 308.

yöneticiler genelde üç şekilde hareket ederler; ya kamunun istğine göre hareket ederler veya kamunun istğini önemsemedikleri gibi isteklerini reddetmezler ya da doğru bildiklerini yapıp halkı buna ikna etmeye çalışırlar. Hz. Hasan'ın bu üçüncü yolu seçtiğini görmekteyiz. Nitekim kendisi doğru bildiğini yaptı ve insanları, belirlediği yüce hedeflere ikna etti. Bu nedenle Hz. Hasan; aşamalar ve hazırlıklar boyunca açık bir görüş ve uygulama adımlarını sundu, şartlarını ortaya koydu, hedefine karşı engelleri yendi ve muhalif düşünceye sahip olanları kendi bakış açısına ikna etmeyi önemsendi. -yüce Allah gerçeği daha iyi bilir-doğru olan da bu idi. Nitekim barışa karşı çıkanların bir kısmı Hz. Hasan'a "ey müminlerin yüz karası" dediklerinde kendisi onlara; "Yüz karası olmak ateşten daha hayırlıdır" demişti.³²⁸ İbni Sa'd'ın rivayetine göre; "ben yüzkaralığı ateşe tercih ettim" demiştir.³²⁹

e. Hz. Alinin Öldürülmesi

Müminlerin emiri Hz. Hasan'ı barışa sevk eden faktörlerden biri de babasının öldürülmesiyle korkutulmasıdır. Nitekim babası Hz. Ali'nin öldürülmesi, Irak cephesinde büyük bir boşluk bıraktı. Bu suikast H. Hasan(r.a.)'ın psikolojisini etkileyerek ruhunda derin bir hüznü bıraktı. Çünkü bu yüce halife, haksız ve yersiz öldürüldü. Onun İslam'daki geçmişi, büyük faziletleri ve İslam dinine sunduğu değerli hizmetleri, haricileri bu kötü eylemlerinden vazgeçirmedi.

Hz. Ali'nin hayatı; değerler, örnekler ve devlet ve halk düzeyine dini ahkâmları/yasaları tesis etme çalışmalarıyla

³²⁸ *Tarihü Dimeşk*, c. 14, S. 88.

³²⁹ *Tabakât*, thk. Sülemî, c. 1, s. 329. Hadisin senedi zayıftır.

dolu idi. O hidayet çehrelerinden bir çehreydi. O hakkı batıldan ayırandı. Bu nedenle Müslümanların yokluğundan etkilenmeleri be bıraktığı büyük boşluğu hissetmeleri çok doğal idi. Nitekim onun öldürülmesinin Müslümanlar üzerinde büyük bir etkisi oldu. Kendilerini hüznün kuşattı. Gözyaşları aktı. Dilleri övgüler dizdi ve rahmet okudu Hz. Ali'ye.

Hz. Ali'nin öldürülmesi, Hz. Hasan'ın Irak halkına olan ilgisinin kırılmasına sebep oldu. Irak halkı, müminlerin emiri Hz. Ali'nin yüce ahlakî değerleriyle tanışan ve onunla beraber olma şerefine nail olanlardır. Ancak fitneler ve emeller onları saptırdı ve dosdoğru yoldan ayrıldılar. Tabi ki dinlerine ve şehit döşen halifeleri Hz. Ali'ye bağlı ve samimi olanları bunlardan tenzih ederiz. Sonuç itibarıyla Hz. Ali'nin öldürülmesi, hak hilafet dönemine yöneltmiş güçlü bir darbe ve daha sonraları hilafetin sona ermesinin etkenlerinden idi.

f. Muâviyenin Şahsiyeti

Doğrusu Hz. Hasan, kırk binden fazla kişinin ölümüne kendisine biat etmesine rağmen halifeliği Muâviye'ye teslim etti. Şayet Muâviye hilafete layık olmasaydı Hz. peygamberin erdemli torunu hilafeti kendisine teslim etmezdi ve kendisiyle savaşırdı.³³⁰

g. Irak Ordusunun ve Küfe Halkının Tedirginliği

Şüphesiz haricilerin ortaya çıkması, müminlerin emiri Hz. Ali'nin gücünü zayıflatmasında etkili oldu. Ayrıca Cemel, Sıffin ve Nehrevan'daki savaşlar, Irak halkının savaşa yönelmesine ve savaşı istememelerine neden oldu. Bu savaşların

³³⁰ *en-Nâhiye An Emir'il Müminin Muâviye*, Sallabî, s. 57.

özellikle Sıffin'de Şam halkı üzerinde ciddi etkileri oldu. Çünkü onların savaşı başkaların savaşı gibi değildi. Nitekim amansız Sıffin savaşı akıllarından çıkmadı. Çünkü bu savaş, amaçlarını gerçekleştirmediği gibi nice çocukları yetim, nice kadınları dul bıraktı. Hz. Ali ve çoğu taraftarının hoş karşıladığı barış veya arabuluculuk yapmak üzere hakem tayin etmesi olmasaydı bu savaş, İslam ümmeti üzerindeki kötü sonuçlarını kimsenin hayal edemeyeceği bir musibet olurdu. Bu nedenle Hz. Ali'nin hak üzere olduğunu bildikleri halde taraftarlarından bir kısmı kendisiyle bir kez daha Şam'a yürümek istemediler.³³¹ Irak ordusu ve Küfe halkı tedirgin ve kararsızken Hasan (r.a) hilafeti devraldı.³³² Ancak bu tedirginlik ve kararsızlık genel anlamıyla hakim bir durum değil idi. Nitekim Hz. Hasan'ın ordusu takviye edilebilirdi. Ayrıca Kays b. Sa'd el-Hazrecî ve başka komutanların komuta ettiği savaş kabiliyetine sahip bir takım gruplar da vardı.³³³

h. Muâviyenin Ordusunun Gücü

Diğer taraftan Muâviye (r.a), Hz. Ali (r.a)'nin halifeliği döneminden itibaren Irak cephesinin gücünü zayıflatmak için gizliden ve açıktan farklı vesilelerle çalışıyordu. Böylece Muâviye, Hz. Ali'nin ordusunun dağılmasından ve ihtilafa düşmelerinden yararlandı. Ordunun kendine itaati, Şam halkının hakkındaki söz birliği, Şam'daki yönetim deneyimi, malî kaynaklarının sürekliliği ve ümmetin faydasına düşündüğü hedeflerini gerçekleştirmek için harcama yapmaktan çekinmemesi gibi Muâviye'nin cephesini

³³¹ *Hilâfetü Ali b. Ebî Tâlib*, Abdü'l Hamitve Ali Sallabî, s. 354.

³³² *ed-Devletü'l Emeviyye*, Sallabî, c. 1, s. 190.

³³³ *Hâmisü'l Hülefâi'r Raşidin*, Sallabî, s. 358.

güçlendirecek faktörler Muâviyenin lehine olmak üzere hep bir araya toplanmıştı.³³⁴

8. BARIŞIN ŞARTLARI

Tarih kitapları ve yeni dönem kaynaklar, iki tarafın koyduğu şartlara uygun bir şekilde barışın gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Barışın en önemli şartlarından bir kaçışunlardır;

a. Allahın Kitabına Peygamberinin Sünnetine ve Halifelerin Uygulamalarına Uyum

İbni Hacer el-Heytemî'nin de aralarında bulunduğu bir grup âlim bu şarttan söz ederler. Nitekim İbn Hacer Hz. Hasan ile Muâviye arasında gerçekleşen barışın şeklinden söz ederken, "Hz. Hasan Muâviye ile Allah'ın kitabına, peygamberinin sünnetine ve 4 halifenin uygulamalarına uyması şartıyla kendisine Müslümanların yönetimini teslim etmek üzere antlaşmaya varmıştır" demektedir.³³⁵ Böyle bir şart ile antlaşma yapması, Muâviye'ye koştugu şartlardan birisi kılacak kadar dört halifeye karşı derin bir saygıya sahip olduğunun göstergesidir.³³⁶ Ayrıca bu şartta, Muâviye'nin devletin anayasasına, otoritesine ve yöntemine yönelik bir düzenleme söz konusudur.

b. Mallar

Buharî *el-Camiü's-Sahih* adlı hadis kitabında; Hz. Hasan'ın Muâviye'nin heyetinde yer alan Abdurrahman b. Selmure ile Abdullah b. Âm, bir'e; "bu malın bir kısmını biz

³³⁴ *ed-Devletü'l Emeviyye*, Sallabî, c. 1, s. 191.

³³⁵ *es-Sevâikü'l Mürsele*, c. 2, s. 399.

³³⁶ *eş-Şîa ve Ehli'l Beyt*, s. 54.

Abdulmuttalip oğulları kazandık, bu malların korunup değerlendirileceğine kim bana kefil olacaktır?” dediğinde heyettekilerin, “biz buna kefil olacağız” şeklinde cevap verdiklerini rivayet etmektedir.³³⁷

Ayrıca Hz. Hasan'ın Muâviye'ye; “benim yapmasını söz verdiğim bir takım vaatler ve bir kısım borçlarım vardır” demesi üzerine Muâviye'nin kendisine devlet hazinesinden 4000 bin dirhem veya daha fazla miktarında mal bıraktığı rivayet edilmektedir.³³⁸ İbn Asakir, söz konusu konuya değinirken Hz. Hasan'ın, üzerindeki borçları ödemek, yerine getirmesi gereken vaatlerini ifa etmek ve kendisi, babasının ailesi, çocukları ve hane halkı için pay ayırması için devlet hazinesini kendisine bırakmasını Muâviye'den istediğini zikretmektedir.³³⁹

Bir kısım tarihçiler ise Hz. Hasan'ın, yanında yer alan savaşçılara dağıtılmak ve kendisinin ve hane halkının iâşesi temin etmek üzere devlet hazinesinden beş milyon dirhem ayırdığını söylemektedirler.³⁴⁰ Şüphesiz ordunun bir kısmına malları dağıtılması aşırı gerginliğin hafifletilmesine katkı sağlamaktadır.³⁴¹

c. Genel Af

İki taraf arasında gerçekleşen barış antlaşması, bütün insanların *güven içinde olduğunu ve hiç kimsenin yanlışlıkla veya nefretle cezalandırılmayacağını içermektedir.*

³³⁷ *Buharî*, Kitabüs-Sülh, 2704.

³³⁸ *Tarihü'l İslamî*, Zehebî; Ahdü Muâviye, s. 64.

³³⁹ *Tarihü Dimeşk*, c. 14, s. 90.

³⁴⁰ *fi'Tarihi'İslamî*, Şevki Ebü Halil, s. 288.

³⁴¹ *Hâmisü'l Hülefâi'r Raşidin*, Sallabî, s. 324.

Buharî'nin rivayetine göre Hz. Hasan'ın, Muâviye'nin gönderdiği heyete; "bu ümmet, birbirlerinin kanını dökerek yaşadı" demesi üzerine heyet, döktükleri kanla ilgili herkes kapsayan genel af konusunda Hz. Hasan'a garanti verdiler.³⁴²

*Böylece Hz. Ali döneminde gerçekleşen hiçbir eylem için kimseden bir talebin olmayacağı konusunda antlaşma sağlandı. Söz konusu kural, geçmişe aldırış etmeden mevcut durum ve geleceğe yoğunlaşan yeni bir sayfanın açılmasına yönelik son derece önemli bir ilkedir.*³⁴³ *Böylece yasal sözleşme üzerine kurulmuş uzlaşma gerçekleşti. Nitekim barışın onaylanmasından önce taraflar arasında olup biten bütün her şeyi kapsayan genel af esasına dayalı barış antlaşması sağlandı. Gerçekten de Muâviye hiç kimseyi geçmişteki bir suçundan ötürü cezalandırmadı. Böylece Hz. Hasan yaptığı barış; iyilik, af ve gönülleri birleştirme esasları üzerine kurulmuş oldu ve bu barış sayesinde Hz. Hasan, Hz. Osman'ın suikastıyla devam eden ve ancak Hz. Ali'nin suikastıyla biten bir problemten ümmeti kurtardı.*

Doğrusu söz konusu barış antlaşması; insanlara güven verme, toplumda ittifak edilen otorite üzerine kurulan kanuniliğe dönüş ve ümmet birliğinin grupsal çıkarlara tercih edilme esası üzerine kuruldu. Barıştan sonraki Müslümanların tarihinin gidişatını izleyen kişi, gerek güveni ve toplumsal refahı gerçekleştirme açısından olsun gerekse devlet toprağının genişlemesi ve kaynaklarının artması açısından olsun bu barıştan kaynaklanan büyük olumlu sonuçları açıklıkla fark edecektir. Bu durum, toplumun çeşitli

³⁴² *Buharî*, Kitabüs-Sülh, c. 2, s. 963.

³⁴³ *ed-Dürerü's-Siyasiyyü li's-Safve fi sadri'l İslam*, s. 342; *ed-Devle'l-Emeviyye*, Sallabî, c. 1, s. 192.

kesimleri arasında mutabakat formüllerine ve güven ve istikrar gibi yeni bir aşamayı tesis edecek köklü uygulamalara ulaşmak amacıyla bu gün çalışmamızı zorunlu kılmaktadır. Bu durum, toplumdan yüz çevirmenin büyük bir yanlış olmasının yanında, farklılığına rağmen toplumun bütün kesimleriyle diyalogun, ertelenmesi mümkün olmayan acil bir işe dönüştüğünü dikkatlerimize sunmaktadır. Toplumumuz, her fikirdeki insanların ölümlerine sebep olan birçok sürtüşmelere rağmen bu tarihi deneyime dayanarak diyalog ve uzlaşi için geniş bir kapıyı açma yeteneğine halen sahiptir. Belki bu kapı, sonraları örnek alınacak bir model olacaktır.

d. İstişare ve Seçim İlkesi

Barışın şartları, istişare ve seçim ilkelerine işaret etti. Nitekim İbn Hacer Heytemî (ö. 974/1567)'nin değindiği antlaşma metninde; “Muâviye’den sonra yöneticilik/hilafet Müslümanların istişaresiyle belirlenecektir” ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca Hz. Hasanın; “Muâviye’den sonra hilafeti üstlenmeye ben talip değilim. Böyle bir isteğim olsaydı zaten kendisine teslim etmezdim” dediği rivayet edilmektedir. Bütün bu ifadelerden, kanlı birçok iç çatışmalara sürükleyen sayısız zorluklarla karşılaştıkları zamana kadar Müslümanların sürdürdüğü ince bir anlayışlarının olduğuna emin olabiliyoruz. Ancak Hz. Hasan, ümmeti tekrar ilk ilkesine döndürdü. Bu ilke, kararların başlangıçlarının ve sona ermesinin Müslümanların arasındaki istişareyle olmasıdır.

Hz. Hasan, babası Hz. Ali (r.a)’den biati sırasında İslam devletinin bütün bölgelerini kapsaması için seçim çemberini genişletmesini isteyen bir şahsiyettir. Hz. Hasan asrının

ihtiyaçlarının farkında, büyük ve köklü halkların katılmasından sonra Müslüman toplumun yapısında gerçekleşen gelişmeleri gören bir gencin bakışıyla bakıyordu.

Muâviye'nin hilafeti oğlu Yezid'e bırakmasını hesaba katmazsak, ilmî temel ve nitelikli yapı, yöneticiyi seçmek ve yönetimin gidişatını denetlemek için Müslümanların istişarenin dışında başka bir metodunun olmadığını doğrulamaktadır.³⁴⁴

9. MÜSLÜMANLARIN ARASINDAKİ UZLAŞININ SONUÇLARI

Şam ve Irak'taki Müslümanlar arasında uzlaşa antlaşmasının onaylanması gerçekleşir gerçekleşmez olumlu sonuçlarını açıkça vermeye başladı. Ümmetin birliği sağlandı ve bu yılı birlik yılı denildi. Uzun yıllardan beri durun fetih hareketlerin tekerleri dönmeye başladı. Medine-ı Münevvere'de, bilgin sahabelerin rehberlik ettiği ilmî hareket gelişti. Söz konusu sonuçlardan bir kaçışunlardır;

a. Ümmetin Bir Liderlik Altında Birleşmesi

Büyük uzlaşının gerçekleştiği ve 'birlik yılı' ismini alan hicretin 41.yılı, Müslümanların tarihsel belleğine nakşedildi. O tarihten itibaren asırlarca ümmeti bir yönetim yönetti ve ümmet bir siyasî başkentten yönetildi. Şüphesiz bu başarıdaki lütuf önce Allah'a sonra da halife Hasan b. Ali'ye aittir. Söz konusu uzlaşa, o gün yaşayan bütün sahabilerin Muâviye'ye biat etmeye yönlendirdi. Bununla ilgili İbn Hazm (ö. 456/1064); "Hz. Hasan'a biat edildi sonra

³⁴⁴ *Hâmisü'l Hülefâi'r Raşidin*, Sallabî, s. 327.

yönetim Muâviye'ye bırakıldı bütün sahabe Muâviye'ye biat edip yöneticiliğini kabul ettiler.

Bizler, Hz. Hasan'ın anlayışından ve sahabenin Muâviye'ye biat etmeye karşı takındıkları tavırlarından, ihtilafı ve bölünmeyi yasaklayan ayetleri derinlemesine kavradıklarını öğreniyoruz. Yüce Allah; *"İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti"* buyurmaktadır.³⁴⁵ Rab-bimiz bu ümmete, kendilerine apaçık kanıtlar ve kitaplar geldikten sonra önceki ümmetlerin düştüğü ihtilafı ve dağılmayı yasaklayarak; *"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır."*³⁴⁶ buyurmaktadır.

Doğrusu yüce Allah'ın fazlı ve Hz. Hasan'ın Muâviye ile uzlaşıya varmasındaki başarısı ile dinin hedeflerinden olan ümmetin birliği, uzlaşısı sağlandı. Ümmetin gönüllerinin birleştirmesine yönelik vesilelere tutunmak, Müslümanların saffını birlemek İslam'ın nazarında en büyük cihat hareketlerindendir. Çünkü bu adımlar, Müslümanların yücelmesi, devletlerinin kurulması, insanlar arasında adaletin yayılması ve kendilerinden zulmün kaldırılması açısından son derece önemlidir. Bu gerçek, bu gün bize, vatana karşı büyük sorumluluklar yüklemektedir. Ayrıca toplumun bütünlüğünü ve kimliğini korumayı, adaleti ve eşitliği sağlamayı, özgürlükleri koruma ve her tarafın daha haklı olduğunu isbat etmeye çalıştığı siyasî çekişmelerden uzak

³⁴⁵ Enam, 6/153.

³⁴⁶ Al-i İmran, 3/105.

kalarak uzlaşî uygulamalarını konuşmamız gereken öncelikli konular haline getirmektedir. Hatta vatanî inşâ etme konusunda uzlaşîyı sağlamak, hakları teslim etmek, hukuk devletini inşâ etmek, tahsilli, stajyer vatandaşları adaletin, özgürlüğün ve istişarenin değerleri konusunda eğitmek bu gün öncelikli yapmamız gereken meselemizdir.

b. Fetihlerin Eski Haline Dönmesi

İslam dinini yüce değerleriyle, övgüye değer ilkeleriyle ve değerli hedefleriyle insanlara ulaştıran ve sonucunda insanların bölük bölük İslam'a girdiği büyük fetih hareketleri, Hz. Peygamberin zamanından başlayıp Hz. Osman'ın öldürülmesine kadar devam eden en önemli uygulamalardan idi. Ancak Hz. Osman'ı öldürme fitnesi, Hz. Ebubekir zamanındaki riddet hareketinden sonra İslamî davete darbe vuran en büyük fitne oldu. Çünkü Hz. Osman'ın şehit edilmesi, cihat hareketlerinin durmasına ve Hz. Hasan'ın Hz. Muâviye ile yaptığı uzlaşî ile Allah'tan gelen rahmet Müslümanlara yetişmemiş olsaydı neredeyse İslam ümmetini yok edecek bir fitnede Müslümanların birbirine kılıç çekmeye yönelmelerine sebep oldu. Tarihî kaynaklar, söz konusu fitnenin cihat hareketini ortadan kaldırmasındaki etkisini açıklayan metinlerle doludur.

Müslümanlar arasındaki uzlaşının olumlu sonuçlarından biri şüphesiz fetih hareketlerinin tekrar canlanmasıdır. Nitekim uzlaşîdan sonra Muâviye döneminde fetih hareketleri, Rum cephesi, Mağrip cephesi ve Sicistan,³⁴⁷

³⁴⁷ Günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan sınırları içinde kalan tarihî bölge. Ç.

Horasan, Maveran-Nehir³⁴⁸ cephesi olmak üzere üç ana cepheden işlemeye başladı.

Doğrusu fetih hareketlerin durması, güç bölündüğünde, iradeler çeliştiğinde ve bir kesim başına buyruk davrandığında devletin ve toplumun boyun eğmek zorunda kaldığı krizin boyutunu ortaya koymaktadır. Devlet ve toplum uzlaşısı sayesinde huzuru yakalar, geniş ve derin bir kalkın eylemine başlar ve kaynaklarını çoğaltır. Ancak hiçbir uzlaşısı, eşkâli belli, hakları açıklayan ve koruyan, görevleri serdeden ve üstlenmesini garanti eden bir anayasa taşıdığı olmadan düşünülemez.

Doğrusu bizler, ülkemizde siyasî, kültürel, eğitimsel, ekonomik, hukukî, askerî ve sosyal düzeyde birçok boğulmalar geçirdik. İnşa etmeye başlamak ve yıkılmaktan kurtulmak için bizler, her zamankinden daha fazla kapsamlı bir uzlaşısı taslağına muhtacız.

c. İç Güvenliğin Sağlanması

Uzlaşısının önemli sonuçlarından birisi de devletin, haricilerde³⁴⁹ ortaya çıkan geniş isyan hareketlerine kendini adayabilmesiydi. Nitekim söz konusu uzlaşısının sonucunda hariciler sıkıştırıldı ve engellendiler. Dolayısıyla Muâviye döneminde hariciler eylemleri, geliş güzel, hazırlıksız ve düzensiz bir nitelikte olabiliyordu. Eylemleri daha çok toplu intihar eylemleri şeklinde gerçekleşirdi. Çünkü hariciler az gruplar halinde ortaya çıkarlardı ve hemen öldürülürlerdi.

³⁴⁸ Ceyhun nehrinin kuzey ve doğusunda kalan bölgeye İslâm tarihçi ve coğrafyacıları tarafından verilen isim. Ç.

³⁴⁹ Dinî ve siyasî konulardaki aşırı görüşleri ve faaliyetleriyle tanınan fırka. Ç.

Herhangi bir toplumdaki iç şiddete karşı koymak için halkının etrafında kenetlendiği güçlü bir devletin varlığı zorunludur. Ayrıca ülke içinde gerginliği sona erdirecek ve siyasî, ekonomik ve anormal kültürel şartları istismar girişimlerini önleyecek bir uzlaşının olması da bir zorunluluktur. Bu ise sadece düşünceleri soyutlamakla olmaz bununla birlikte diyalogla, çözümler ve gerçeklik zorluğundan yola çıkarak yanıtlar üreterek koşulları onarmakla mümkündür.

d. İlmî Kalkınmanın Gerçekleşmesi

Hz. Hasan, uzlaşmanın gerçekleşmesinin ve hilafeti Muâviye'ye bırakmasının ardından beraberindeki sahabe ve Haşim oğullarıyla Medine'ye döndü ve Medine'ye yerleşti. Haşim oğulları, Muâviye'nin yanında saygın ve onurlu bir konumda idiler. Haşim oğullarının liderliği ise Hz. Hasan'da idi. O dönemde Medine'de çok sayıda bilgin sahabe ikamet etmekte idi. Ayrıca bu sahabelerin yanında yetişen, onların yolunu izleyen çok sayıda tabiin³⁵⁰ de Medine de İkamet etmekte idi. Söz konusu Medine'de ikamet eden sahabe ve tabiîn; Ensar'dan ve Muhacir'den oldukları gibi bunların dışında olanlar da vardı.

Müslümanların uzlaşmasından, geniş bir ilmî kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayan bir istikrar doğdu. Bu İlmî kalkınmaya Hasan bi Ali, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebu Hüreyre, Ebu Said el-Hudrî ve Cabir b. Abdullah gibi âlim sahabeler rehberlik etti. Medine'nin atmosferi ilmî hayata çok hayırlı oldu. Çünkü Medine'deki ilim talibleri kendilerini hadis rivayetine, Kuran'ın tefsirine ve fikhî

³⁵⁰ Sahâbeyi Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen nesil. Ç.

hükümleri çıkarmaya adadılar. Böylece Medine ilim isteyen insanların uğrak yeri oldu. Nitekim Medine'de ilme ve araştırmaya katkısı olan sükûnet ve huzur vardı.

e. Tarihî Tecrübe

Mekke'nin fethedilmesi ve Hz. Hasan'ın barış antlaşması gibi iki tarihî tecrübe, affedip uzlaşma ile kararlı adaleti devreye geçirme arasındaki açık farkı doğrulamaktadır. Nitekim kararlı adalet, bütün eski dosyaları açtırır ve bütün detayların peşine düşer ki bu da bütün ülkeyi yıllarca meşgul eder veya kimsenin sonunu getiremeyeceği anlaşmaları gerektirir. Sonrası kısastaki intikama karşı hiçbir girişimde bulunmadan o adaleti uygulamayı ne zamana kadar sürdüreceğiz. Söz konusu adaleti sürdürmek durumu tekrar başlangıç noktasına götürür. Böylece zalim kişi mazlum konumuna düşer ve mazluma karşı kararlı adaletin uygulanmasını talep eder. Yakın geçmişte Mekke fethindeki af, İslam, Müslümanlar ve davetleri için yeni bir başlangıç oldu. Şayet Müslümanlar en azında suçlamaların detaylandırıldığı ve delillerin toplandığı kararlı adaletin takdirine isteyen beşerî duygularına teslim olsaydı ve son söz yargının olsaydı ne olurdu?

Çoğu zaman yaralar yeniden kaşınınca af kapsamı daralmaktadır. Doğrusu bu kararlı adaletin uygulanması, İslamî fetih hareketleri, yönetim sistemi ve ilmi yayma açısından bütün insanlık tarihinin çiziminde katkısı olan önemli şahsiyetleri yok edecekti. Çünkü İnsanî tarihin tamamında önemli bir devleti kuranlar, onlardır. İlim ve hikmet dünyasında ilk sayılan söz konusu kalkınma olmasaydı; İlmî, fikrî, fikhî hareketin, züht yönelişlerinin, tasavvuf okullarının, tıp, geometri ve kimya gibi Müslümanların tarihinde

katkısı olan pratik ilimlerin tarihinden sayfalar okumuyor olacaktık.

Saydıklarımız ve daha fazlası olumlu sonuçlar, kararlı adalet kavramının uygulamasını af ve hoşgörüyle değiştirme hareketinin sonuçlarındandır. Söz konusu hareket, siyasî, güvenlik, iktisadî, sosyal, kültürel ve dinî açıdan daha yüce gayeler ve daha büyük hedefler için yönetimin ve sahabenin keskin adaleti istemekten vazgeçmeleriyle gerçekleşti.

Siyasî nahiyeden bakacak olursak güzel af, ümmetin birliğini korur. Çünkü devlet af hareketinden sonra hataları düzeltmeye, ülkeyi güçlendirmeye, daha önce hükümlan olanları dışlamadan herkesi ortak kılmaya, ortaklık, yardımlaşma ve birlikte yaşama kavramlarını derinleştirmeye, ortaklık ve beraber yaşama ilkelerini güçlendirmeye ve nesilleri bu değerlerle yetiştirmeye yoğunlaşır.

Güvenlik nahiyesinden bakacak olursak kararlı adalet, hayata veya mala ya da yetkiye olumsuz etkileri olan adaletin sonuçlarından duyulan endişelerden ötürü adaletten zarar gören bir kısım şahısların söz konusu adaleti reddetmelerine neden olmaktadır. Daha önce yönetici olan organlar, bu tür olumsuzlukları asla kabul etmezler. Yönetici organlar, adalet düşüncesini reddederler. Çünkü onlar saha ve siyaset gücünün unsurlarına halen sahiptirler. Elleri bulundurdıkları bu güç, ülkenin savaşların ve kazananı olmayan, intikam ve takip kültürün yerleşmesinden başka hiçbir faydası olmayan sivil çatışmaların kenarına sürüklemektedir.

Ekonomi cephesinden bakacak olursak ihtilaf eden taraflar hendeklerinde korunduktan ve savaş topları ateşlendikten sonra affetmemenin ve uzlaşmamanın vatan ve

vatandaş üzerindeki etkisi konusunda çok da farklı düşünmeyiz.

Sosyal açıdan ise şüphesiz genel af, kültürel, dilsel, ırksal ve dinî açıdan farklı olan toplumun bileşenlerinin ve kuşaklarının kaynaşmasını artırmaktadır. Bu, toplumun bileşenlerinin nefrete ve parçalanmaya götüren ve adalet adına alınan intikam korkusundan tekrar hendeğe girmeye sevk eden bir metotta ısrar etmek yerine düşünülmesi gereken stratejik bir hedeftir. Son olarak af, nesillerin kültürünün üzerine kurulduğu tarihi bir tecrübeyi yerleştiriyor. Bu tarihi tecrübe, vatanın kalplerini birleştiriyor, beraber yaşama alanlarını artırıyor, farklılığı kabul etmeyi öğretiyor ve kamu yararını kişisel yarara, uzun süreli yararın geçici yarara tercih etme kültürünü yerleştiriyor.

Şüphesiz bizler, hakkı yerine getirme, duyguları dikkate alma, affetme ve hoşgörü konusunda adalet tecrübesini tesis etmek için bu gün vatanımızda kenetlenmeye, birbirimizi af etmeye muhtacız. Bütün bunlar; umudu aşlamak, eğitim metotlarını, düşünce yöntemlerini ve kültür belirleyicilerini geliştirmek için müesseseler kurmak ve anayasacıların intikam eğilimine yenik düştüğü bazı anayasalarda fiili durum olduğu gibi, dışlama, intikam ve ayıplama üzerine kurulmayan devlet anayasasının yapısının çerçevesini çizmek için yapmamız gereken unsurlardır.

21. Milli Barış İçin Dinî İlkeler³⁵¹

Doğrusu barış ve uzlaşma anlamındaki ‘müsalaha’ kavramı, uzlaşma anlamındaki sulh ve onarma anlamındaki islah köklerinden türemiştir. Müsalaha, göz yumma, hoşgörü ve ortak görüşte bir araya gelmeleri için ihtilaflı taraflardan her birinin bir kısım hakkından vazgeçerek haklarının alınması için yapılan soruşturmadan vazgeçmesi anlamlarına gelmektedir.

Uzlaşma, Kur’an-ı Kerim’de, sünnette³⁵² ve ümmetin icmâ’ında³⁵³ dinen teşvik edilmiştir. Yüce Allah; *“Bir sadaka vermeyi, yahut iyilik yapmayı, yahut da insanların arasını düzeltmeyi emredenleri hariç, onların aralarındaki gizli konuşmaların çoğunda hiçbir hayır yoktur.”*³⁵⁴ *“Uzlaşmak*

³⁵¹ Bu başlık altındaki makale, dr. Sadık Ğarbanî’ye aittir.

³⁵² Sünnet; şer’î delillerin ikincisi olan Hz. Peygamber’in söz, fiil ve onaylarının ortak adıdır. Ç.

³⁵³ İslâm fıkhnının Kur’an ve Sünnet’ten sonra üçüncü kaynağı olan, İslâm âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümlerdir. Ç.

³⁵⁴ Nisa, 4/114.

daha hayırlıdır.”³⁵⁵ “Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.”³⁵⁶

Buharî’nin rivayetine göre; “Kuba³⁵⁷ halkı kavga etmeye başladılar ve sonunda taşlarla atıştılar. Bunun üzerine rasulullah (s.a.v); *gidelim onları barıştıralım buyurdu*”³⁵⁸ yine Buharî’nin bir diğer rivayetine göre; “*aralarını bulmak için Hz. Peygamber, Amr b. Avf oğullarına gitti.*”³⁵⁹

Teşvik edilen uzlaşının bir takım hükümleri söz konusudur. Önemli olan bir kaç tanesi şunlardır;

1- İhtilaflı taraflardan; kısas veya ırz ya da mal gibi bir hakka sahip olduğu kesinleşen ve kendisine bildirilen kişi için en faziletli olan, affetmesidir, vazgeçmesidir ve hakkını bağışlamakla arkadaşına iyilikte bulunmasıdır. Bu kendisi için keffaret olur. Yüce Allah; “*Onda (Tevrat’ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir.*”³⁶⁰

2- Dinen teşvik edilen uzlaş ve hoşgörü, ancak yanlışlıkla yapıp ve yaptığından pişman olan kişiler için düşünülebilir.

³⁵⁵ Nisa, 4/128.

³⁵⁶ Şurâ, 42/40.

³⁵⁷ Hicret sırasında Hz. Peygamber’in misafir olduğu ve ilk mescidi inşa ettiği köy. Ç.

³⁵⁸ Buharî, 2693.

³⁵⁹ Buharî, 643.

³⁶⁰ Maide, 5/45.

*“kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir.”*³⁶¹ *“Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”* *“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.”*³⁶² Ayetlerindeki aftan ve uzlaşıdan kast edilen de budur. Ancak zulmüyle bilinen ve düşmanlığını ve kabahatini açığa vuran-dan intikam almak ve kısas hakkını uygulamak, *“onlar ki, bir saldırıya uğradıkları zaman, aralarında yardımlaşanlar içindir.”*³⁶³ ayetinde ifade edildiği gibi daha iyidir. Nitekim söz konusu ayet, övgü bağlamında gelmiş ve zulmü ve düşmanlığıyla bilinenler için geçerlidir.

3- Dinen teşvik edilen uzlaşının şartı; bir haramı helal veya bir helalı haram hale getirmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v); *“Müslümanlar arasında uzlaşa caizdir. Ancak haramı helal, helalı haram kılan uzlaşa caiz değildir. Müslümanlar yaptıkları antlaşmalarına şartlarına bağlıdırlar. Ancak bir haranı helal veya bir haramı helal hale getiren şart bağlayıcı değildir.”*³⁶⁴ buyurmaktadır.

4- Suçsuza zulmün terettüp ettiği bir ilkeyi antlaşmada onaylamak caiz değildir. Örneğin bütün şehir halkı için toplu caza onaylanması caiz değildir. Çünkü haksızlık yapmakla itham edilen şehirde, çocuk, mükellef olmayanlar, güçsüz yaşlı, yapılan haksızlığı engelleme gücü olmamasıyla beraber yapılan haksızlığa razı olmayanlar mutlaka vardır. Böyle bir durumda şehirlerinden sürgüne gönderilmek

³⁶¹ Şurâ, 42/40.

³⁶² Fussilet, 41/34.

³⁶³ Şurâ, 42/39.

³⁶⁴ Tirmizî, 1272.

gibi hepsinin cezalandırmasına dair bir ilkeyi onaylamak, yüce Allah'ın haram kıldığı zulüm üzerine yapılan bir uzlaşılır. Hâlbuki yüce Allah; *“Sizden kim de zulüm ve haksızlık ederse, ona büyük bir azap tattırırız.”*³⁶⁵ *“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun.”*³⁶⁶ *“Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Sonra dönüşünüz ancak rabbinizdir. O size, ihtilaf etmekte olduğunuz şeyleri haber verecektir”*³⁶⁷ buyurmaktadır.

5- Zulme uğrayan kişinin kendi kendine zalimden kısas alması caiz değildir. Mağdur, durumu yargıya bildirmek zorundadır. Çünkü ümmetin ittifakıyla kısas ve hakları geri alma ancak yöneticiler ve yargıçlar aracılığıyla gerçekleştirilir.

6- İncelemek üzere tarafların mağduriyetlerini kendisine bildirdikleri hâkimin; iki şartın varlığı durumunda hâkimin tarafları küçük büyük haklarının araştırmasına muhtaç etmeden tarafların uzlaşmasını ve birbirlerini affetmelerini istemesi menduptur. Söz konusu şartların birincisi; bütün tarafların hâkimin uzlaştırmasını kabul etmesi ve buna razı olmalarıdır. Taraflardan birinin uzlaşmayı kabul etmemesi durumunda uzlaştırmayı üstlenen kişinin hak sahiplerinin hakkını geri alması gerekir. Çünkü Zübeyr'in hasmı efendimizin uzlaştırmasını kabul etmeyince efendimiz Zübeyr'e; *“sula sonra su duvarın dibine kadar yükselinceye kadar suyu tut”*³⁶⁸ buyurdu. İkinci şart ise davayı incelediktense ve kanıtları dinledikten sonra kimin hak sahibi olduğu

³⁶⁵ Furkan, 25/19.

³⁶⁶ Maide, 5/8.

³⁶⁷ Enam, 6/164.

³⁶⁸ Buharî, 2509.

hâkimce açıklığa kavuşmamış olmasıdır. Hakkın kime ait olduğu hakim tarafından açıklığa kavuşması durumunda hâkim, hak sahibine hakkını açıklamalıdır. Bu durumda şayet hak sahibi isterse hakkından vazgeçebilir. Çünkü Hz. Ali (r.a)'nin Ebu Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği mektupta; *“uzlaşının teşvik edilmesi, yargının davayla ilgili kararı netleşmediği sürece geçerlidir”* kaydını düşmektedir.

7- Uzlaşmak ve bütün hakkından veya hakkının bir kısmından vazgeçmek, ancak söz konusu hakka sahip kişi tarafından gerçekleştirilebilir. Buna göre hak sahibi olanın dışında birilerinin uzlaşması veya haktan vazgeçmesi caiz değildir. Bu konuda hak sahibinin devlet olması veya bireyler olması bir şeyi değiştirmez. Nitekim yüce Allah: *“Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir.”*³⁶⁹ buyurmaktadır. Söz konusu ayete göre: ister hükümet, ister başkası olsun hiç kimse, öldürmekle, yağmalamakla veya başka bir yolla devlet hakkında suç işleyen kişiyi affetme yetkisine sahip değildir. Bu konuda affetme yetkisi ancak dinen bu yetkiye sahip olan kişiye aittir.

8- Memleketlerinden göç ettirilenlerin; kendilerinden intikam alınma endişesi bulunduğu zaman, davalarını incelemek üzere geçici mahkemeler kuruluncaya kadar komşularıyla aralarında savaşın gerçekleştiği bölgenin dışındaki yerlerde kalmalarında bir sakınca bulunmamaktadır. Mahkeme kurulduğunda ise mahkemeler aracılığıyla zalime kısas uygulanır ve berat edenler memleketlerine dönerler.

9- Mahkemelerin kurulmasıyla veya sakinleştirme gayretleriyle uzlaşma gerçekleşinceye kadar devletin, söz konusu

³⁶⁹ İsra, 17/33.

göç ettirilenleri uygun bir koşulda barındırmalarını sağlaması gerekir. Çünkü göç ettirilenlerin iskânları yapılmadan mülteci olarak kalmaları, kendilerinde küçük düşme ve komşularıyla eski intikam duygusunun canlanmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumda silaha sarılmayı bir kurtuluş yolu olarak görürler.

10- Devletin yapması gereken bir an önce ülkenin yararına özgü söz konusu mahkemeleri kurmaktır. Çünkü bu konudaki erkencilik, gerginliği azaltır ve taraflar arasındaki tıkanıklığı giderir.

11- Millî uzlaş, uzlaşması gereken iki şehre özgü bir konu değil aksine bütün ülkeyi ilgilendiren genel ulusal konulardan sayılmaktadır. Bu nedenle devletin kendisi bu önemli işi inşa etmeli, özel bir konu olduğunu değerlendirerek işi zarar gören taraflara bırakmamalıdır. Çünkü taraflardan biri asla hakem olamaz.

12- isyancılarla savaşan birliklerden her şahıs, şayet kasten kan dökme, ırza geçme ve malları talan etme gibi bir girişimde bulunmuşsa yaptıklarının hesabını vermelidir. Çünkü isyancının isyanı yorumu olmayan bir inat veya hırs ile uğruna olursa adil yöneticiye karşı çıkmasıyla öldürdüğü her canın, talan ettiği her malın, yaptığı her yaralamanın ve geçtiği her ırzın hesabını vermek zorundadır. Buna göre yaralaması ve öldürmesi durumunda kendisine kısas uygulanır, el koyduğu mal varise sahibine iade edilir yok ise kendisinden tazmin edilir. Ancak mal konusunda hak sahibi hakkında vaz geçmesi durumunda tazmin söz konusu olmaz.

22. Günahın Birey ve Toplum Üzerindeki Olumsuz Etkileri

GÜNAHIN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doğrusu günahın işleyeni üzerinde birçok açıdan büyük bir etkisi söz konusudur. Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz:

1. İradeyi Zayıflatması

Günah, kalbin iradesini zayıflatır. Böylece günah iradesi güçlü hale gelir ve tövbe iradesi her geçen gün zayıf düşer. Bir başka ifadeyle sonunda tövbe iradesi kalbinden tamamen kalbinden ayrılır. Böyle bir durumda ölürse tövbe etmeden ölür.

2. Sürekli Hale Gelmesi ve Gunahtan Kurtulmanın Zorluğu

Günahlar, günahı çirkin görme yetisinin kalpten sıyrılmasına sebep olur. Bunun sonucunda günah, kişi için sıradan, normal bir şey haline gelir ve insanlar tarafından günahının görülmesini ve işlediği günahı insanları anlatmasını çirkin

görmez. İşlediği günahı anlatmak günahkârlarca hayasızlığın ve haz duymanın zirvesi olur. Hatta günah bataklığında olanlar işlediği günahla övünür hale gelir ve “ben şunu, bunu yaptım” diyerek işlediği günahı bilmeyenlere anlatır.

3. Kalbin Mühürlenmesi ve Paslanması

Günahların etkilerinden biri de kalbin mühürlenmesi ve paslanmasıdır. Nitekim Kuran’ı Kerim bu gerçeği bildirmektedir. Yüce Allah: “*Kim, Rahmân’ın Zikri’ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur.*”³⁷⁰ buyurmaktadır.

4. Nimetlerin Alınması ve Felaketlerin Gelmesi

Günahlar, işleyen kişiden nimetlerin alınmasına ve başına türlü felaketlerin gelmesine sebep olmaktadır. Yüce Allah: “*Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.*” buyurmaktadır. Sevban³⁷¹ (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v)in “Ömrü ancak iyilik uzatır. Kaderi ise ancak dua değiştirir. Şüphesiz kişi işlemiş olduğu günah sebebiyle rızıktan mahrum edilir. Kazayı da ancak dua geri çevirir.”³⁷² dediğini rivayet etmektedir.

5. Psikolojik Endişe

Şüphesiz günah işleyenin psikolojisini etkiler. Günah kişiye; endişeli, gergin, şaşkın, sikkın ve huzurun ve güvenin zevkini hissetmeyen bir kişilik kazandırır. Yüce Allah: “*Her*

³⁷⁰ Zührüf, 43/36.

³⁷¹ Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân) Sevbân b. Bücdüd (Cahder) el-Hâşimî el-Himyerî (ö.54/674) Hz. Peygamber’in âzatlısı, sahâbi. Ç.

³⁷² *Sünen İbn Mace*, Kitabül Kader, no: 4022, 2/1334.

*kim de benim zikrimden (Kur'an'dan) yüz çevirirse, mutlaka ona dar bir geçim vardır. Bir de onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.”*³⁷³

Suçluluk duygusu, insan psikolojisini yıkan duygulardan-
dır. Günümüzde yaygın olan psikolojik birçok hastalık, suç-
luluk duygusundan kaynaklanmaktadır.³⁷⁴ Bu nedenle kendi-
ni suçlu hissetmenin, birçok psikolojik ve akıl hastalıklarının
belirtilerinin arasında yer alması ilginç değildir. Nitekim suç-
luluk duygusu, kendisi suçlama, azarlama ve cezalandırma
eğilimi kaygı hastalığının belirtileri arasında yer almaktadır.³⁷⁵

GÜNAHIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Günahın toplumlar ve ümmetler üzerinde vahim etkile-
ri ve sonuçları söz konusudur. Nitekim günahlarından ötü-
rü yüce Allah geçmiş ümmetleri helak etti. Yüce Allah:
“*Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibi-
ne geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*”³⁷⁶ buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın; yolundan ve ilkelerinden uzaklaşan her-
kes için uyguladığı evrendeki Sünnetüallah'a³⁷⁷ binaen İslam

³⁷³ Tâhâ, 20/124.

³⁷⁴ *et-Tevebe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, Dr. Âmal Nesir, s. 123.

³⁷⁵ *Mecelletü Külliyyetü'l Melik Halid el-Âskerîyye*, etbet ve Sıhhati'l Müs-
lim'il Akliyye, Abdurrahman el-İseviyye sayı: 6, s. 70.

³⁷⁶

³⁷⁷ Sünnetülla; yüce Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar. Ç.

ümmetinin günahkârlarına uyguladığı çeşitli azaplarından bir kaç şunlardır:

ÜMMETİN BİRBİRİYLE SAVAŞAN GRUPLARA BÖLÜNMESİ

Kuran'ı Kerim, Allah'ın yolundan şaştığı takdirde İslam ümmetinin söz konusu azaba maruz kalacağını haber vermektedir. Yüce Allah: *“De ki: “O, size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeğe, ya da sizi grup grup birbirinize düşürmeğe ve kiminizin şiddetini kiminize tattırmaya gücü yetendir.” Bak, anlasınlar diye, âyetleri değişik biçimlerde nasıl açıklıyoruz.”*³⁷⁸ buyurmaktadır. Ayetin: *“üstünüzden”* ifadesinden, yıldırımın gökten inmesi veya yöneticiler tarafından gelen azaplar anlamı kastedilmektedir. Ayetin: *“veya ayaklarınızın altından”* pasajından, yerin dibine batırılmaları ve depremlere maruz kalmaları yahut sefil ve hizmetlileri tarafından kendilerine gelen azaplar manası kastedilmektedir. Ayetin: *“ya da sizi grup grup birbirinize düşürmeğe ve kiminizin şiddetini kiminize tattırmaya”* bölümü ise Müslümanların işlerinin karışması sonucu birbirleriyle savaşan fırkalara bölünmeleri ifade edilmek istenmektedir.³⁷⁹

AÇLIĞA VE KORKUYA MARUZ KALMALARI VE MEYVELERİN EKSİKLİĞİ

Şüphesiz günahlardan ötürü toplumların müptela oldukları arasında en büyük azap kıtlık ve korkudur.

³⁷⁸ Enâm. 6/65.

³⁷⁹ Tefsirü Âlusî, 7/180.

Kıtlıktan amaç yiyecek ve içecek gibi yaşamın temel ihtiyaçlarının yok oluşudur, korkudan amaç ise güvenliğin ve psikolojik huzurun yok oluşu ve insanlarda korku ve endişenin hâkim olmasıdır. Yüce Allah: *“Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı.”*³⁸⁰

Yüce Allah Kuran’ı Kerim’in birçok ayetinde istiğfar ile rızık ve hayırları gökten indirme arasında bağlantı kurmuştur. Söz konusu ayetlerden birkaç tanesi şunlardır: *“Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra da O’na tövbe edin ki sizi belirlenmiş bir süreye (ömrünüzün sonuna) kadar güzel bir şekilde yararlandırınsın ve her fazilet sahibine faziletinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirerseniz, ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum.”*³⁸¹ *“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin.”*³⁸² Ayrıca yüce Allah, Hz. Nuh’u anlatırken: *“Dedim ki: ‘Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır.’ (Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin.’ ‘Sizi mallarla, oğullarla desteklesin ve sizin için bahçeler var etsin, sizin için ırmaklar var etsin.”*³⁸³ Ayetlerdeki mefhumü’l

³⁸⁰ Nahl, 16/112.

³⁸¹ Hûd, 11/3.

³⁸² Hûd, 11/52.

³⁸³ Nuh, 71/10-12.

muhalefe,³⁸⁴ günahlarda ısrar etmenin söz konusu hayırları engellediğini ifade ederken mefhûmü'l muvâfaka,³⁸⁵ günahlardan uzak durmanın söz konusu hayırların nasip olmasına vesile olduğunu ifade etmektedir.³⁸⁶

Ayrıca şu iki Ayet-i Kerime de aynı gerçeği ifade etmektedirler: *“Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah’a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayiverdik.”*³⁸⁷ *“Eğer kitap ehli iman etseler ve Allah’a karşı gelmekten sakınsalardı, muhakkak onların kötülüklerini örterdik ve onları Naim cennetlerine koyardık. Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur’an’ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi. Onlardan orta yolu tutan bir zümre vardır. Ama onların birçoğunun yaptığı ne kötüdür.”*³⁸⁸

Hız. Peygamber (s.a.v), belirli günahlardan ötürü toplulukların başına gelen çeşitli azaplar için farklı örnekler açıklamıştır. Nitekim Abdullah İbn Ömer (r.a)’den rivayet edilen bir hadis şöyledir: *“Rasulüllah (s.a.v), bize doğru yaklaşılarak şöyle buyurdu: Ey Muhacirler topluluğu! Beş*

³⁸⁴ Zikredilmeyenin hükümde zikredilene muhalif bulunması ya da lafzın sükût ettiği konudaki mânasının sözün konusu olan anlamına aykırı olması. Ç.

³⁸⁵ Lafzın sükût ettiği konudaki mânasının sözün konusu olan anlamına uygun düşmesi. Ç.

³⁸⁶ *et-Tevbe fî Davî’l Kurani’l Kerim*, s. 129.

³⁸⁷ Araf, 7/96.

³⁸⁸ Mâide, 5/65-66.

şey var ki bunlar başınıza gelir ve bunlarla imtihan edilirseniz bunlara yetişmenizden Allah (c.c)'a sığınırım: 1-Bir cemiyette fuhuş yaygın ve aleni hale gelince o cemiyette o zamana kadar görülmemiş olan bozukluk ve hastalıklar salgın hale gelir. 2-Eksik ölçüp tartanların belirlediği bir cemiyette kıtlık yılları, geçim sıkıntısı ve zalim yönetim baş gösterir. 3-Mallarının zekâtını vermeyenlerin çoğaldığı bir cemiyette kuraklıkta cezalandırılır, öyle ki hayvanlar olmazsa hiç yağmur yüzü göremezler. 4-Allah (cc)'a ve O'nun Resul'üne verdiği sözden cayan bir cemiyetin başına dış düşman musallat edilerek sahip oldukları bazı imtiyazlar ellerinden alınır. 5-Devlet adamları Allah (c.c)'ın kitabına göre hükmetmeyen cemiyetlerde iç kargaşalıklar baş gösterir.”³⁸⁹

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.v); Müslümanların Allah'a ve resulüne verdikleri ahdi bozmalarının, düşmanların kendilerine musallat olmalarına ve ellerindeki yetki ve malı almalarına sebep olduğunu açıklamaktadır. Yüce Allah kendisine ve resulüne verilen sözün yerine getirilmesini emretmektedir. Nitekim Yüce Mevla: “verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.”³⁹⁰ buyurmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber, Müslümanların Allah'ın kitabını hakem kılmamalarının; fitnelere, ihtilafa güvenlik atmosferinin yok olmasına sebep olduğunu bildirmektedir. Özellikle güvenlik nimetinin yok oluşunu bu günümüzde açık bir şekilde görmekteyiz.³⁹¹

³⁸⁹ Sünen İbn Mace, no: 22.

³⁹⁰ İsrâ, 17/34.

³⁹¹ et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim, s. 131.

MÜSİBETLERE MARUZ KALMAK

Doğrusu yüce Allah, İslam ümmetini rabbine ve peygamberine muhalefet etmekten sakındırdı. Yüce Mevla: “*Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınınsınlar.*” buyurmaktadır. Ayetteki söz konusu bela; aralarında öldürmenin yaygınlaşması, depremlere ve yanardağlara maruz kalmaları, zalim bir yönetimin kendilerine musallat olmaları, çeşitli hastalıkların ortaya çıkması, fakirliğin ve yaşam sıkıntısı gibi çeşitli farklı cezaları kapsayacak şekilde geneldir.³⁹² Ayrıca bu belalar geldiği zaman bütün toplumu kuşatacak şekilde gerçekleşir. Çünkü yüce Allah: “*Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah, azabı çetin olandır.*”³⁹³ buyurmaktadır.

Seyit Kutup, “*Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınınsınlar.*” mealindeki ayeti tefsir ederken şöyle demektedir: Allah’ın emrine muhalefet edenler; düzenin bozulduğu, dengelerin altüst olduğu, hak ile batılın iyi ile kötünün karıştığı, toplumun dengesinin ve yaşamının bozulduğu, güven ortamının yok olduğu, kimsenin haddini bilmediği bir fitne atmosferiyle karşı karşıya kalmalarından veya Allah’ın emrine muhalefet ettiklerinden ötürü dünyada ya da ahirette elem dolu bir azaba uğramaktan sakınınsınlar.³⁹⁴

³⁹² *Tefsirü’r-Razî*, 24/42; *Tefsirü’l Âlusî*, 17/47..

³⁹³ En’al, 8/25.

³⁹⁴ *fî Zilali’l Kuran*, Seyit Kutup, 4/2535-5/2536.

23. Tövbeye Davet ve Tövbenin Şartları

Tövbe: kişinin günahın çirkinliğinin ve kendisine olan zararının farkına varması sonucunda; günaha son verme konusunda Allah’a samimi, geçmişte bilerek veya bilmeyerek işlediği günaha pişman ve ileride bir daha o günaha dönmeme konusunda azimli olarak günaha son vermesidir. Bütün bunlardan sonra sâlih amelleri işleme süreci başlar. Kişinin işlediği günah kul hakkıyla ilgili ise hak sahiplerine haklarını vermeli veya kendilerinden helallik dilemelidir.³⁹⁵

Tövbe kapısı her zaman açıktır. Kalbi uyanık olan ve dönüş yapmak isteyen her kes bu kapıdan girer. Kim olursa olsun veya işlediği günah ne olursa olsun bu kapıyı kasteden hiç kimse engellenmez, bu kapıya sığınan hiç kimsenin yüzüne kapatılmaz.³⁹⁶

Tövbenin şartlarına gelince bunlar sırasıyla:

³⁹⁵ *et-Tevbe fi Davi’l Kurani’l Kerim*, s. 21.

³⁹⁶ *fi Zilali’l Kuran*, Seyit Kutup, 1/257; 5/2790.

1. MÜSLÜMAN OLMAK

Tövbe sadece Müslüman için söz konusudur. Kâfirin tövbesi ise ancak İslam'a girmesiyle gerçekleşir. İmam İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), Kurtubî'nin³⁹⁷ (ö.656/1258) *el-Müfhem* adlı eserinden naklen: "tövbe ya inançsızlıktan veya günahattan olur. Kâfirin tövbesi kesinlikle kabul olunur. Müminin tövbesi ise doğru söz vermek şartıyla kabul olunur." demektedir.³⁹⁸ Yüce Allah: "*Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatinca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır.*"³⁹⁹ buyurmaktadır. Ayette kast edilen; makbul tövbenin şirk koşanlardan gerçekleşmeyeceğini ve tövbenin onlara ait olmayacağını ifade etmektir. Ayetin: "*kâfir olarak ölenlerinki değildir*" pasağının ifade ettiği gibi, müşrikler için tövbe olmadığı gibi, kâfir olarak ölenler içinde tövbe söz konusu değildir.⁴⁰⁰

Konuyla ilgili başka iki ayet ise şöyledir: "*Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.*"⁴⁰¹ "*Fakat tövbe edip, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, artık onlar*

³⁹⁷ Ebü'l-Abbâs Ziyâüddin Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî Endülüslü muhaddis ve Mâlikî fakihî. Ç.

³⁹⁸ *Fethü'l Barî Şerh'ü sahihi'l Buhârî*, İbn Hacer, 11/103.

³⁹⁹ Nisa, 4/18.

⁴⁰⁰ *Tefsirü'l Menâr*, Reşit Rıza, 4/448-450.

⁴⁰¹ Nisâ, 4/116.

sizin din kardeşlerinizdir. Bilen bir kavme âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız.”⁴⁰²

2. Samimiyet

Dinde geçerli tövbe ancak samimiyetle olunca geçerli olur. Allah'ın rızasının dışında bir nedenle terkedilirse günah ittifakla bu tövbe olmaz.⁴⁰³ Tövbe amel-i sâlihlerdendir. Dolayısıyla yüce Allah'a karşı bir samimiyetle gerçekleşmelidir. Yüce Allah: *“Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”⁴⁰⁴* Konuyla ilgili diğer iki ayet-ı kerime ise şöyledir: *“(Ey peygamber'in eşleri!) Eğer siz ikiniz Allah'a tövbe ederseniz, ne iyi. Çünkü kalpleriniz kaydı”⁴⁰⁵* *“Ancak tövbe edenler, durumlarını düzelterler, Allah'ın kitabına sarılanlar ve dinlerini Allah'a has kılanlar müstesnadır. Bunlar mü'minlerle beraberdirler. Allah, mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir”⁴⁰⁶*

3. Günahı İtiraf

Şüphesiz dosdoğru yola eksiksiz bir hidayet, günahı bilmemekle ve günaha devam etmekle beraber gerçekleşmez. Çünkü günahı bilmemek hidayeti tanımamak olduğu gibi, günaha devam etmek ise hidayeti istemeye ters düşen bir sapıklıktır. Bu nedenle tövbe, günahı tanımadan, itiraf etmeden ve günahın dünyadaki ve ahiretteki kötü sonuçlarından kurtulma isteği olmadan geçerli değildir.⁴⁰⁷ Yüce

⁴⁰² Tevbe, 9/11.

⁴⁰³ Fethü'l Bari, 11/103.

⁴⁰⁴ Nur, /31.

⁴⁰⁵ Tahrim, 66/4.

⁴⁰⁶ Nisâ, 4/146.

⁴⁰⁷ Medaricü's-Salikîn, 2/87.

Allah: “*Bu böyle. Her kim de Allah’ın nişanelerini (kurbanlıklarını) yüceltirse, şüphesiz ki bu kalplerin takvasından (Allah’a karşı gelmekten sakınmasından)dır.*”⁴⁰⁸ buyurmaktadır.

4. Günahtan Dönüş/Vazgeçiş

Günahtan dönüş, geçerli tövbenin temel şartıdır. Dolayısıyla günahından vazgeçmeden Allah’a dönüş yapan tövbe etmiş sayılmaz. Yüce Allah’ın: “*tövbe ediniz*” sözünde günaha son vermeye işaret edilmektedir. Çünkü günahla iç içe olan kişinin hayır amellerine yönelmesinin başarısı pek azdır. Bu nedenle tövbe eden kişi, nefsi hayırlı amelleri yapmak için güçlü ve iyiliklere yönelmiş, kötülükten nefret eder ve kötülükleri yenmiş bir hale gelinceye kadar nefsiyle mücadele/mücâhede⁴⁰⁹ ederek günahların köklerini kalbinden koparmalıdır.⁴¹⁰

5. Pişmanlık

Pişmanlık, tövbenin onsuz tamamlanmadığı ana unsurlarından biridir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v): “*tövbe pişmanlıktır*”⁴¹¹ diyerek pişmanlığın tövbedeki önemi işaret etmiştir. Pişmanlık tövbeye eşlik etmediğinde çoğu zaman kişi günaha tekrar dönmektedir. Çünkü tövbe edenin pişmanlığı, onu günahtan ötürü acı çekmesine, üzülmeye, işlediği günahı hatırlamaya, günahtan nefret etmeye sevk

⁴⁰⁸ Hac, 22/32.

⁴⁰⁹ Sâlikin nefis, şeytan ve düşmanla mücadele etmesi anlamında tasavvuf terimi. Ç.

⁴¹⁰ *et-Tevbe fi Davi’l Kurani’l Kerim*, s. 48.

⁴¹¹ *Sünen İbn Mace*, no: 4252.

etmektedir. İbn Mesud⁴¹² (r.a): “*şüphesiz mümin, günahını altında oturduğu ve üzerine düşeceğinden endişe ettiği bir dağ gibi görür, facir⁴¹³ ise günahını burnunu üzerinden geçen bir sinek gibi görür.*” demektedir.

6. Tövbeye Azim

Azim,⁴¹⁴ pişmanlıktan kaynaklanan sonucudur. Tövbe-deki azim, günaha bir daha dönmemeye karar vermek anlamına gelmektedir. Kuran’ı Kerim, azmi ve azimeti birçok yerde övmektedir. Yüce Mevla: “Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.”⁴¹⁵

Bir başka ayette ise yüce Allah: “*Biz daha önce Âdem’den söz almıştık, fakat o unuttu; biz onda yeterli bir kararlılık görmedik.*”⁴¹⁶ Yani: Biz kendisinin sabır ve azimetini görmedik. Çünkü şeytanın vesveseleri olan gafletten sakınmadı. Söz konusu ayet, müminin güçlü bir azimete ve aktif bir iradeye sahip olmasının gerekli olduğuna işaret etmektedir. Tövbe eden ise ihtiraslarını ve arzularını alt etmek için güçlü azme ve aktif iradeye daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Tövbe eden böyle bir azim ve iradeyi yakalayınca arzularının önünde direnişle ve güçlü bir duruşla dikilir ve bu duruşu sayesinde bir daha günaha dönmez olur. Böylece tövbesi makbul ve geçerli olur.

⁴¹² İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu. Ç.

⁴¹³ Kâfir veya günahkâr mümin anlamında bir terimdir. Ç.

⁴¹⁴ Bir fiili işlemek yahut işlememek konusunda kesinleşmiş karar veya irade. Ç.

⁴¹⁵ Âli İmrân, 3/159.

⁴¹⁶ Tâhâ, 20/115.

7. Hakları Sahiplerine İade Etmek

Tövbenin onsuz tamamlanmayacağı şartlarından birisi de hakları hak sahiplerine geri vermektir. Haksız yere alınan haklar, maddi haklar olabileceği gibi manevî haklar da olabilir. Malın gasp edilmesi veya çalınması gibi haklar maddî ise tövbe edenin eğer mallar halen duruyorsa sahiplerine iade etmesi veya helallik dilemesi gerekir. Haklar maddî değilse ise tövbe edenin zulme uğrayandan af dilemesi ve kendisini razı etmeye çalışmalıdır. İşte bununla ilgilidir Hz. Peygamber (s.a.v)in: *“Kimin yanında kardeşine ait haksız, alınmış bir hak varsa, o haksızlıktan dolayı hak sahibiyle helalleşsin. Gerçek şu ki, kıyamette hiçbir altın ve hiçbir gümüş yoktur. Kardeşinin hakkı için kendi sevaplarından alınmadan evvel, dünyada onunla helalleşsin. Âhirette zalimin o hakkı karşılayacak sevapları bulunmazsa, kardeşinin günahlarından alınır da o zalimin üzerine atılır.”*⁴¹⁷ şeklindeki hadisi.

8. İstikamet

Doğrusu tövbe eden, tövbesinde samimiyetini ortaya koyduktan ve işlediğine pişman olarak günahını itiraf ettikten sonra ibadetleri işleme ve Allah'ın belirlediği yolda yürüme konusunda istikamet ve denge yolunu izlemelidir. Yüce Allah: *“Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Bera- berindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür.”*⁴¹⁸

⁴¹⁷ Buhari, Kitabü'r-Rakâik, 7/197.

⁴¹⁸ Hûd, 11/112.

9. Durumu Düzeltmek

Konuyla ilgili yüce Allah'ın şu buyrukları dikkatleri çekmektedir: *“Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴¹⁹ *“Ancak bundan sonra tövbe edip kendilerini düzeltenler müstesnadır. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴²⁰ *“Sonra, şüphesiz ki Rabbin; cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra bunun ardından tövbe eden ve durumunu düzeltenlerden yanadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da elbette çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴²¹

Doğrusu yüce Allah, tövbeye yöreklendirmiş, tövbe edip boyun eğerek Allah'a yöneleni de amel-i sâlihler teşvik etmiş ve amel-i Salihlerde bulunanlara vadetmiştir. Nitekim yüce Allah: *“Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴²² buyurmaktadır.

10. Doğru Olana Dönüş Yaptığını İlan Etmek

Tövbe edenin geçmişte işlediği günahlar kendisi ile rabbi arasında olup insanlar işlediklerini görüp bilmiyorlarsa tövbe eden kişinin istikametini insanlara ilan etmesine gerek yoktur. Ancak işlendiği günahlarıyla şöhret bulmuş kişi örneğin yeryüzünde bozgunculuk yapmakla

⁴¹⁹ Mâide, 5/39.

⁴²⁰ Âli İmrân, 3/89.

⁴²¹ Nahl, 16/119.

⁴²² Furkân, 25/70.

veya hırsızlığıyla ya da her hangi bir yerde güvenliği ihlal etmekle yahut İslam'a karşı eserler yazmakla veya yazdığı eserlerinde dinin emirlerinden birine muhalefet etmeye çağırmakla bilinirse bu durumda bunları işleyen kişi tövbe ettiğinde söz konusu yaptıklarından beri olduğunu yazılı sözlü olarak ilan etmelidir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet etme konumunda olanlar lânet eder. Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar (lânetlenmekten) kurtulmuşlardır. Çünkü ben onların tövbelerini kabul ederim. Zira ben tövbeleri çok kabul ederim, çok merhamet ederim.”*⁴²³

Doğrusu samimi tövbesi üzerinde durmak ve temizliğin, iffetin ve yüce yaratıcıyı razı etmenin ferahlığına dönmek yüce Allah'ın Tevfik vermesine muhtaçtır. Kötü arkadaşları, günah mekânlarını terk etmek, şeytanla mücadele etmek, nefis muhasebesi yapmak, pişmanlığını sürdürmek, çokça Allah'tan mağfiret dilemek amel-i sâlihte bulunmak, zikir yapmak, duada bulunmak, Allah'ın mağfiretinden ümitli olmak ve hüsn-i zan da bulunmak kişinin tövbesinin üzerinde durmasına destek olan vesilelerden bir kaçıdır.

⁴²³ Bakara, 2/159-160.

24.Hadler Kefaret Olur

Şafiîlerin, Hanbelilerin ve İbn Hazm (ö.456/1064)'ın⁴²⁴ içinde yer aldığı İslam âlimlerinin çoğunluğu had⁴²⁵ gerektiren bir suç işleyene uygulanan haddin kendisini günah-
tan temizlediği ve ahiretteki cezadan kendisini kurtardığı gö-
rüşündedirler.⁴²⁶ İmam Nevevî: “had gerektiren bir günah iş-
leyen kişiye had uygulanırsa günahı kendisinden düşer” de-
mektedir.”⁴²⁷

Ubadete b. Sabit (r.a) Hz. Peygamberden şöyle rivayet etmektedir: “*Ashaptan bir grup mecliste resulüllahın etrafındayken: şöyle buyurdu: ‘Hiçbir şeyi Allah’a ortak koşma-
yacağınıza, çalmayacağınıza, zina yapmayacağınıza, ço-
cuklarınızı öldürmeyeceğinize, elleriniz ayaklarınız arasın-
da bir iftira uydurup getirmeyeceğinize, dinin emrettiği*

⁴²⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi, usulcû, fakih, muhaddis, tarihçi, edip ve şair. Ç.

⁴²⁵ Kur'an ve Sünnet'te belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezaî müeyyideler. Ç.

⁴²⁶ *et-Tevebe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 317.

⁴²⁷ *Şerhü sahih'ül Müslim*, Nevevî, Kitâb'ül Hudud, 11/224.

konularda isyan etmeyeceğinize dair bana biat ediniz, sizden her kim verdiği sözü yerine getirirse mükâfatı yüce Allah'a aittir. Sizden biriniz yukarıda sayılanlardan herhangi birini işler de cezasını Dünya'da çekerse o ceza işlediği suçun kefaretidir. Kim de bu suçlardan birini işlerde suçu gizli kalıp cezasını Dünya'da çekmezse onun işi Allah'a kalmıştır. Allah dilerse onu affeder dilerse cezalandırır' bunun üzerine söz konusu sayılanlar konusunda Hz. Peygambere söz verip biat ettik.”⁴²⁸

1. TÖVBENİN SAVAŞ AÇMA HADDİNDEKİ ETKİSİ

Doğrusu karada veya denizde ya da havada olsun, insanların malına, canına, ırzlarına saldırmak, kendilerini korutmak ve tehdit etmek ve benzeri bütün eylemler, yüce Allah'ın kullarına lütfettiği en büyük nimet olan güvenliği sağlamak için savaşılmaması ve engellenmesi gereken yeryüzündeki bozgunculuk hareketlerindendir. Yüce Allah, bu suç için, suçun çirkinliğine denk, suçun işlenmesini sona erdirecek ve toplumun arzu ettiği hedefi gerçekleştiren bir ceza getirmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Allah'a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da bulundukları yerden sürgün edilme-leridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır. Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna!

⁴²⁸ *Fethü'l Barî Şerh'ü sahihi'l Buharî*, İbn Hacer, Kitab'ül İman, 1/68.

Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."⁴²⁹ Bu ayet-i Kerime, yeryüzünde bozgunculuk yapan, Allah ve resulü ile savaşılanların hükmüne dair Allah tarafından yapılan bir açıklamadır. Ayete göre: bunların dünyadaki cezası, onları aşağılamak için ancak öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının tersten kesilmesi ya da bulundukları yerden sürülmeleri olabilir. Eğer tövbe etmezlerse ahiretteki cezaları büyük bir azaptır.⁴³⁰ Söz konusu ayet: savaşılanların dünyadaki cezası, ahiretteki cezası ve yenilip ele geçirilmeden önce tövbe etmeleri olmak üzere üç konuyu içermektedir.

a. Savaş Açarın Dünyadaki Cezası

Yukarıda değindiğimiz ayet-i kerime, ister Müslüman olsunlar ister zimmi savaşılanların tevbe etmedikleri takdirde cezalarının; öldürülmek veya asılmak yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmek ya da sürgüne göndermektir. Bu cezalar, dünyada onları rezil etmek için yaptıkları suçlara göre uygulanır. Savaş açarın yaptıklarının çirkinliğinden ve verdikleri zararların büyüklüğünden ötürü böyle cezalara maruz kalmaktadırlar. Çünkü onlar, eylemleriyle insanların kazanç yollarına engellemektedirler.⁴³¹

Yüce Allah, meşru yönetime savaş açarın cezasını açıklarken ev edatını kullanmaktadır. İslam âlimleri; söz konusu cezaların, suçların çeşitliliğine göre mi yoksa suçların çeşitliliğiyle cezanın çeşitlere bölünmesi mi yahut ev edatı cezayı uygulayanın cezalar arasında seçme yetkisine

⁴²⁹ Mâide, 5/33-34.

⁴³⁰ *et-Tevebe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 320.

⁴³¹ *Tefsirü Kurtubî*, 6/157.

sahip mi konusunda farklı görüşler zikretmişlerdir. Ayette-ki ev edatı yargıcı muhayyer bırakmak için olduğunu düşünecek olursak yargıç sayılan cezalardan dilediğini seçebilir. Böyle bir durumda yargıç savaş açanların işledikleri suç, suçun oranını dikkate almaz sadece suçluların gücüne uygun bir cezayla korkutma, caydırmanın ve engellenmenin oranını dikkate alır.⁴³²

b. Savaş Açanın Tevbesi ve Sonucu

Doğrusu yüce Allah, yenip ele geçirmenizden önce tövbe eden kişileri “*Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna! Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir*”⁴³³ sözüyle bahsi geçen cezalardan istisna etmiştir.

Tevbe eden için iki durum söz konusudur:

Birincisi: *Yenilip Ele Geçirilmeden Savaş Açanın Tevbe Etmesi*

Meşru yönetime savaş açanlar yenilgiye uğrayıp ele geçirilmeden önce işledikleri suçtan sonra tevbe ettikleri zaman, Allah’ın hakkı olan öldürülme asılma, el ve ayakların çaprazlama kesilmesi ve yurttan sürülme cezaları düşür ve kul haklarıyla cezalandırılırlar. *el-Muğni* adlı eserin yazarı İbn Kudame (ö.620/1223),⁴³⁴ bu konuya detaylarıyla değinerek açıklık getirmiştir. Açıklamasına göre savaş açanlar ele geçirilmeden önce tevbe etmeleri durumunda Allah’ın

⁴³² *et-Tevbe fi Davi’l Kurani’l Kerim*, s. 320.

⁴³³ Mâide, 5/34.

⁴³⁴ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, Hanbelî fakihî ve usulcüsü. Ç.

hadlerinden kurtulurlar ancak öldürme, yaralama ve mala zarar verme gibi kul hakkıyla ilgili işlediklerinin cezasıyla cezalandırılırlar. Ancak hak sahipleri haklarından vazgeçerek affetmeleri durumundan bu cezalardan da kurtulurlar. İlim erbabı arasında bu konuda bir ihtilafın olmadığını biliyoruz. İmam Malik, İmam Şafii, ehl-i rey⁴³⁵ ve Ebûs'Sevr de aynı görüşe sahiptirler. Bu konudaki delil ise yukarıdaki ayettir.⁴³⁶

Savaş açanlar; öldürme, mala el koyma, iftira, zina ve hırsızlık gibi suçların dışında bir takım başka suçları işlemeleri durumunda ise iki görüş söz konusudur. Birinci görüşe göre: iftira suçu hariç tevbe ile bu suçların cezaları düşmektedir. İftira suçunun düşmemesi ise bu suçun kul hakkıyla ilgili olmasından ötürüdür. İkinci görüşe göre: bu suçların cezalarının düşmemektedir. Çünkü bu suçlar savaş açma kılıfıyla gizlenemez.⁴³⁷

İbn Rüşt (ö.595/1198)⁴³⁸ tevbe etmekle düşen suçlarla ilgili dört görüşü zikretmektedir: Birincisi; tevbe, sadece savaş açma cezasını düşürmektedir. Geri kalan gerek Allah'ın gerekse kul hakları olsun bütün hakların cezası uygulanır. İkincisi; tevbe, savaş açma cezası başta olmak üzere zina, içki ve hırsızlık gibi bütün Allah haklarını düşürür ancak mal ve canla ilgili kul haklarını düşürmez. Üçüncüsü; tevbe bütün Allah haklarını düşürür kul haklarında ise öldürme

⁴³⁵ II. (VIII.) yüzyılda ortaya çıkan Kûfe merkezli fıkıh ekolüne verilen ad. Ç.

⁴³⁶ *el-Muğni*, İbn Kudame, 8/295.

⁴³⁷ *el-Muğni*, İbn Kudame, 8/295.

⁴³⁸ Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198) Meşşâi okulunun son temsilcisi, filozof, fakih ve hekim. Ç.

cezası uygulanır gasp edilen mallar mevcut ise alınır. Dördüncüsü; tevbe Allah'ın bütün haklarını, kulların mal ve can haklarını düşürür. Ancak henüz ellerin mevcut olan gasp edilmiş mallar hak sahiplerine iade edilir.⁴³⁹

Tevbe etmeleri durumunda suçlarının ve cezalarının düşmesinde iki açıdan hikmet söz konusudur. Birincisi; düşmanlıklarını sürdürebilmelerine rağmen tevbe etmelerini takdir etmek ve tevbelerini iyileşmelerinin ve doğru yolu bulmalarının kanıtı olarak değerlendirmektir. İkincisi; onları tevbe etmeye cesaretlendirmek ve onlarla savaşmak için gereken yardımı en kolay yoldan sağlamaktır.⁴⁴⁰

2. SAVAŞANIN ELE GEÇİRİLDİKTEN SONRA TEVBE ETMESİ

Yenilip ele geçirildikten sonra savaş açanın tevbe etse bile gerek Allah hakkından gerekse kul haklarından hiçbir hak düşmez. Çünkü konuyla ilgili ayette yapılan istisna yenilgiye uğramadan önce tevbe eden kişilerle sınırlandırılmıştır.⁴⁴¹ Kurtubî, yenilgiye uğradıktan sonra savaşanların tevbe etmesinin cezalarını düşürmemesinin gerekçesini açıklarken; “Çünkü savaşanlara yönetimin eli yetişmesinden sonra yapacakları tevbelerinde yalancılıkla, yapmacık davranmakla itham edilmektedirler. Veya onlar yenilgiye uğradıktan sonra artık cezalarına maruz kalma konumundadırlar.” ifadelerine yer vermektedir.⁴⁴²

⁴³⁹ *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Müktesid*, 2/343.

⁴⁴⁰ *fî Zilâli'l Kuran*, 2/880.

⁴⁴¹ *et-Tevbe fî Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 338.

⁴⁴² *el-Cami'ü li Ahkami'l Kuran*, 6/158.

3. TEVBENİN ÖLDÜRME HADDİNDEKİ ETKİSİ

Kasten öldürmek suçların en iğrenç ve Allah’a ve insanlara göre en katı olanıdır. Nitekim bu suçun çirkinliğini ve bu suça bulaşanların akıbetini açıklayan bir çok ayet ve hadisler söz konusudur. Yüce Allah; *“Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap’ta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.”*⁴⁴³ *“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”*⁴⁴⁴

Berâ b. Azib’in rivayetine göre Allah resulü: *“dünyanın yok olması, haksız yere bir mümini öldürmekten Allah’a daha önemsizdir.”*⁴⁴⁵ buyurmaktadır. İslam dini, canı ve toplumu korumak için gerekli tedbirleri almıştır.

Önceki ve sonraki nesil âlimlerin geneline göre; kasten olsa bile katil için tevbe etme söz konusudur. Çünkü tevbe edenin tevbesinin kabul olduğunu ifade eden ayet ve hadisler geneldirler. Günahlar ne kadar büyük de olsa yüce Allah’ın bütün günahları affedeceğini bildirmektedirler.

a. Yüce Allah; *“Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah’ın haram kıldığı cana*

⁴⁴³ Mâide, 5/32.

⁴⁴⁴ Nisâ, 4/93.

⁴⁴⁵ Sünen İbn Mace, Kitabü’l- Diyat.

kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar. Kıyamet günü onun azabı kat kat artırılır ve horlanmış olarak orada ebedî kalır. Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴⁴⁶ buyurmaktadır.

b. Katilin tevbesinin kabul olduğunu ifade eden ayetlerden biri de yüce Allah'ın: *“De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴⁴⁷ sözüdür.*

c. Ayrıca yüce Allah: *“O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.”⁴⁴⁸ buyurmaktadır.*

d. Diğer taraftan yüce Allah: *“Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴⁴⁹ buyurmaktadır.*

Bütün bunlar, günah ne olursa olsun günahlarda kendi aleyhine aşırı gidenlerin tevbesinin kabul olduğunu belirsiz kuranın hüküm kaynaklarıdır.

e. Ebû Said el-Hudrî'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Vaktiyle sizden önceki ümmetlerde doksan dokuz kişiyi öldürmüş bir adam vardı. Bu adam yeryüzünde bulunan en büyük ilim sahibinin kim olduğunu*

⁴⁴⁶ Furkân, 25/68-70.

⁴⁴⁷ Zümer, 39/53.

⁴⁴⁸ Şûra, 42/25.

⁴⁴⁹ Mâide, 5/39.

soruşturdu. Adama bir rahibi haber verdiler. Bu adam rahibe giderek: ‘Doksan dokuz adam öldürdüm tevbe etsem tevbem kabul olur mu?’ diye sordu. Rahip: ‘Hayır, tevbe edemezsin! Tevben kabul olmaz’ deyince rahibi de öldürerek öldürdüğü adam sayısını yüze tamamladı. Sonra yine yeryüzünün en büyük ilim sahibinin kim olduğunu soruşturdu. Adama bir âlim kişiyi tavsiye ettiler. Onun yanına vararak: Yüz kişiyi öldürdüğünü tevbe edip edemeyeceğini ve tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğini sordu. O âlim de: ‘Elbette tevbe edebilirsin ve tevben kabul olur. İnsanla tevbesi arasına kim girebilir ki, sen falan yere git. Orada Allah’a ibadet eden insanlar var. Sende onlarla beraber Allah’a ibadet et. Sakın kendi memleketine geri dönme. Çünkü orası kötü bir yerdir dedi. Adam denilen yere gitmek üzere yola çıktı, tam yolu yarılamıştı ki, ölüm onu yakaladı. Sonra rahmet melekleriyle azap melekleri adam hakkında münakaşa ettiler. Rahmet melekleri: ‘Adam tevbe edip kalben Allah’a yönelerek geliyordu’ dediler. Azap melekleri ise: ‘O adam hayatında hiç iyilik yapmadı ki’ dediler. Derken insan şekline girmiş bir melek çıkageldi. Melekler onu aralarında hakem tayin ettiler. Hakem olan melek: ‘Geldiği yerle gideceği yerin arasındaki mesafeyi ölçün, hangisine daha yakınsa ona göre muamele yapın’ dedi. Melekler ölçtüler gitmek istediği yerin daha yakın olduğunu gördüler ve rahmet ⁴⁵⁰ melekleri onun ruhunu alıp götürdüler.”⁴⁵¹

f. Enes b. Malik, Hz. Peygamberden şöyle işittiğini söyler: “Yüce Allah şöyle buyurdu: ‘Ey Âdemoğlu muhakkak

⁴⁵¹ Müslim, Kitabü’t-Tevbe, 2/499.

sen Bana duâ ettiğin ve Ben'den ümit ettiğin sürece senden meydana gelen günahlara rağmen seni affederim. Günahlarına aldırmam. Ey Âdemoğlu şayet günahların semadaki bulutlara ulaşsa, sonra Bana istiğfar etsen; seni bağışlarım. Günahlarına aldırış etmem. Ey Âdemoğlu şayet sen Bana yerler dolusu hatalarla gelsen, sonra Bana hiçbir şeyi şirk koşmadan gelsen, sana yer dolusu istiğfarla gelirim.”⁴⁵²

Katil tevbe ettiği zaman Allah'ın izniyle tevbesi kabul olur. Bununla ilgili ibn Kayyim şöyle der: “öldürülenin musibeti katilinin öldürülmesiyle henüz telafi edilmediğinden ötürü öldürülene yüce Allah, kaybettiğini telafi eder. Samimi tevbe, tevbeden önce işlenenleri siler. Mağdur olan kişinin zararı telefî edilir tevbe eden de samimi tevbesinden ötürü cezalandırılmaz.”⁴⁵³

4. TEVBE VE KISAS CEZASI

Yüce Allah, öldürülenin velisine katille ilgili yetki vermiştir. Nitekim Yüce Allah: “*Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kisas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.*”⁴⁵⁴ buyurmaktadır. Bu yetkinin gereği olarak kisas, öldürülenin velisinin haklarından biridir. Kisas hakkı katilin tevbe etmesiyle düşmez. Çünkü öldürülenin velisi üç şeyi yapma arasında muhayyer

⁴⁵² Sünen tirmizî, babü'd-Deavat.

⁴⁵³ *Medâricüs'Salîkîn*, 1/399.

⁴⁵⁴ İsrâ, 17/33.

bırakılmıştır: yöneticinin aracılığıyla kısas, ağır diyet veya affetmek. Bu konuda ümmetin icma'î söz konusudur.⁴⁵⁵

5. TEVBENİN KULLARIN MALÎ HAKLARIYLA İLGİLİ ETKİSİ

Yüce Allah, “*Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin.*”⁴⁵⁶ ayetiyle haksız yere insanların malını yemeyi haram kıldı. Haksız yere başkasının malı yemek çeşitli yollarla olur. Bazen gasp ederek veya soygun yaparak olur. Kimi zaman kumar gibi eğlence yoluyla gerçekleşir. Kimi vakit rüşvet ve kandırma şekliyle vuku bulur. Bu yollardan biriyle veya farklı şekilde başkasının malını alan kişi tevbe etmek istediği zaman mal sahibi biliniyorsa ve kendisine ulaşma imkânı varsa kendisine malını iade etmesi veya kendisinden helallik dilemesi gerekmektedir.⁴⁵⁷

Mal sahibine ulaşma gücüne sahip olunmaması veya kendisinin uzak bir bölgeye gitmiş olması veya ölmesi ve varislerinin bilinmemesi yahut varislerinden kimsenin kalmaması gibi durumlarda kişi, mal sahibine ulaşması konusunda ümitsiz ise bu malı sadaka olarak vermelidir. Şayet haksız yere elde ettiği mal devlete ait ise o malı devlet iade etmelidir. Çünkü devlet malı bütün kamunun malıdır.

⁴⁵⁵ *et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 359.

⁴⁵⁶ Bakara, 2/188.

⁴⁵⁷ *Meâlimü't Tenzil*, Beğavî, 1/165-166.

6. TEVBENİN KULLARIN MALÎ OLMAYAN HAKLARIYLA İLGİLİ ETKİSİ

Doğrusu gıybet, dedikodu, sövme, ihanet, tuzak, dolandırıcılık, kandırma, sözünde durmama, yalancı şahitlik, zulüm, yalan, anneye babaya saygısızlık ve akrabalık bağlarını koparma gibi eylemler yüze Allah'ın Kuran-ı Kerim'de ve peygamberinin sünnetinde yasakladığı ve sakındırdığı işlerdir. Ancak buna rağmen insanoğlu söz konusu yasaklara bazen düşebiliyor. Tevbe etmesi durumunda tevbenin bu yapılanlara etkisinedir? Tevbe ahiretteki azabını düşürüyor mu?⁴⁵⁸

Örneğin gıybet eden kişi, tevbe ettiğinde gıybet edilen kişinin gıybet ettiğinden haberdar olması durumunda kişi kendisinden helallik ve affedilmeyi dilemelidir. Çünkü efendimiz (s.a.v): *“Kimin yanında kardeşinin bir hakkı varsa, dinarın ve dirhemın olmayacağı günden önce bugün helalleşsin. Salih ameli varsa, o hak ölçüsünce ondan alınır. Sevapları yoksa hak sahibinin günahlarından alınır ve onun üzerine yüklenir.”*⁴⁵⁹ buyurmaktadır. Ancak gıybet edilenin durumdan haberi yoksa bu durumda gıybet ettiği kişi için mağfiret diler ve kendisine gıybet ettiğini bildirmez. Çünkü bildirmede düşmanlığını uyandırma ve gıybet edilene eziyet söz konusudur.⁴⁶⁰

Tevbe eden, kendisine dua ve istiğfarda bulunması yaptığı gıybet ve iftiranın yerine geçebilecek salih amelleri hediye etmesi gibi zulme uğrattığı kişiye iyilikler yapması

⁴⁵⁸ *et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 459.

⁴⁵⁹ *Buharî*, Kitabü'r Rakâik, Babü'l Kisas, 7/197.

⁴⁶⁰ *et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 467.

gerekir. Hasan Basrî (ö.110/728): “Gıybetin kefareti, gıybet ettiğin kişiye mağfiret dilemendir” buyurmaktadır.⁴⁶¹

Sövmek ve casusluk yapmak ve dışındakiler de kul haklarından. Bunlar için de yukarda söylemediklerimiz geçerlidir. Yalan şahitlik ise bunun sahih bir tevbesinin olması için yaptığına pişman olması, bir daha yapmayacağına azmetmesi ve yaptığı yalancı şahitlikten beri olduğunu ilan etmesi şarttır. İlgili kişiye veya topluluğa yalancı şahitliğiyle bozduklarını düzeltmelidir. Aynı durum dedikodu yapan kişi içinde geçerlidir.⁴⁶²

7. TEVBENİN BÜYÜK GÜNAHLARA KEFARET OLMADAKİ ETKİSİ

İslam âlimlerin geneline göre büyük günah işleyen kişi günah işlediğini gizlediğinden kendisine had uygulanmamışsa samimi bir şekilde tevbe etmesi durumunda Allah'ın affının, rahmetinin ve mağfiretinin altına girer. Kuran'dan ve sünnetten delilleri geneli, büyük günah işleyen için tevbenin söz konusu olduğunu pekiştirmektedir. Söz konusu deliller, Allah'a yönelerek Allah'ın dergâhına dönerek tevbe edenler için ümit kapısını açmaktadır.

a. Yüce Allah: “O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir” buyurmaktadır. Söz konusu ayet, son karar verilmeden önce tevbe etmek, içinde bulunduğu sapıklıktan dönüş yapmak isteyeniyi teşvik etmektedir ve kapıyı ardına kadar açmaktadır. Yüce Allah tevbelerini kabul, günahlarını af ediyor, geçmişte

⁴⁶¹ *Muhtasari'ül Fetava'l Mısıriyye*, İbn Teymiyye, s.254

⁴⁶² *et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 468.

yaptıkları günahları bildiği gibi samimi tevbelerini de biliyor.⁴⁶³

b. Yüce Mevla: “*Şüphesiz ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim.*”⁴⁶⁴ buyurmaktadır.

c. Muaz b. Cebel’in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “ya Muaz! Allah’ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu bilir misin?” diye sordu. Muaz: “Allah ve Resulü daha iyi bilir.” dedi. Hz. Peygamber şöyle devam etti: “Allah’ın kulları üzerindeki hakkı, ona ibadet etmeleri ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamalarıdır. Peki, bu görevlerini yerine getiren kulların Allah’ın üzerindeki haklarının ne olduğunu bilir misin?” Muaz: “Allah ve Resulü daha iyi bilir.” dedi. Hz. Peygamber, “Onların Allah üzerindeki hakları, Allah’ın onlara azap etmemesidir”⁴⁶⁵

d. Cabir (r.a) şöyle rivayet etmektedir: “bir adam Allah resulüne gelip ey Allah’ın resulü iki gerektirenler nedir? diye sordu. Bunun üzerine Allah resulü şöyle buyurdu: “Kim Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölürse cennete girer. Kim de Allah’a bir şey ortak koşarak ölürse cehenneme girer.”⁴⁶⁶

e. Ubade b. Samit (r.a) Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “*kim: ‘Allah’tan başka ilah yoktur o tektir onun ortağı yoktur. Muhammed onun kulu ve elçisidir. İsa onun kuludur, Meryem’e ilka ettiği kelimesidir ve ruhudur.*

⁴⁶³ *fî Zilali’l Kuran*, 5/3157.

⁴⁶⁴ Tâhâ, 20/82.

⁴⁶⁵ *Buharî*, Kitabü’t-Tevhid, 8/163.

⁴⁶⁶ Müslim, Kitabül İman, 1/52.

Cennet haktır, cehennem haktır’ derse yüce Allah cennetin sekiz kapısından dilediğinden kendisini cennete koyar.”⁴⁶⁷

8. TEVBENİN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yüce Allah: “Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”⁴⁶⁸ buyurmaktadır. Ebû Hüreyre (r.a)’nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v) “Şüphesiz Aziz ve Celil Allah şöyle buyurur: “Ben kulumun beni zannettiği gibiyim. Kulum beni anarken ben muhakkak onunla beraber bulunurum. Vallahi yüce Allah, kaybettiğini bir çölde bulan kişinin sevincindenden daha fazla kulunun tevbesine sevinir. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım.”⁴⁶⁹ buyurmaktadır.

Tevbe; geçmişteki kötülüğe pişman olup aydınlık bir gelecek için söz verip ısrar etmektir, iradedir, soyluluktur, azimettir ve kararlılıktır. Bütün bunlar, insan gücünün özellikleridir. Tevbe; yeni bir gelecek için dayanıklılıktır, kendinde ve davranışında köklü bir değiştirmedir, fikir yürütmedir. Tevbe, Müslüman şahsiyetin tekâmülü için temel unsurdur. Tevbe eden kendini kabul ettirdikten sonra her tarafından mutluluk ve ilahî yakınlık nurları yayılır. Bunun sonucunda heveslerini yenmeye kararlı olmakta ve enerjisini en ideal ve mükemmel olana yönlendirmede

⁴⁶⁷ *Müslim*, Kitabü'l İman, 1/33.

⁴⁶⁸ Bakara, 2/222.

⁴⁶⁹ *Müslim*, Kitabü't-Tevbe,

samimi olarak davranış ve eylemlerini gözetleyerek güçlü bir iradeyle, doğru bir azimle rabbinin itaatine yönelir.⁴⁷⁰

9. TEVBENİN PSİKOLOJİK SAĞLIKLA İLGİLİ ETKİSİ

Doğrusu Müslümanın Kur'an'ı Kerim'in öğretilerine tutunmak, kendisinden kederlenmeyi ve depresyonu veya herhangi psikolojik gerginliği giderir. Tevbe, psikolojik bozukluktan ve ümitsizliğe götüren psikolojik acılardan kurtarmak için ilahî davettir. Tevbe, günahkârı günahlarından özgürleştirir, iyimserliği ve psikolojik rahatlığı hissettirir.⁴⁷¹ Yüce Allah: *“De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴⁷² buyurmaktadır. Ayetteki *“ümidinizi kesmeyin”* ifadesi; vicdan azabı, nefsi cezalandırma, gafletlerden uyanmak ve Allah tarafından kendini kusurlu hissetmek konusunda bile müminin sürekli dengeli olup aşırıya gitmemesi ve sınırları aşmaması gerekli olduğuna işaret etmektedir. Günahlar ne kadar çok olursa olsun öldürücü ümitsizliğin mümin psikolojisinde yeri olmaz. Kaygılar ve acılar, günahların ağırlığını hissetmenin sonucunda gerçekleşir. Samimi tevbe ise kişinin kendini kabullenmesini, kişinin imkânlarını ve Allah'ın kendisine lütfettiği yeteneklerinden hoşnut olduğunu sağlayan psikolojik sağlığın en önemli göstergelerindendir.⁴⁷³

⁴⁷⁰ *et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 517.

⁴⁷¹ *et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim*, s. 517.

⁴⁷² Zümer, 39/53.

⁴⁷³ *et-Tevcih ve'l İrşadü'n-Nefsî*, Hamid Zehran, s. 332.

Doğrusu bireyin ruh ve psikolojik sağlığının tadına varması açısından tevbenin büyük bir önemi vardır. Bu nedenle Müslüman mutlak manada ümidini kaybetmez. Müslümanın ümitsizliğe teslim olması düşünülemez. Çünkü ıslah kapısı her zaman açıktır.⁴⁷⁴ Psikolojik güveni ve huzuru hissetmek ancak tevbenin kabul olduğunu hissetmekle olur.

Doğrusu Kur'an-ı Kerim birçok ayetinde tevbenin kabul olduğunu ve günahların affedildiğini belirlemektedir. Yüce Allah: *“De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴⁷⁵ buyurmaktadır.

Bütün bunlar, içinde ve ruhunda güveni tekrar kazanmak için tevbe edenin bilmesi ve anlaması gereken hususlardır. Ötesi bundan daha önemlisi yüce Allah’ın sadece günahlarını affetmekle kalmayacağını bununla birlikte samimi tevbesinin cennete girmesine sebep olacağını bilmesidir. Yüce Allah: *“Ancak tövbe edip inanan ve salih amel işleyenler başka. Onlar cennete, Rahmân’ın, kullarına gıyaben vaad ettiği “Adn” cennetlerine girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır. Şüphesiz O’nun va’di kesinlikle gerçekleşir”*⁴⁷⁶ buyurmaktadır. Konuyla ilgili başka iki ayet-i kerime de şöyledir: *“Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan*

⁴⁷⁴ *et-Tevbetü ve Sihhatü'l Müslimi'l Akliyye*, Mecelletü Külliyyeti'l Melik, Halid, s. 70-71.

⁴⁷⁵ Zümer, 39/53.

⁴⁷⁶ Meryem, 19/60-61.

cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. “Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter” derler.”⁴⁷⁷ “Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru.”⁴⁷⁸

10. TEVBENİN SOSYAL VE AHLAKÎ AÇIDAN ETKİSİ

Kur’an-ı Kerimdeki tevbe ile ilgili ayetleri araştıran, genelinde bu ayetlerin günahlardan temizlemek için rabbanî birer davet olduğunu görmektedir. Kimi zaman öldürme suçundan tevbe etmeyi zikreder, kimi vakit savaş açmaktan ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan tevbe etmekten bahseder, bazen de zina ile ırlara tecavüz etme suçundan tevbe etmekten söz eder. İster günahlar büyük olsun ister küçük olsun tevbenin söz konusu olduğu belirtilir. Bütün söz konusu ayetler genelinde tevbe edenlerin tevbelerinin kabul olma ve erdemlilerin manevi derecesine yükseltilmeleri konusundaki yüce Allah’ın lütuf ve kerimini göstermektedirler. Müminlerin tevbesini kabul etmedeki bu rabbanî metot sanki Müslüman topluluklarda tevbe edenlerle nasıl bir muamele yapacaklarını öğretmektedir. Çünkü toplumun içinde yaşama insanoğlunun fitratında vardır. Dolayısıyla ancak başkalarıyla hoşnut olacağı sosyal

⁴⁷⁷ Tahrim, 66/8.

⁴⁷⁸ Mümin, 40/7.

ilişkileri oluşturmakla mutlu olabilir. İnsanoğlu diyalogla kendini ve toplumdan biri olduğunu hissedebilir.⁴⁷⁹

Tevbe, büyük ahlakî bir silahtır. Çünkü tevbede pişmanlık, değişim ve dönüşüm söz konusudur. Tevbe, günah işleyen kişideki ahlakî hastalıkların ilacıdır. Tevbe edenin ahlakının değişmesi ancak samimi tevbenin meyvesidir.

Doğrusu tevbe, doğal olarak kişinin bir daha günahlara bulaşmaması için kişinin kendini ıslah etmesini ve düzeltmesini sağlar. Bu durum insanın kendisin değerlendirmesine katkıda bulunur. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve sünnet tevbenin eğri olan davranış huyları düzelttiğine dikkat çekmiştir. Tevbenin söz konusu etkisi ancak amelin düzelmesiyle gerçekleşir. Yüce Allah: *“Eğer onlar tövbe edip ıslah olurlarsa, onları incitip kınamaktan vazgeçin. Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhamet edendir”*⁴⁸⁰ buyurmaktadır. Bir başka ayette ise: *“Sonra (eski hâllerine) dönsünler diye, onların tövbelerini de kabul etti. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir”*⁴⁸¹ buyurmaktadır.

Sonuç itibariyle tevbe, tevbe edenin ahlakında davranışlarında ve yanlış düşüncelerinde bir değişimdir. Tevbe, kişiyi Allah'a ve insanlara yakın kılmaktadır.⁴⁸²

⁴⁷⁹ et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim, s. 524.

⁴⁸⁰ Nisâ, 4/16.

⁴⁸¹ Tevbe,9/118.

⁴⁸² et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim, s. 522.

Sonsöz

Adalet ve milli uzlaşıyla ilgili elinizdeki bu kitap, yüce Allah'ın derlemesi, düzenlemesi ve analiz edilmesi konusunda beni muvaffak kıldığı bir çalışmadır. Söz konusu çalışmadaki isabetli düşünceler yüce Allah'ın sırf üzerime olan bir lütfudur. Bu nedenle yüce Allah'a ham ediyorum. Çalışmada yer alan hatalar için de yüce Allah'tan mağfiret diliyor ve tövbe ediyorum. O hatalar bana aittir, Allah ve resulü o hatalardan beridir. Hataya düşmemeye düşkün ve bu konuda dikkatli olmam mazeret olarak banim için yeterlidir. Umarım ki mükâfattan mahrum olmam.

Müslüman kardeşlerimin bu kitaptan faydalanmasını yüce Allah'tan niyaz ediyor, okuyucuların beni dualarında anmalarını rica ediyorum. Çünkü kardeşin kardeşinin arkasında yaptığı dua Allah'ın izni ile kabul olunur. Ve ben bu kitabı yüce Allah'ın şu ayetiyle bitiriyorum: *“Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.”*

Kaynakça

Abdullah b. Sebe ve eserü'h fi ahdasi'l-Fitne, Süleyan el-Avde.

Bedai's-Sanai', kasanî.

Bidâyetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Müktesid, Ebü'l-Velid Muhammed b.

Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö.595/1198)

Cemheretü resâili'l-Arab.

Dirasat fi's-Sire, İmaduddin Halil.

Ebu Bekr es-Sıddîk, Sallabî.

ed-Devle'l-Emeviyye, Sallabî.

ed-Dürerü's-Siyasiyyü li's-Safve fi sadri'l İslam.

el-Bidaye en-Nihaye, İbni Kesir.

el-Cami's-Sahih, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi
el-Buhârî (ö. 256/870)

el-Cami'ü li Ahkami'l Kuran, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed
el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273)

el-Edebü'l-Müfred, Buharî.

el-İnsan ve'l-Mal fi'l-İslam Abdulmuni'm Hüseyin.

el-Kafi fi Fıkhi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ku-
dame.

el-Meğazi, Vakidî.

el-Mehellî, İbni Hazm.
el-Metalibü'l-Âliye, İbn Hacer.
el-Muğni, İbn Kudame.
el-Müctemeü'l-İslamî, Muhammed Sadık Afifi.
el-Mürtada, Nedvî.
el-Vefa bi-Ahvali'l-Mustafa, İbnü'l-Cevzi.
en-Nâhiye An Emir'il Müminin Muâviye, Sallabî.
er-Rahikü'l-Mahtum, Safiurrahman.
er-Ravdu'l-Enf.
es-Savaikü'l-Mührika, İbn Hacer el-Heytemî' (ö. 974/1567).
es-Sevâikü'l Mürsele.
es-Siddik'ü evvelü'l-Hülefaâ, Şerkavî.
es-Sire en-Nebeviyye, İbni Hişam.
es-Sire'n-Nebeviyye fidavi'l-Mesadiri'l Aslıyye.
es-Siretü'n-Nebeviyye, Sallabî.
essüretü'n-Nebeviyyetü's-Sahiha, Amrî.
eş-Şîa ve Ehlü'l Beyt.
et-Tabakât, th. es-Selma.
et-Tarihü'l-İslamî, Hümeydî.
et-Tarihü'l-Kebir, Buharî,
et-Tefsirü'l-Kebir, Razi.
et-Tevbe fi Davi'l Kurani'l Kerim, Dr. Âmal Nesir.
et-Tevbetü ve Sıhhatü'l Müslimi'l Akliyye, Mecelletü Külliyyeti'l Melik,
Halid.
et-Tevcih ve'l İrşadü'n-Nefsî, Hamid Zehran.
Feth'ü-l Barî, İbn Hacer.
Fethü'l Barî Şerh'ü sahihi'l Buharî, İbn Hacer.
Fethü'l-Kadir, Şevkanî.
Fethü'l-Vahhab, Ebü Yahya Zekeriyye'l-Ensarî.

Feydül-Kadir.

fi Zilali'l Kuran, Seyit Kutup.

fi'Tarihi'İslamî, Şevki Ebü Halil.

Hâmisül Hülefâi'r Raşidin, Sallabî.

Hareketü'r-Ridde, atûm.

Hilyetül-Evliyâ Ve Tabakâtül-EsfiAyâ, Ebû Nu'aym Esfehanî.

Hilâfetü Ali b. Ebî Tâlib, Abdül Hamitve Ali Sallabî.

İ'lâmü'l-Muvakkiin İbn Kayyim el-Cevzî(ö. 751/1350).

İslahü Zatil Beyn, Kamil Ahmed.

Kenzül-Ümmal, Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567).

Meâlimü't Tenzil, Beğavî.

Mecelletü Külliyyeti'l Melik Halid el-Âskerîyye, etbet ve Sıhhati'l Müs-
lim'il Akliyye, Abdurrahman el-İseviyye

Medaricü's-Salikîn.

Medarikü't-Tenzil, Neseî.

Merviyatü hilafeti Muâviye, Halid el-Ğays.

Mevsuatü Tefsiri Yusuf, u'leyş Mütevelli.

Min Mei'ni's-Sire, Şamî.

Muhtasarü'l Fetava'l Mısriyye, İbn Teymiyye.

Muvatta, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî
el-Yemenî (ö. 179/795)

Müslim, Kitabü't-Tevbe.

Mütatül-Hadis, Abdullah ed-Davud.

Ruhül -Meâni, Âlusî.

Suretü Yusuf, Ahmed Nevfel.

Sünen Daremî.

Sünen Ebü Davud.

Sünen İbn Mace.

Sünen tirmizî, babü'd-Deavat.

Sünen Tirmizî.

Süver ve İber mi'l-Cihadî'n-Nebevî fi'l-Medine.

Şerhü sahih'il Müslim, Nevevî.

Şerhü't-Tahaviyye.

Tarih'ü'd-Dave il'e'l-İslam, Yüsra Muhammed.

Tarih'üt-Taberî.

Tarihü Dimeşk.

Tarihü'l İslamî, Zehebî; Ahdü Muâviye.

Tarihü'l-İrak fiZii'l-Hükmi'l-Emevî, Ali Hasan Harputî.

Tefsirü Kurtubî.

Tefsirü'l Menâr, Reşit Rıza.

Tefsirü'l-Kurani'l-Kerim, İbni Kesir.

Mefâtihü'l Gayb, Razî.

Teysirü'l-Kerimi'r-Rahman, Sadî.

tühfetü'l-Ahvezî.

Zadü'l-Yakîn, Ebû Şeneb.